

İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ

T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Aile Değerlerinin Kuşaklara Aktarımında Büyükanne-Büyükbaba Torun İlişkisinin İncelenmesi

Yüksek Lisans Tezi

Demet TEZCAN

200024663

İstanbul, 2023

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Aile Değerlerinin Kuşaklara Aktarımında Büyükanne-Büyükbaba Torun İlişkisinin İncelenmesi

Yüksek Lisans Tezi

Demet TEZCAN
200024663

Doç. Dr. Hanifi PARLAR

İstanbul, 2023

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırlamış olduğum **"Aile Değerlerinin Kuşaklara Aktarımında Büyükanne-Büyükbaba Torun İlişkisinin İncelenmesi"** konulu tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmî görüşünü yansıtmamaktadır.

Demet TEZCAN

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın gerçekleşmesinde öncelikle dikkatimin değerler alanına yönelmesine vesile olduğu için ve tez çalışmam boyunca görüşlerine başvurduğum her zaman samimi katkılarını esirgemeyerek, adım adım tezimin tamamlanması sürecinde göstermiş olduğu sabır ve destekleriyle inancımı yineleyen çok kıymetli Hocam Doç. Dr. Hanifi PARLAR'a en kalbî şükranlarımı arz ederim.

Ayrıca küçüklüklerinden itibaren annelerinin tüm eğitim hayatının getirmiş olduğu stres ve ihmali sabırla göğüsleyip destek veren sevgili kızlarıma inanarak yanımda oldukları her bir zaman dilimi için çok teşekkür ederim.

Ve tabii annesinin eğitim hayatı boyunca bir veli titizliği ve sorumluluğu ile tüm süreçlerimin yükünü omuzlayan kızım Seda Nur'a hassaten teşekkür ederim.

Tek başına bir iş gibi görünen ancak tüm yakın çevreyi etkileyen bu süreçte benimle olduğunu bildiğim ve varlıklarını tek bir kelimeyle ifade edebileceğim "herkese" en kalbî muhabbetlerimi sunarım.

Benim başarım ancak Allah'ın yardımı iledir.

İlham kaynaklarım

Küçük bir köyün en tepesindeki evde; biri seksen, diğeri on bir yaşındaki iki hayat yoldaşı olarak birlikte yaşadığımız, kendisinin ve bana da arkadaş olan akranlarının tecrübesini hayat boyu rehber edindiğim anneannem, geniş aile çatısı altında tavizsiz değer algısına tanık olduğum babaannem ve çocuk yetişkin ilişkilerini yine yeniden öğrendiğim zaman zaman onun için "Geride ne bırakabilirim?" telaşına kapıldığım, motivasyon kaynağım, ilk göz ağrım, torunum Akif Han'a…

Demet Tezcan

İstanbul- 2023

ÖZET

Bu araştırma aile değerlerinin kuşaklara aktarımda büyükanne-büyükbaba ve torun ilişkisini incelemiştir. Araştırma grubunun görüşlerini açığa çıkarmak amacıyla nitel araştırma yöntemi ve nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji kullanılmıştır. Araştırma grubunu İstanbul ili evreninden, amaçlı örneklem yöntemine dayalı olarak maksimum çeşitliliği sağlayacağı düşünülen büyükanne-büyükbaba torun ilişkisini tecrübe etmiş 15 torun ve 15 büyük ebeveyn olmak üzere toplam 30 kişi oluşturmuştur. Araştırmaya katılan torunların en küçüğü 12, en büyüğü 24 yaşındadır. Araştırmaya katılan büyük ebeveynlerin en küçüğü 55, en büyüğü 81 yaşındadır. Her bir büyük ebeveynin torun sayıları 1 ila 10 arasında değişmektedir. Araştırmacı tarafından yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuş ve derinlemesine mülakat tekniği gerçekleştirilmiş, araştırma grubu ile yüz yüze görüşülmüştür. Bu tez çerçevesinde "büyükanne ve büyükbabaların değer atıfları, değerlerinin aktarımında büyükanne ve büyükbabanın rolü, aile formlarının değer aktarımına etkisi, torunların değer atıflarının kaynakları, torunların değer algısında büyükanne-büyükbaba etkisi" gibi sorulara cevap aranmıştır. Elde edilen veriler, içerik analizi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular tablolar oluşturularak ve doğrudan alıntılar yapılarak sunulmuştur. Elde edilen bulgularda sevgi-saygı, birlikte oturulan sofralar, misafirperverlik, birliktelik katılımcıların öne çıkarmış olduğu değerlerdir. Büyükanne-büyükbaba ve torunlar arasında aile değerleri ve değer aktarımının önemi konusunda fikirleri örtüşmektedir. Büyük ebeveynlerin çoğunluğunun ve torun katılımcıların tamamının aile değerlerinin aktarımında büyükanne ve büyükbabaların sorumlu olduğunu düşündükleri, büyük ebeveyn ve torunların çoğunun bu sorumluğun yerine getirildiği konusunda hemfikir oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Büyük ebeveynler ve torunlar; uzak olmayı veya çekirdek ailede yaşamayı büyük ebeveynlerin değer aktarımı yapabilmesinin önünde bir engel olarak görmemektedirler. Büyük ebeveynler/yaşlılar ve torunlar/gençler daha çok yaşları, bedensel enerjileri, hayata bakış farklılıkları, zıtlıkları üzerinden araştırmalara konu edilmektedirler. Bu araştırmalar şüphesiz çok yönlü bir bakış açısı oluşturmaktadır. Ancak karşılıklı anlayış ve hoşgörüye yer veren çalışmalara daha fazla yer verilmesi önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Aile Değerleri, Büyükanne, Büyükbaba, Büyük Ebeveyn, Torun, Değer Aktarımı, Kuşaklar.*

Abstract

The transmission of family values from generation to generation is examined in this study through the interaction between grandmother-father, and grandchildren. To reveal the opinions of the research group, the qualitative research method and phenomenology, one of the qualitative research designs, are used. The research group consists of 30 individuals, 15 grandchildren, and 15 grandparents who have had experience with the grandparent-grandchild relationship. This is assumed to provide the maximum diversity based on the purposeful sampling approach from the population of Istanbul province. The study's youngest grandchild was 12 years old, while the oldest was 24. The oldest grandmother is 81 years old, while the youngest is 55 years old. The number of grandchildren of each grandparent ranges from 1 to 10. The researcher created a semi-structured interview form, interviewed the research group face-to-face, and carried out in-depth interview technique. Answers to questions like "value attributions of grandparents, the role of grandparents in the transmission of values, the effect of family forms on value transfer, the sources of value attribution of grandchildren, and grandparents' effect on grandchildren's perception of value" were looked up within the framework of the thesis. The obtained findings were analyzed by content analysis. Tables and direct quotations were used to present the results. The participants in these studies underlined love-respect, the tables sitting together, hospitality, and togetherness as their core values. The opinions on the importance of family values and value transfer between grandparents and grandchildren are overlapped. However, it was concluded that most grandparents and all grandchild participants thought that grandparents were responsible for the transfer of family values, and most of the grandparents and grandchildren agreed that this responsibility was fulfilled. Grandparents and grandchildren; do not see being distant or living in a nuclear family as an obstacle for grandparents to transfer values. The majority of studies on grandparents/elders and grandchildren/young people is centered on their age, bodily energies, differences, and contrasts in their aspects of life. These studies unquestionably provide a varied perspective. However, more attention must be paid to research that take into account tolerance and mutual understanding.

Key Words: *Family Values, Grandmother, Grandfather, Grandparents, Grandchild, Value Transmission, Generations.*

İçindekiler

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ i
TEŞEKKÜR ii
ÖZET iii
Abstract iv
TABLOLAR LİSTESİ viii
ŞEKİLLER LİSTESİ ix
KISALTMALAR LİSTESİ x
BİRİNCİ BÖLÜM 1
GİRİŞ 1
1.1.1. Araştırmanın Problemi 2
1.1.2. Araştırmanın Amacı 3
1.1.3. Araştırmanın Önemi 4
1.1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları 6
1.1.5. Varsayımlar 6
1.1.6. Tanımlar 6
İKİNCİ BÖLÜM 8
KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ LİTERATÜR 8
3.1. KÜRESELLEŞME 8
3.1.1. Küreselleşme ve Değerler 10
3.1.2. Küreselleşme ve Bilgi Toplumu 11
3.1.3. Küreselleşme ve Gençlik 12
3.2. DEĞERLER 13
3.2.1. Değerlerin İşlevleri 15
3.2.2. Değerler ve Tutum 16
3.2.3. Değerlerin Sınıflandırılması 17
3.3. AİLE 19
3.3.1. Ailenin İşlevi 21
3.3.2. Aile Türleri 23
3.4. AİLE VE DEĞERLER 26
3.4.1. Kuşaklar 27
3.4.2. Değer Aktarımının Önemi 28
3.5. YAŞLILAR / BÜYÜKANNELER-BÜYÜKBABALAR 30
3.5.1. Büyük Ebeveynler ve Torunlar 32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 38
YÖNTEM 38
3.1. Araştırmanın Modeli 38
3.2. Araştırma Grubu 38
3.3. Veri Toplama Araçları 40
3.4. Verilerin Toplanması 41
3.5. Verilerin Analizi 42
3.6. Geçerlilik ve Güvenilirlik 42
3.7. Araştırmacının Rolü 43
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 44
BULGULAR 44
4.1. Bulgular: Birinci Bölüm / Büyükanne-Büyükbabalardan Elde Edilen Bulgular 44
4.1.1. Büyükanne ve Büyükbabalar 44
4.1.1.1. Büyükanne ve Büyükbabaların Değer Atıflarının Kaynakları 45
4.1.1.2. Aile Değerlerinin Aktarımında- Büyükbaba-Büyükannenin Rolü 46
4.1.1.3. Değerlerin bugünden yarına aktarımı 50
4.1.1.4. Aile Formlarının Değer Aktarımına Etkisi 52
4.2. Bulgular: İkinci Bölüm / Torunlardan Elde Edilen Bulgular 54
4.2.1. Torunlar 54
4.2.1.1. Torunların Değer Atıflarının Kaynakları 55
4.2.1.2. Aile Değerlerinin Kuşaklara Aktarımında Büyükanne ve Büyükbabanın Rolü 59
4.2.1.3. Aile Formlarının Değer Aktarımında Etkisi 63
4.3. Bulgular: Üçüncü Bölüm / Büyükanne-Büyükbaba ve Torun Ortak Bulgular 69
4.3.1. Ortak Temalar 69
4.3.1.1. Aile Değerlerinin Kuşaklara Aktarımında Büyükanne ve Büyükbabanın Rolü 69
BEŞİNCİ BÖLÜM 79
TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER 79
5.1. Tartışma 79
5.2. Sonuç 88
5.3. Öneriler 90
KAYNAKÇA 94
EKLER 102
Ek-1: Bilgilendirilmiş Onam Formu 102

Ek-2a: Demografik Bilgi Formu (Büyük Ebeveyn) 103
Ek-2b: Demografik Bilgi Formu 104
Ek-3a: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları (Büyük Ebeveyn) 105
Ek-3b: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları (Torunlar) 106
Ek-4: Veli Onay Formu 107
Ek-5: Etik Onayı Üst Yazısı 108
ÖZGEÇMİŞ 109

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Örneklemin Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Dağılımı 39
Tablo 2. Büyükanne ve Büyükbabaların Eğitim Durumları Tablosu 39
Tablo 3. Örneklemin Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Dağılımı Tablosu..... 40
Tablo 4. Görüşmeye Katılan Torunların Eğitim Durumu Tablosu 40
Tablo 5. Torunların Büyük Ebeveynleriyle Birlikte Yaşama Aralık Tablosu 40
Tablo 6. Aile Değerlerinin**.** Kuşaklara Aktarılmasında Büyükanne- Büyükbaba Sorumluluklarına ve Gerekli İlgiyi Gösterip Göstermemelerine İlişkin Bulgular Tablosu 47
Tablo 7. Değerler Bugünden Yarına Aktarılabilir mi Temasına İlişkin Bulgular Tablosu 50
Tablo 8. Büyük Ebeveynlerin Torunlarına Değerleri Aktarmak İstediğinde Herhangi Bir Engelle Karşılaşıp Karşılaşmadığına İlişkin Bulgular..... 52
Tablo 9. Torunların Aidiyet Duygusunu Arttıran Durumlara İlişkin Bulgular Tablosu 58
Tablo 10. Torunların Büyükanne ve Büyükbabalarının Değerleri Aktarmak Sorumluluğuna İlişkin Bulgular Tablosu..... 59
Tablo 11. Torunların Büyükanne ve Büyükbabalarının Değerleri Aktarmada Gerekli İlgiyi Göstermesine İlişkin Bulgular Tablosu..... 60
Tablo 12. Torunların Büyükanne ve Büyükbabalarının Değer Aktarımı Sorumluluğunu Yerine Getirmelerine İlişkin Bulgular Tablosu 61
Tablo 13. Değerlerin Zamanın Şartlarına Göre Değişip Değişmemesine İlişkin Bulgular 62
Tablo 14. Değer Aktarımı Açısından Çekirdek ve Aile Geniş Aileye İlişkin Bulgular Tablosu..... 63
Tablo 15. Büyük Anne ve Büyükbabaların Torunlarında Kalmasına İlişkin Bulgular Tablosu..... 65
Tablo 16. Torunların Dede Nine Olduklarında Aktaracakları Büyükanne ve Büyükbaba Tutumlarına İlişkin Bulgular Tablosu..... 67
Tablo 17. Ben de Büyükanne ve Büyükbabama Öğretebilirim, Sorusuna İlişkin Bulgular Sorusuna İlişkin Bulgular Tablosu 68
Tablo 18. Büyükanne ve Büyükbabaların Değer Aktarımı Sorumluluğuna İlişkin Ortak Bulgular 70
Tablo 19. Büyük Ebeveyn-Torun Değer Aktarımına İlişkin Ortak Bulgular 72
Tablo 20. Değerleri Aktarmalarının Önünde Bir Engel Olup Olmadığına İlişkin Ortak Bulgular Tablosu..... 75
Tablo 21. Değerlerin Zamanın Şartlarına Göre Nesilden Nesile Değişmesi Gerekir mi Ortak Temasına İlişkin Bulgular..... 76

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Büyük Ebeveynlerin Aile Değerine İlişkin Kelime Bulutu..... 45
Şekil 2. Aile Değerimizdir, Bizi Bir Arada Tutar Dediğiniz Değerleriniz Sorusuna İlişkin Kelime Bulutu..... 56

KISALTMALAR LİSTESİ

ASAGEM: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü

TDK: Türk Dil Kurumu

TUİK: Türkiye İstatistik Kurumu

Akt: Aktaran

BİRİNCİ BÖLÜM

Bu bölümde araştırmanın problem durumuna, problem cümlesine, alt problemlere, araştırmanın önemine, varsayımına, sınırlılıklara ve araştırma ile ilgili tanımlara yer verilmiştir.

GİRİŞ

Modern dünyanın insanının bilinmezliklere tahammülü her geçen gün kaybolmakta, sıradan rutinlerin tümünün ölçüsü, ön bilgisine sahip olarak yaşamak istemektedir. Daha yatmadan kaç saat uyuyabileceğini, gün içinde hangi saatlerde üşüyüp terleyeceğini, bulunduğu yerden ulaşacağı yere kaç dakikada gideceğini, yürüyüş sonrasında adımlarının, nabız atışlarının sayısını bilmektedir. Sürekli "Şeyleri" ölçmekte, tartmakta, hesaplamakta ve çıkarımlar yapmaktadır. Öngörülemez olan hiçbir şey kıymet taşımamaktadır. Her şeyin sayısı, ölçüsü, tanımlanmış aralıkları bulunmaktadır. Bu önceden bilme durumu, an an hayatını kuşatmaktadır.

Merak ve bilmek istemek insanlık tarihi kadar eski bir olgu iken çağın imkânlarıyla merak edilenin de ötesinde "an itibariyle" elde edilişi, avucunun içinde sımsıkı tuttuğu ve hükmettiğini düşündüğü yılların bilgi birikimden süzülüp gelen bilgi mi? Yoksa şeylere dair malumatlar yığını mı? Sorgulamamayı tercih etmektedir. Elde edilenin kalıcı mı, yoksa geçici mi olduğu ince sınır hattında yol almaktadır. Teknoloji çağında anlamlar dünyasının rehberi her an türlü manipülasyona açık ölçülebilirlikler mi yoksa insanlık tarihi boyunca çölde yahut okyanusta yön bulduran sezgisiyle varlık sürdürmüş, insanoğlu adedince deneyimden elde edilen muhtevaya sahip günümüz dünyasında önemini yitiren (Çayır ve Ceyhan, 2012, s. 9) tecrübeler mi olacaktır? Bu ince hat üzerinde ilerlerken yola ışık tutacak kadim bir birikimin rehberlik etmesinin imkânı görülecek midir? Modern dünyanın ölçülebilirlikleri karakter, eğitim, sosyal, kültürel, psikolojik tüm farkları bir yana bırakarak tek bir insan tanımı yapmakta ve o tanımın sınırlarıyla insanı vasıflandırmaktadır. İnsanoğlu şahsi olarak kaç yıl yaşayacaktır, bu aralıkta kaç kez hasta olacaktır, hastalıklarının muhtevası ne olacaktır ne şekilde ölecektir? Bu tür öz bilgisine sahip değilken kendini yaş ve kuşak tanımları içinde bulmaktadır. Oysa insan her an tekâmül hâlindedir ve tek bir kalıbı, tek bir psikolojisi, tek bir sosyal çevresi, etkileşim ağı yoktur. Tüm çoklu unsurları yok sayan bu kalıplar

“kalıp yargıları” da beraberinde getirmektedir. Lippmann (1922), kalıp yargıyı belirli bir grubu ve üyelerini tanımlayan ‘zihnimizdeki resimler’ diye tanımlar (akt. Demirtaş-Madran, 2021). Bu kalıplar dünyasında yaşlının yanı sıra gençleri ya da çocukları da kapsayan bir kavram olan (Tunçay, 2020) “yaşçılık (ageism) yaftalamasına maruz bırakılmaktadır. Kuşaklar X, Y, Z olarak tanımlanırken yaşından dolayı ne yaşlılar ne de yeni nesil böyle bir vazifeleri olmamasına rağmen içinde bulundukları toplum üyelerini bir türlü hoşnut edememektedirler. Yaşlı dünya yeni gelişmelere sahne oldukça aktörlerine de yeni yeni rollere girme zorunluluğu doğmaktadır. “Rolsüz rol”, “Yaşsız yaşlılar” “Z kuşağı” gibi tanımlamalar üzerinden muhataplarını belirleme, aralarına “Sen böylesin”, “Sen de böylesin!” sınırları çekmektedir. 1990’lardaki X kuşağı gençler ve Bebek patlaması kuşağı yaşlılar karşıtlığı bunun tipik örneğidir (Gullette, 2013, akt. Müftüler, 2018).

Her iki yaş grubunun da kalıplara sığdırılma durumu ile karşı karşıya kaldıkları bir gerçek olarak modern insanın başa çıkması gereken sorunları arasında yerini almaktadır. Yaşlılar ve gençler, bir araya gelmesi imkânsız, toplumun iki uçları olarak konumlandırılmaktadırlar. Her bir birey iyi-kötü, mutlu-mutsuz iletişim, paylaşım, etkileşim içinde özgün kökleriyle varlığını sürdürmektedir. Modern dünya yeni yeni tanımlamalarla insanı anlatmaya çalışsa da anlamlar dünyasında insanlık tarihi tecrübesine dayanarak söylemek gerekirse aile kurum olarak var olduğu sürece, ailenin kök kaynaklarının taşıyıcısı olan büyük ebeveynlerle torunlar kadim köklerinden aldıkları değerler bütününü her yönüyle tecrübe etmeye elden ele aktarım kaynağı olmaya devam edecekleri düşünülmektedir.

1.1.1. Araştırmanın Problemi

Birey için inanç ve değerler sistemini oluşturma, sosyal ve psikolojik uyum sağlamada aile en önemli unsurdur. Aile içinde büyük ebeveynlerin önemine değinen Çiftçi (2008, s. 226), yaşlıların aile içi konumlarını “kültür aktarımı ve manevî doyum” açısından ele alırken büyük ebeveyn-torun ilişkisinde aktarım konusunda büyük ebeveynleri bir kanal olarak ifade etmektedir Araştırmacıların büyük ebeveynlerin bir kaynak aktarıcısı (Baranowski, 1982), aile sisteminin önemli üyeleri (Lussier, Deater-Deckard, Dunn ve Davies, 2002), miras taşıyıcısı ve köprü oldukları konusunda ortak görüşlere sahip oldukları görülmektedir. Coğrafya, ırk, kültür farklılıklarına rağmen hemen tüm toplumlarda büyük ebeveynlere biçilen rolün birbiriyle örtüştüğü görülmektedir.

Batı'da toplumsal değişim sanayileşmeyle birlikte gerçekleşirken tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de tarihsel, toplumsal süreç içerisinde aile formu modernleşme süreciyle değişikliklere uğramıştır. Kentleşme, kadının iş hayatında yer alması, boşanmaların artışı gibi etkenlerle aile yapısı kültürel özgünlüğü çerçevesinde değişikliklere uğramıştır. Bugün yaygın hâliyle geniş aile, çekirdek aile yapısı yanı sıra tek ebeveynli ailelerin sayısının son 20 yılda yaklaşık iki katına çıkması sonucunu doğurmuştur (Şentürk, 2008). Tek ebeveynli ailelerin arttığı, her iki ebeveynin çalıştığı veya başka sebeplerden dolayı ebeveynlik rollerini yerine getiremedikleri durumlarda büyük ebeveynlere torun bakma sorumluluğunu üstlenme durumunu ortaya çıkarmaktadır.

Avrupa Birliği'ne üye 27 ülkede nüfus, toplam nüfusa oranı yüzde 17 civarında olan 65 yaş üstü yaşlılardan oluşmaktadır. Türkiye'de ise 65 yaş üstü yaşlılığın toplam nüfusun yüzde 6 civarındaki oranıyla 2050 yılında Avrupa yaşlılık oranına ulaşması beklenmektedir. 80 yaş üzeri yaşlılar içindeki yüksek yaşlıyı ifade eden yüksek yaşlıların" Türkiye nüfusuna oranı ise yüzde 1'ni teşkil etmektedir. Avrupa'da bugün toplam nüfusa oranı yüzde 5-6 olan yüksek yaşlıların oranına Türkiye 2050' den sonra ulaşabilecektir (Canatan 2015). Tüm dünyada hızla artan yaşlı nüfus ekonomik, psikolojik, sosyal bir yük gibi algılanmaya başlandığı, yaşlılık çalışmalarına konu edilmektedir. Bu çalışma ile bir hafıza, aktarımcı, kaynak, köprü gibi çeşitli metaforlarla varlıklarının ve işlevlerinin önemine vurgu yapılan; ailenin varlık nedeni olan aile değerlerinin kuşaklararası aktarımında kilit noktada duran büyükanne-büyükbabanın etkisinin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

1.1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada aile değerlerinin kuşaklara aktarımında büyükanne-büyükbaba ve torun ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır**.** Yaşlıların dijital bilgi çağının gerisinde kaldığı algısının yaygınlaştığı günümüzde Türkiye'de aile değerlerinin kuşaklararası aktarımında büyük ebeveynlerin bilgi birikim aktarımı ve etkisinin ortaya konulması hedeflenmektedir. Birer tecrübe kaynağı konumundaki büyükanne ve büyükbabalar modern dünyadaki aile yapılanmalarına rağmen kuşaklara aile değeri aktarımındaki rolü devam etmekte midir, bunun torunlar üzerindeki etkileri nelerdir?

Bu kapsamda aşağıdaki alt sorulara cevaplar aranmıştır:

- Büyükanne- büyükbabaların değer atıfları nelerdir?
- Aile değerlerinin aktarımında büyükbaba-büyükannenin rolü nedir?
- Aile formlarının değer aktarımında etkisi nedir?
- Torunların değer atıflarının kaynakları nelerdir?
- Torunların değer algısında büyükanne-büyükbaba etkisi görülüyor mu?

1.1.3. Araştırmanın Önemi

Modern hayat tarzı, küresel sistem, bilgi akışı gibi etkenler her geçen gün kadim aile yapılarında ve aile değerlerinde büyük değişimlere yol açmaktadır. Gelişen teknolojiyle birlikte iletişim imkânlarının artmasının olumsuz etkileşimleri de beraberinde getirdiği görülmektedir. Toplumsal hayatta, sosyal ilişkilerde ve aile içinde kültürümüzün, geleneklerimizin, millî ve manevi değerlerimizin her geçen gün aşınmaya uğradığı düşünülmektedir. Toplumun geniş kesimince kabul görmemesine rağmen teknolojinin imkânlarından oluşan iletişim biçimleriyle yozlaşmanın normalleşmeye doğru yol aldığı görülmektedir. Toplumsal değişme, değerler ve normların benimsenip uygulanmasında çeşitliliklere ve uyum problemlerine yol açmaktadır (Bayer, 2013). Hızlı bir şekilde yaşanan toplumsal değişim sürecinde toplumsal yapının çekirdeğini temsil eden ailede değerlerin yaşatılması ve aktarılması daha bir önemli hâle gelmektedir. Küreselleşme sürecinde küreselleşmeye karşı geleneksel değerler, kültürel değişime direnç göstermekte ancak toplumsal değişime bağlı olarak kuşaklararasında değer farklılıkları gözlenmektedir (Özbolat, 2012, s. 158). Modern hayat şartlarıyla birlikte çocuğun eğitimini resmî kurumlar üstlenmektedirler. Bu kurumlarda değerler eğitimine yönelik çalışmalar da yapılmaktadır. Bu kapsamda Millî Eğitim Bakanlığı 2017 yılında gerçekleştirdiği basın açıklamasıyla öğrencilere aktarılması hedeflenen kök değerleri açıklamıştır. Buna göre müfredatta yer alması ve sadece okulda, dersliklerde kalmaması için okul aile birlikleri ile iş birliği çağrısı yapılan kök değerler şunlardır: Adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik. Bakanlığın açıkladığı bu kök değerlerin yanı sıra her ailenin kendine, soyuna, yöresine, kültürüne ve birikimlerine ait aile değerleri bulunmaktadır. Parsons "Kültürel sistem her toplumda kendi kültürel özgünlüğünü sağlayan çekirdek değerleri ve ilgili normları içerir." demektedir (akt. Canatan, 2008). Çocuklar sınırlı ders saatleri içinde eğitim kurumlarından değerler eğitimi almış olsa da kaynağını aileden alan özgün aile değerlerinin aktarımı yine aileden

olmaktadır. Değerler, popüler kültürün baskınlığında her geçen gün aşınmaya uğramaktadır. Toplumsal yapının temel nüvesi aileyi ayakta tutan köklü aile değerlerinin yaşatılmasında yetersizliğin söz konusu olduğu görülmektedir. Toplumsal değişimin kaçınılmaz olduğu küresel sistemde ailenin temelini güçlendirip, savrulmalardan koruyacak aile değerlerinin yaşatılıp aktarılmasına olan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. Başarının rekabetle ölçüldüğü; dayanışma, paylaşma ve uzlaşmanın değil yarışmanın esas alındığı; tahammülün, kanaat etmenin, sabretmenin eskimiş ve kişisel gelişmenin önünde engel kabul edildiği (Şentürk, 2008). Toplumda yaşanmış, ders çıkarılmış hayat tecrübesiyle elde edilmiş örnekliğe ihtiyacı vardır. Bireyselleşmenin, benliğin insanı en yakınındaki aile fertlerine dahi körleştirdiği, kendine yabancılaştırdığı günümüz dünyasında aile binasını ayakta tutacak değerlerin taşınması, yaşanması ve aktarılmasında kilit taşı görevi gören büyük ebeveynlerin ve onların taşıdığı değerler mirasının geleceğe taşınmasındaki varisleri olan torunların ilişkisinin daha da önemli hâle geldiği görülmektedir. Gelecek nesillerin dünyadaki değişime, savrulma yaşamadan ayak uydurabilmesi için değer aktarımı bir ödev, bir sorumluluk olarak durmaktadır. Bu sorumluluk, yalnızca bireysel, ailevi değil aynı zamanda toplumsal olanı da kapsamaktadır. Ayrıca tüm dünyada yaşlılara ve gençlere sırf yaşlarından ötürü ayrımcılığın uygulandığı, toplumların gence veya yaşlıya verdiği değere göre ötekileştirilenin yaş grubunun belirlendiği bir dünyada bölen ayıran değil birleştirici, uzlaştırıcı insanı ele alan çalışmaların önemi her geçen gün artmaktadır. Bratt, Abrams ve Swift (2020), yaş ayrımcılığının hem yaşlılara hem de gençlere karşı gerçekleştiğini, Avrupa Sosyal Araştırması'ndaki 29 ülkeden 8.117 yaşlı (70 yaş ve üstü) ve 11.647 genç katılımcının (15-29 yaş) verilerinden yola çıkarak Avrupa'da özellikle gençlere yönelik yaş ayrımcılığın daha fazla olduğunu belirtmekteler. Buna rağmen ilginç bir şekilde hem araştırmalarda hem de politika yapıcıların bu durumu büyük ölçüde göz ardı ettiklerine dikkat çekmekteler. Her iki gruba da yapılan yaş ayrımcılığı ile mücadele edilmesi ve kuşaklararası uyumu desteklemenin yollarını aramak gerektiğinin altını çizmektedirler. Yaşam süresinin artışına bağlı olarak yaş grupları çeşitliliği artacağı için uyuma yönelik çalışmaların daha da önem kazanacağını vurgulamaktalar. Değerler bu uzlaşıyı sağlamada ortak nokta olabilme imkânı oluşturmaktadır. Özellikle köklü aile değerleri yaşlının da gencin de tutunacağı güçlü dal olacaktır. Torunlar ve büyük ebeveynlerle gerçekleşecek bu çalışmanın hem büyükanneyi hem büyükbabayı birlikte ele alması önemli görülmektedir. Bates (2009) yapılan araştırmalarda torunların, ebeveynlerin ve

büyükannelerin odak noktasında olduğunu buna karşın büyükbabaların küçük örneklem gruplarında yer aldığını belirtmektedir. Bates'e göre büyükbabalarla ilgili veriler büyükannelerin verileriyle karşılaştırılması amacıyla veya büyükannelere ait bulgular olarak rapor edilmektedirler. Büyükbabaların büyükannelerden ayrı olarak kendi büyük ebeveynlik tecrübelerinin literatürde pek yer edilmediğine dikkat çekmektedir (Bates, 2009, akt. Uğur, 2018). Türkiye'de ise değerler sınırlı çalışmalara (Kapkın, Çalışkan ve Sağlam, 2018), veya öğretmen öğrenci odaklı (Fidan ve Öner, 2018), çok az sayıda çalışmanın ise bakım veren rolü açısından büyükanne ve torun merkezli ele alındığı düşünülürse toplumun merkez birimi olarak aileyi, aile değerlerini büyükanne büyükbaba ve torunları aile değerlerinin aktarımı üzerinden ele alan konuya ilişkin güncel ve özgün bir çalışma olarak literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

1.1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Bu araştırma 12-24 yaş grubundan 15 torun ve 55-75 yaş ve üstü grubundan 15 büyükanne-büyükbaba ile sınırlıdır.
2. Bu araştırma İstanbul evreninde seçilen amaçlı örneklem grubu ile sınırlıdır.
3. Bu araştırma gönüllü katılımcılar tarafından derinlemesine mülakat sorularına verilen cevaplarla sınırlıdır.
4. Bu araştırmada gelir düzeyi dikkate alınmamıştır.

1.1.5. Varsayımlar

1. Araştırmada; büyükanne-büyükbaba ve torunların araştırmaya katkı sunabilecek ölçüde aile yaşamı tecrübesine sahip oldukları, araştırma sorularına içtenlikle ve objektif bir şekilde cevapladıkları varsayılmıştır.
2. Araştırmada; veri toplama ve verilerin değerlendirilmesinde araştırmacının amacına uygun teknikleri kullandığı varsayılmıştır.
3. Araştırmada kullanılan görüşme formunun araştırma için uygun olduğu varsayılmıştır**.**

1.1.6. Tanımlar

1. Kuşak: Yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişilerin

topluluğu:

2. Değer: Değerler doğru ve yanlışı ayırmamıza yardım eden temel inançlardır (N.K, 2009).

3. Ebeveyn: Anne-Baba (TDK, 2022). Kişinin biyolojik ya da evlat edinilerek sahip olduğu anne-baba (Luster, T.; Okagaki, L, 2006).

4. Büyük Ebeveyn: Anne ve babanın ebeveyni. Büyükanne-Büyükbaba. Dede-Nine.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ LİTERATÜR

Bu bölümde araştırma konusunun kavramsal çerçevesi ele alınmıştır. Aile, aileyi biçimlendiren etkenler, küreselleşme, değerler, değer aktarımında büyük ebeveynlerin rolü, değerlerin kuşaklara aktarımı, toplumsal yapı ele alınmış, alan yazın araştırma konusunun kavramsal çerçevesi içinde incelenmiştir.

3.1. KÜRESELLEŞME

Değerler; sosyoloji, psikoloji, antropoloji, felsefe olmak üzere birden fazla disiplinin ortak kavramıdır ve bu yönüyle çok çeşitli açılardan ele alınmaktadır (Aşıcı, 2009). Sosyoloji açısından ele alındığında davranışların ölçütü olarak hayata geçirildiklerinde toplumsal normları oluştururlar. Psikoloji; değeri yol gösterici önemi açısından ele alır (Güngör, 1993). Değerlerin rehberlik niteliğine de vurgu yapılmaktadır. Değerler, doğru ve yanlışı bulmamızda yol göstericidir (Thomson and Hickey akt. Bozkurt, 2010, s. 93). Türk aile yapısı gücünü değerleri yeni nesillere aktararak korumaktadır (Yadigâr, 2015). Korkmaz (2013, s. 53), kavramsal çerçeve çok çalışılmış olmasına rağmen, 'değer' kavramının üzerinde ittifak edilmiş çok kesin ve net bir tanımının yapılabildiğini söylemenin oldukça zor olduğunu ifade etmektedir. Tanımı konusunda ittifak edilememiş olmasına rağmen değerlerin çok zengin bir muhtevaya, etkin bir güce sahip olduğu konusunda görüş birliği görülmektedir. Değerlerin derin anlam katmanlarıyla birçok disiplinin insanı ve toplumu yorumlayabilmesine kaynaklık edecek zenginliği içermekte olduğu görülmektedir. Türkiye'de yapılan değerler ve aile değer aktarımına yönelik araştırmalara bakıldığında; aile değerleri odaklı çalışmaların anne-baba-çocuk üzerine eğildiği, bir diğer ilgi alanının ise daha çok eğitim-öğretim alanında öğrenci ve öğretmenlerin değerlere yükledikleri anlamlar üzerine yoğunlaştığı görülmektedir.

Beyhan ve Baş (2012), Türkiye'de değerler eğitimi konusunda yapılmış, lisansüstü tezlerin farklı değişkenler açısından değerlendirilmesini ele aldıkları araştırmalarında 2005-2010 yılları arasında değerler eğitimi konusunda en fazla sayıda lisansüstü eğitim tezinin, eğitim programları ve öğretim anabilim dalında yapıldığını belirtmişlerdir. Fidan ve Öner (2018), Türkiye'de 2011-2016 yılları arasında değerler eğitimine yönelik yapılmış olan 98 lisansüstü tezi inceledikleri araştırmalarında değerler eğitimi alanında

yapılan çalışmalarda araştırma grubu olarak en fazla araştırmanın öğretmen ve öğrenci grubu olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Kapkın, Çalışkan ve Sağlam (2018), Türkiye'de 1999-2017 yılları arasında değerler eğitimi alanında yapılmış lisansüstü çalışmaları inceledikleri araştırmada değerler eğitimini konu edinen lisansüstü çalışmaların son derece sınırlı olduğunu; çalışmaların büyük bir kısmının son 10 yıl içerisinde yapıldığını ve genelde edebî eserlerdeki değer algısına yönelik çalışmalar olduğunu ifade etmişlerdir.

Ülkemizde yapılan değer kavramına yönelik çalışmaların bazıları ise konuya şu şekilde yaklaşmışlardır: Arpacı ve Bekar (2013), Arpacı ve Şahin (2013), Demiriz ve Arpacı (2016) büyük ebeveynler ve çocukları ele aldıkları çalışmalarında; yaşlı bireylerin yaşlı ve çocuk etkileşimine, çocukların büyük ebeveynleriyle etkileşimine eğilmişlerdir. Durmuş ve Tunca, (2019); Çitçi ve Tören (2019) büyük ebeveynlerle ilgili çalışmalarında bakım veren olarak ifa ettikleri rollerini ele almışlardır. Abay ve Demir ise (2014) aile değerleri üzerine bir karşılaştırma yaptıkları araştırmalarında belli parametrelere göre kuşaklararası sosyal değişimi incelemişlerdir. Değer aktarımı konusunda gerek ebeveyn gerekse büyük ebeveynlerin değer aktarımındaki rollerinin önemine aile ve değerleri konu alan hemen her çalışmada değinilmiştir. Başlı başına büyükanne-büyükbaba ve torun ilişkisini ele alan çalışmalar ise çok kısıtlı sayıdadır. Canatan (2008) toplumsal değerler ve yaşlıları ele aldığı araştırmasında kuşaklararası çatışma ve dayanışma perspektifinden dede-torun ilişkisine değinmiştir. Tarhan ve Altan ise (2018) yaşam boyu öğrenme sürecinde değer ve beceri aktarımını büyükanne-torun çerçevesinde ele almışlardır. Morsümbül (2014) üç kuşak arasındaki değişimi kültürel değerler üzerinden incelemiştir. Değerler alanında yapılan çalışmaların son yıllarda artırması ve dikkatlerin değerlere yönelmesi, yeni çalışmalara ilham olması açısından olumlu görülmektedir. Sosyal, siyasal, kültürel sanatsal ve ekonomik olarak küresel sistemin bir parçası olan toplum ve ailenin özgün değerlerini koruyup, yaşatabilmesi için değer aktarımının gelecek nesillere karşı sorumluluk açısından da önemli olduğu görülmektedir. Küreselleşme, kitle iletişim araçlarının gelişimi ve yaygınlığı bilgiye ulaşımı hızlandırdığı gibi kültürel etkileşimi ve değişimi kolaylaştırdığı; başta aile olmak üzere toplumun genelini etkisine altına alarak sancılı geçişlere yol açtığı görülmektedir. Bu etkileşim ve geçiş süreçlerinin aile ve tolum yapısını değiştirip, dönüştürürken yozlaşmanın ve savrulmanın önünde özgün kültürel konumunu değerlerden aldığı güç ve değerlerin aktarımı ile koruyup güçlendirebilecektir.

Güçlü toplumların kültürel baskınlığı sürekli olarak küresel değişim ve dönüşümü kaçınılmaz kılarken, zayıf toplumların bu baskınlık karşısında durabilmesi ve kadim yapısını koruyabilmesinin değerlerinden aldığı güçle mümkün olabileceği görülmektedir. Kadim ve özgün değerler, zayıf toplumsal yapıların ve bireylerin doğru ve yanlışın yol ayrımına geldiği süreçlerde birer işaret levhaları olabilecektir.

3.1.1. Küreselleşme ve Değerler

Cevizci'ye (1999) göre küreselleşme, modernizasyon sürecinin bir parçası olarak, özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde ve Doğu Bloku'nun yıkılmasından sonra tek kutuplu bir dünyada zuhur eden kültürel sistemin, dünyanın somut bir biçimde bir bütün olarak yapılaşması sürecine verilen addır. Giddens (2004), küreselleşmeyi uzak yerleşimlerinin birbiri ile ilişkilendirildiği, yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarda biçimlendirdiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu yollarla bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlamaktadır (akt. Çalık, 2016). Küresel sözcüğünün yaklaşık 400 yılı aşan bir tarihi olmasına karşılık küreselleşme kavramı 1960'larda kullanılmaya başlanmıştır. 1980'li yıllardan itibaren de kullanımı sıklaşmıştır (İçli, 2001, s. 163).

Sanayileşme sonrası değişen, geleneksellikten modernizme dönüşen toplumsal yapı, küreselleşmeyle birlikte post modern sürece girmiştir. Özbolat (2012), küreselleşme süreci ile toplumsal değerlerin "karşılaşmasını ele aldığı çalışmasında küreselleşmenin bir "inşa" süreci olduğunu ifade etmekte, küreselleşmenin geleneksel değerleri değiştirip, dönüştürdüğünü yerine kendi değerlerini inşa ettiğini belirtmektedir.

Sevgi, hoşgörü vb. geleneksel değerlerin yerini alan küreselleşmenin değerleri şu kavramlarla tanımlamaktadır: Bilimsel düşünme, sekülerizm, dinî hoşgörü, bireyselleşme, ifade özgürlüğü, siyasi çoğulculuk, hukukun üstünlüğü, kadınlar ve azınlıklar için eşit haklar, değişime açık olmadır. Dikeçligil (2014), ise modernleşmenin ortaya çıkarmış olduğu "hak ve sorumluluk" dengesinin gözetilmediğine, sorumluluğun olmadığı bir haklar ve tanımı yapılmamış özgürlüğün üzerinde durulmasının bireyselciliği ortaya çıkardığına ve bu benmerkezci tutumun hem toplumsal ilişkileri hem aile içi ilişkileri olumsuz yönde etkilediğine dikkat çekmektedir. Modern dünyanın bireyselliğe sunduğu haklar silsilesi bireyi bireye karşı konumlandırırken çektiği sınır hatlarıyla aynı zamanda da yalnızlaştırmaktadır. Toplumsal değişim süreci modernizm, postmodernizm, çoklu modernizm veya küreselleşme hangi kavramsal çerçeve içinde

olursa olsun tüm toplumlarda ve toplumsal kurumlarda etkisini göstermektedir. Bu etki; eş zamanlı, geç ya da kısmi toplumda ve en çok da toplumun temel kurumu ailede de kendini göstermektedir. Günümüz dünyası, çok hızlı bir değişim ve dönüşümün olduğu, bilginin üretilmesi, kullanılması ve aktarılmasına yönelik her alanda (sosyal, siyasal, ekonomik gibi) değişmelerin yaşandığı bir dönem içerisindedir (Parlar, 2012, s. 194).

3.1.2. Küreselleşme ve Bilgi Toplumu

Küreselleşme, teknoloji, bilginin üretimi ve hızı toplumları genellikle hazırlıksız yakalamakta ve bir anda insanların kendini değişimlerin içinde bulmalarına neden olmaktadır. Bauman, postmodern çağı, çağın getirdiği değişim etkisini "akışkanlık" kavramı ile açıklamaktadır.

> "Akışkanlar çok kolay yer değiştirir. "Akarlar", "damlarlar", "dökülürler", "taşarlar", "fışkırırlar", "sızarlar" "boşalırlar", "püskürürler", "süzülürler"; katıların aksine, akışkanların hareketini durdurmak kolay değildir; bazı engellerin etrafından dolaşırlar, bazılarını içlerinde eritirler ve bazılarının da aşındırarak ya da sızarak, içlerinden geçerler... Modernite daha en başından beri bir akışkanlaşma süreci değil miydi? "Katıları eritme" modernitenin başlıca uğraşısı ve en önemli başarısı değil miydi? Diğer bir deyişle modernite, daha ilk dile getirildiği andan itibaren "akışkan" olmamış mıdır? Eritilecek ilk katılar ve dünyevileştirilecek ilk kutsallar, insanın elini kolunu bağlayan, hareketi kısıtlayan ve girişimlerin önünü tıkayan geleneksel sadakatler, alışılageldik haklar ve görevlerdi. Yeni (ve gerçek anlamda katı!) bir düzen kurmak için öncelikle, eski düzenin kurucuların sırtına yüklediği o ağır yükten kurtulmak gerekiyordu" (Bauman, 2018, s. 26-27).

"Akışkanlık" (modernite) ve onunla temas eden "katı" olan ne varsa ev, aile ilişkileri, ahlaki sorumluluklar, toplumsal yapılanmalar, kurumlar, gelenekler oturmuş bir düzen olarak kabul edilebilecek bir toplumsal yapıyı ve ilişki biçimini yerinden oynatmakta, etkisi altına almaktadır. Bu "akışkanlıkta" belirsizlik, geçicilik hâkimdir. Kalıcı olana, durağan olana tahammül yoktur. Bauman'ın (2018) aktardığına göre; Norbert Elias, içinde bulunduğumuz toplumu "Bireyler Toplumu" olarak tanımlamıştır. Bauman, "Bireyselleşme artık kamusallaşmıştır ve kalıcıdır." demektedir. Bireysellik, kişiyi özne olarak yetkilendirip özgürlüğünü merkeze alan bir düşüncedir (Çapcıoğlu, 2018). Bireyselleşme getirdiği özgürlükler kadar bunun sonuçlarıyla baş etmeyi de beraberinde getirmiştir. Bu sonuçlardan belirgin olanıysa toplumsal yapının harcı niteliğindeki sosyal değerlerin ve köklü aile değerlerinin değişime uğraması, özgün ağırlığını kaybetmesidir. Aile içinde sosyalleşen birey, aile değerleri ile tutum ve davranışlarını oluşturur.

Kazandığı değer yargıları ile anlam dünyasını inşa eder. Bilgi çağının ürünü iletişim ağlarıyla birlikte kültür ve gelenekler, günlük yaşam biçimi olan küreselleşmenin kültürel geçişken etkilerine maruz kalmaktadır. Geleneksel yapılara geç veya göreceli ulaşmış olsa da temel değerler "akışkanlık"tan nasibini almaktadır. Küresel değerler ve geleneksel değerlerin etkileşimi ve yeniden inşa sürecine; küresel iletişim aygıtlarından biri olan sosyal medya ile en özel anların kamuya paylaşımıyla dönüşen mahremiyet değerlerimizdeki yozlaşma örnek verilebilir.

Yılmaz'a göre (2013, s. 524) aile denince akla gelen ilk şey değişim değil, sürekliliktir. Bunun nedeni ise ailenin evrensel değerler üzerinde kurulmuş olmasıdır. Geleneksel toplumlarda çocuklar, toplumsal ve geleneksel değerleri ailede öğrenirler ve böylelikle değerleri kuşaktan kuşağa aktarırlar. Bu aktarım toplumsal değişmenin yavaşlamasına katkı sağlar. Özbolat'a (2012) göre küresellik, içerisinde göreli bir yerelliğe imkân vermektedir. Hızlı toplumsal değişme, toplumun farklı katmanlarında yer alan mevcut değerlerin farklılaşmasına da yol açabilmektedir (Özensel, 2003, s. 222). Mevcut değerlerin farklılaşması, değişip, dönüşmesi en çok genç kuşakları etkisini altına almakta, gençleri kendi değerlerine yabancılaştırmakta ve çoğunlukla bir kimlik bunalımı ile karşı karşıya bırakmaktadır. Gençlik içinde bulunduğu topluma ve kendine yabancılaşmaması için farkına varmasa bile hayat yolcuğunda değerlerin tuttuğu ışığa ihtiyaç duymaktadır. Aile ve yakın çevresinin değerleri gencin kültürel, tarihî, manevi ve millî zihinsel beslenme kaynaklarını teşkil etmektedir. Küreselleşmenin kaçınılmaz etkileşimine açık genç kuşaklar içine doğdukları bu etkileşimin yarar ya da zararlarının kıyaslamasını ancak yerel değerlerine sahip olduğunda yapabilecektir. Böylelikle değerlerin rehberliğinde, küreselleşmenin genelin içinde yereli yok etme etkisine karşı bir korunma kalkanı oluştururken küreselleşmeyi bir imkâna çevirebilmenin yollarını da bulabilecektir.

3.1.3. Küreselleşme ve Gençlik

Wang'a (2006) göre küreselleşme süreci, eski değer sistemlerinin yeniden biçimlendirilmesinde ve yeni değer kavramlarının bütünleştirilmesinde geleneksel değerlere meydan okumaktadır (akt. Özbolat, s. 158).

Gençler dönüşümün öznesi aynı zamanda hedef kitlesidir diyen Tezcan (2018, s. 3-25-49), tarihin her döneminde gençlerin nasıl yetişeceğine yanıt arandığını ve bu soruna

karşın toplumda toplumsal değerlerin genç bireylere yeterince aktarılamadığından yakınıldığını belirtmektedir. Tezcan, toplumsal bütünlük ve huzurun sürdürülmesi, ancak toplumdaki değerlerin yeni kuşaklara aktarılması ile olanaklıdır demektedir. Bilgiye ulaşmada, kültürel değişimleri özümsemede, yeniliğe açıklıkta ve teknolojiye hakimiyet konusunda esnek, yatkın ve yetkin olan gençler, toplumsal ve ailevi değerlerine aynı oranda hâkim olduklarında içinde bulundukları çağa uyum sağlama konusunda topluma da rehberlik edebileceklerdir.

Değerler, evrensel ve kültürel olmak üzere ikiye ayrılır. Kültürel değerler, evrensel değerlerin çeşitli dozlarda karışmasıyla oluşur. Genç kuşaklar, manevi ve kültürel değerlerle ulusal kültür içinde toplumsallaşır (Tarhan, 2021; Tezcan, 2018). Küreselleşme sosyal değişimi etkilemektedir. Abay ve Demir'in (2014) yaptıkları araştırmada toplumsal değişme süreci ile özellikle bireylerdeki bilinç değişiminin gençlerde daha fazla yaşandığı ortaya çıkmıştır. Geleceğin en küçük kadim kurumu aileyi ve toplumsal yapıyı teşkil edecek bugünün gençlerinin ailenin sürdürülebilirlik yapısını, toplumun tarihsel, kültürel, dinî, millî değerler bütününü geleceğe taşıyabilmek için değerlerin rehberliği ile sağlayabileceklerdir. Küreselleşmenin kuşatması altındaki tüm özgün yerellik manzumelerini oluşturan değerlerin gelecek kuşaklara bir miras olarak taşınması, iletişimin, etkileşimin hızından ancak aile yapısı ve bu yapıyı oluşturan, yapının içindeki aile fertlerinin ilişki ağı geliştirilerek, temel değerlerin aktarımıyla aile kurumu tahkim edilebilecek, temeli sağlam toplumsal yapı, toplumun geneli tarafından kabul görmüş değerlerin korunmasıyla oluşturulabilecektir.

3.2. DEĞERLER

Çağdaş Sosyoloji Sözlüğü'nde Theodorson (1979, s. 455) değeri "sosyal olguların önemliliği üzerindeki değerlendirmede, özel eylemleri ve amaçları yargılamada temel ölçü sağlayan ve bir grubun üyelerinin güçlü duygusal bağlarıyla oluşmuş soyut, genelleştirilmiş davranış prensipleri" şeklinde tanımlamaktadır (akt. Aydın, 2003, s. 122). Değer, sosyoloji, psikoloji, antropoloji, felsefe olmak üzere birden fazla disiplinin ortak kavramıdır ve bu yönüyle çok çeşitli açılardan ele alınır (Aşıcı, 2009). Değerler antropologlar tarafından kültürel yapının ana maddesi, felsefeciler tarafından ideal olanların ortaya konulması, sosyolojide toplumsal normlar ve ilkeler, psikolojide ise davranışlara yön vermede güdüleyici olarak ele alınmaktadırlar (Parlar ve Cansoy, 2016, s. 127).

> "Değer, yapıp-eden bir varlık olarak insanın bütün yapıp-etmeleri mutlaka bir "değer" ile ilgilidir. O hâlde değer; "insanın yapıp-etmelerini determine eden ilke ya da ilkeler" olarak tanımlanabilir. "Yapıp-etmelerimizi belirleyen, yöneten, yönlendiren, onların temelinde yatan ilkeler." Bir "değer" ile ilişkili olmayan hiçbir insan davranışı yoktur" (Uysal, 2003).

Değerlerin bir ölçüt olarak, olması gereken ayrımını içerdiğini ve her zaman olumlu ya da olumsuz bir şey olarak görüldüğünü ifade eden Güngör'e (1993) göre değerler bir bakıma sadece bizim hayatımızın değil, başkalarının hayatı için de gaye olmasını istediğimiz şeylerdir. Değerler, doğru ve yanlışı bulmamızda yol göstericidir. İçeriği farklı olsa da bütün değerler; insan ürünü olmaları, insan tarafından gerçekleştirilmeleri bakımından ortak bir özelliğe sahiptirler (Coşar, 2009). Kluckhohn (1951) tarafından yapılan tanımlamada "Değer, eldeki eylem şekilleri, araçları ve amaçları arasından yapılan seçimi etkileyen arzu edilen durumun açık veya örtülü, bir bireye veya grubun özelliğine özgü bir kavramdır." (akt. Parlar ve Cansoy, 2016). Rokeach'a göre (1973, s. 5) değer, belirli bir davranış tarzının veya varoluş amacının kişisel veya sosyal olarak karşıt bir davranış tarzına tercih edildiğine dair kalıcı bir inançtır.

Korkmaz (2013, s. 54), değerlerin tanımı ve kaynağı konusunda net tanımlar olmamasına karşın değer sosyologlarının ittifak ettiği hususları şu şekilde sıralamaktadır:

- Toplumsal davranış maksatlıdır yani bir hedefe yöneliktir.
- Değerler, arzu edilen, istenilen davranışlardır; yani insanların önem verdiği, istediği, bir zorunluluk, ibadet ya da zevk olarak algıladıkları şeylerdir.
- Değerler, araçların seçimini etkiler ve dolayısıyla insan davranışlarını yönlendirir.
- Değerler her zaman birbiri ile tutarlı/uyumlu olmayabilir.
- Bir toplumda genellikle bazı değerler temel değerler hâline gelerek onu şekillendirir ya da ona özgün bir karakter kazandırır.
- Temel değerler, kalıcılık ve paylaşılma eğilimindedir ve bu nedenle topluma istikrar ve bütünleşme sağlar.

Değerler toplumun sosyo-kültürel ögelerine anlam veren en önemli ölçütlerdir (Özensel, 2003, s. 220). Toplumun geneli tarafından kabul edilen ortak kavramlardır. İnsanların düşünce biçimlerinde kendi ifadelerini bulur ve onların eylemlerine yön verirler (Tarhan, 2021, Tezcan, 2018). Eylem, amaç ve anlam dünyasını oluşturan değerler, Kaymakcan ve Meydan'a (2016) göre değer kavramının sözlük anlamı itibariyle sahip olduğu çok yönlülük, değeri bir kavram olarak ele aldığımızda da karşımıza çıkmaktadır. Bolat ise

(2016) değeri: Toplumu basit bir insanlar yığını olmaktan ayıran en önemli olgu olarak tanımlamaktadır.

Zajda (2009, s. xiv) değerlerin; inanç sistemine, davranış biçimine, varoluş durumuna ve ahlaki yargıya atıfta bulunabileceğini belirtmiştir. Örneğin; çoğulcu demokrasinin en iyi siyasi sistem olduğuna inanmak, inanç sistemine; dürüst, hoşgörülü ve cesur olmak davranış biçimine; barış, hoşgörü ve eşitlik varoluş durumuna; doğruluk, güzellik ve adalet ise bir ahlaki yargıya atıfta bulunur. Zengin tanımı ve anlam dünyasını inşa eden muhtevası ile değerlerin insan hayatında çok yönlü bir işleve sahip olduğu görülmektedir.

3.2.1. Değerlerin İşlevleri

Aydın (2011), sözlükte görev anlamına gelen işlevin, sosyolojide herhangi bir sosyal olgunun, bütün içinde yerine getirdiği görev olduğunu ifade etmektedir. Değerlerin işlevini ise "bütün beşerî olayların gerçekleşmesinde belirleyici olmak" şeklinde formüle edilebileceğini belirtmektedir. Siyasi, estetik, sosyal, ailesel bütün beşerî olaylar bir değere dayanır. Değerlerin en önemli işlevi, sosyal hayatı biçimlendirmeleri, felsefi bir ifadeyle determine etme (belirleme) dir (Aydın, 2011, s. 41-43).
Fichter (1996, akt. Bozkurt, 2010, s. 94-95) değerlerin işlevlerini şu şekilde sıralamıştır.

1. Değerler kişilerin ve birlikteliklerin toplumsal değerinin yargılanmasında hazır araç olarak kullanılırlar. Tabakalaşma sistemini mümkün kılarlar. Bireyin çevresindekilerin gözünde "nerede olduğunu" bilmesine yardım ederler.
2. Değerler kişilerin dikkatini, istenilir, yararlı ve önemli olarak görülen maddi kültür nesneleri üzerinde odaklaştırırlar.
3. Her toplumdaki ideal düşünme ve davranma yolları değerler tarafından işaret edilirler. Toplumsal olarak kabul edilebilir davranışın âdeta şemasını çizerler. Böylece kişiler de hareket ve düşüncelerini, "en iyi" hangi yola gösterebileceklerini kavrayabilirler.
4. Değerler kişilerin toplumsal rolleri seçmelerinde ve gerçekleştirmelerinde rehberlik ederler. İlgi yaratır, cesaret verirler.
5. Değerler toplumsal kontrol ve toplumsal baskının araçlarıdır. Kişileri törelere uymaya yöneltir, "doğru" şeyleri yapmaya yüreklendirirler. Değerler onaylanmayan davranışları engeller, yasaklanmış örüntülerin neler olduğuna işaret ederler, toplumsal ihlallerden kaynaklanan utanma ve suçluluk duygularının kolaylıkla anlaşılabilmesini sağlarlar.
6. Değerler dayanışma araçları olarak da işlevde bulunurlar. ... Ortak değerler toplumsal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan en önemli faktörlerden birisidir.

Fichter'a (1990) göre değerler davranış ölçüleridir ama ölçen oldukları kadar yerine göre ölçülen de olabilmektedir (akt. Aydın.2003, s. 123).

3.2.2. Değerler ve Tutum

Biyolojik bir varlık olarak dünyaya gelen insanın, toplum yaşantısına makul ölçülerde uyum sağlaması için belirli bilgi, beceri, tutum ve değerleri kazanması gerekmektedir. Tutum, bireylerin çeşitli objelere karşı geliştirdiği çeşitli deneyimler sonucunda düzenli bir tavır alışları, davranış biçimleridir. Birey yaşadığı çevresel koşulların etkisiyle değişebilmektedir (Gutek, 2006, akt. Tezcan, 2018, s. 2, Tatlılıoğlu, 2020, s. 157). Tutum ve değer kavramları, bazı psikologlar (Newcomb,1965 ve Campbell, 1963) tarafından eş anlamda kullanılmıştır (Güngör 1993).

Rokeach, tutumun bir inançlar organizasyonu olduğunu, değerlerin ise tek bir inanca işaret ettiğini ifade etmektedir. Güngör'e göre ise değerler tutumlar için bir rehber niteliğindedir ve tek bir inançtan ibaret değildir. Bunun en sağlam ispatı, değerlerin tutumlar için de bir rehber rolü oynamasıdır (Güngör, 1993, s. 29). Birey tarafından iyice içselleştirilen değerler bireyin gelecekte ne şekilde davranmasının beklendiğine dair bizlere yol gösterir (Kaymakcan ve Meydan 2016). Gordon Marshall hazırlamış olduğu Sosyoloji Sözlüğü'nde (1999) tutum araştırmasında, değerler, insanların etik ya da uygun davranışlar hakkında, neyin doğru neyin yanlış olduğu, neyin istenilir neyin alçakça olduğu konusunda taşıdıkları fikirleri gösterir." Şeklinde bir tanım yapmıştır. Topçu (2016, s. 209) değer hükümleri, ortaya koydukları istek ve duygularla bizi birtakım eşyaya değil, belki o hükümleri bütün fertleriyle benimseyen bir cemiyete bağlayıcıdır. "Vatan güzeldir", "Bayrak kutsaldır", hükümleri, cemiyetin bütün fertleri tarafından aynı şekilde anlaşıldıklarından, değer hükümleridir demekte; Tatlılıoğlu (2020) ise tutumun; kişinin kendi değer yargılarının ve inançların içinde saklı olduğunu belirtmektedir.

> "Sosyalleşme sürecinde bireyler, toplumsal değerleri ve normları içselleştirir. Sosyalleşen bireyler, toplumsal değerlerin bilincinde olur. Davranışın içsel belirleyicisi olarak değer ve normlar açısından bir ferdin özellikle yaşamının ilk dönemlerinde içselleştirmiş olduğu değerler kalıcıdır. Erken yaşlarda oluşan toplumsal değerler ve normlar, kişiliğe yansır. Toplumsal değerler ve normlar, bir kez içselleştirilirse, bireylerin kişilik ve kimlik oluşumunda ve gündelik hayatında davranışa doğrudan etki eder" (Özbolat, 2012, s. 153-154).

Sağlam ve Özdemir (2017) değerlerin pekiştirici ve kaynaştırıcı etkisine de dikkat çekmektedirler. Buna göre diğer toplumların kültüründen kendi kültürünü ayırmakla birlikte millî sınırları içindeki toplumun dağılmasını önlemektedir. Ayrıca değerler; kutuplaşmaların önlenmesinde ve sosyal ilişkilerin gelişmesinde de aktif rol oynamaktadır. Bu rolü itibariyle değerleri; sosyal denetim mekanizmalarından en

önemlisi, toplumsal bütünlüğün ayrılmaz unsurları olarak tanımlamaktadırlar (2017, s. 79). Deprem, sel gibi doğal afet durumlarında millî birlik duygusu ile ortaya konulan sosyal yardım çalışmaları ve duygusal dayanışma, tarihsel süreçten günümüze aktarılan millî mücadele ruhu değerlerin toplumsal bütünlük işlevine örnek gösterilebilir.

Tutum, davranışsal eğilimler içeren bilgiler, inançlar ve kanaatler bütünüdür. Ancak sıradan kanaatlerden daha süreklidir (Aydın, 2003). Aydın'ın aktardığına göre, M. Şerif (1985) değeri, tutumun içeriği olarak tanımlamaktadır. Ancak bir tutumda tek bir değer etkili olmaz, arka plânda bir değerler kombinasyonu yer alır demektedir. Tutumlarımıza yön veren değerler, araştırmacılarca çeşitli sınıflandırmalar altında toplanmıştır.

3.2.3. Değerlerin Sınıflandırılması

Değer kavramını temele alarak yapılan birçok araştırma ve çalışmada değerler sınıflandırılmıştır (Özbolat, 2012, s. 333). Bu da değerlere farklı açılardan bakma imkânını sunmuştur. Özensel; 1960'lı yıllardan itibaren hem nitelik hem de nicelik olarak toplumsal değer araştırmalarında önemli bir artışın olduğuna dikkat çekmektedir. Rokeach (1968; 1973; 1979), Schwartz ve Bilsky (1987; 1990), Schwartz (1992), Inglehart (1976; 1977; 1979; 1982; 1997), Flanagan (1982; 1979), Allport ve Vernon (1931), Williams (1968), Kluckhohn (1951) ve Braithwaite ve Law'ın (1985) çalışmalarını bu artışa örnek göstermektedir (2003, s. 222).

Değerleri Spranger (1928) altı grupta, Rokeach (1973) iki grupta, Schwartz (2012) on grupta toplamıştır. Spranger'in (1928) yaptığı sınıflandırmada temel değerler ve grupları şunlardır; a) Teorik (Bilimsel) Değer, b) Ekonomik Değer, c) Estetik Değer, d) Sosyal Değer, e) Politik Değer, f) Dinî Değerler.

Güngör'ün (1993) aktardığına göre psikolojide ilk değer testini kullanan Spranger (1928) deneklerinin her birini şahsiyet tiplerine ayırmaya çalışmış, herkesin altı değer tipinden birine girebileceğini söylemiştir. Allport, Vernon ve Lindzey'in (1960) Spranger'den ilhamla yaptıkları çalışmalardan sonra değerleri Estetik Değer, Teorik (İlmî) Değer, Ekonomik Değer, Siyasi Değer, Sosyal Değer ve Dinî Değer olmak üzere altı grup hâlinde toplamak âdet olmuştur, diyen Güngör, bu değerlere ahlaki değeri eklemiştir.

Rokeach (1973, s. 28) değerleri amaç değerler ve araç değerler olarak sınıflandırmıştır.

Amaç Değerler: Güzel Bir Dünya, Eşitlik, Aile Güvenliği (Sevdiklerinle ilgilenmek) Özgürlük, Mutluluk, İçsel Ahenk, Olgun Sevgi (cinsel ve içsel yakınlık) Ulusal Güvenlik, Memnuniyet, Kurtuluş/Selamet, Öz saygı, Dostluk, Bilgelik.

Araç Değerler: Heves/istek, açık fikirlilik, yetenek, düzen, cesaret, affedicilik, yardımseverlik, dürüstlük, yaratıcı, bağımsız, entelektüel, mantık, sevecen, itaatkâr, nazik, sorumlu, öz denetim.

Değerlerin davranışlarımıza yön veren standartlar olduğunu belirten Rokeach (1973, s. 3-4). Bunları altı maddede şu şekilde sıralamıştır.

Değerler;

1. Sosyal meselelerde belirli bir pozisyon almada,
2. Belirli bir siyasi ve dinî ideolojiyi diğerine tercih etmede,
3. Başkalarına benliğimizin sunulmasında,
4. Değerlendirme ve yargılamada, suçu kendimize ve diğerlerine yıkmada ve övmede,
5. Karşılaştırma süreçlerinde,
6. Başkalarını etkileme ve ikna etmede, başkalarının hangi inançlarının, tutumlarının, değerlerinin ve eylemlerinin meydan okumaya, hakkında tartışmaya, etkilemeye ya da değiştirmeye değer olduğunu söylemede öncülük eden standartlardır.

Schwartz'a göre (2012, s. 3-4), değer teorisi birçok teorisyenin yazılarında örtük olarak bulunan altı ana özelliği belirleyen bir değerler anlayışını benimser:

1. Değerler inançlardır.
2. Değerler istenen hedeflere işaret eder.
3. Değerler spesifik eylemlere ve durumlara baskın gelir.
4. Değerler standartlar veya kriterler olarak hizmet ederler.
5. Değerler önemine göre düzenlenmiştir.
6. Çeşitli değerlerin göreceli önemi eyleme rehberlik eder.

Değerler teorisi, her birinin altında yatan motivasyona göre on geniş değer tanımlar; 1) Kendi kendini yönetme, 2) Dürtü, 3) Hedonizm, 4) Başarı, 5) Güç, 6) Güvenlik, 7) Uyum, 8) Gelenek, 9) Cömertlik, 10) Evrenselcilik (Schwartz, 2012, s. 4-5).

Toplumsallaşmanın merkezi olan aile; bireye sosyal, kültürel tüm değerlerin ilk elden öğretildiği kaynaktır. Birey ilk dinî-ahlâkî bilgi ve tutumları, duyguları tanımayı ve bunların yaşanma biçimlerini kontrol altına almayı, diğerleriyle ilişki ve iletişim kurmayı ailesinden öğrenir (Yapıcı, 2010). Pek çok anlam dünyasına işaret eden değerler, bireyler gibi aile içinde beslenip, büyüyüp, kök salabilir. Fert, ailesinden aldığı değerler tutum ve davranışlarıyla bir bütün olarak aileden topluma doğru psikososyal hazırlık içerisinde yetiştirilir. Bunun en etkin yönü de eğitimcilerin her zaman altını çizdiği görerek öğrenmedir. Çocukluktan itibaren aile içinde görerek, duyarak öğrenilen, örnek alınan uygulanan değerler, hayat boyu ferdin tutum ve davranışlarına yön verdiği gibi her bir fert içinde bulunduğu toplumu değerler manzumesi çerçevesinde oluşturur. Kurumsal tarihi boyunca bu iletişim ve etkileşimin en köklü ve güçlü kaynağı evrensel bir yapı olan aile olmuştur.

3.3. AİLE

Evlilik ve kan bağına dayanan karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik; aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü; birlikte oturan hısım ve yakınların tümüdür (TDK, 2022). Aile kurumunun tanımlanması, ailenin evrenselliği ve fonksiyonları konusunda farklı görüşler mevcuttur (Güçlü, 2020). Aile bir tabii hukuk kurumudur (Hatemi, 2021). Bu kavramı ilk kez 1949 yılında antropolog Robert Murdock kullanmıştır. Murdock, dünya çapında 250 toplumdan derlediği verilerden hareketle ailenin evrensel bir kurum olduğu sonucuna ulaşmıştır (Canatan, 2013, s. 59).

> "Kuşkusuz, aile kurumu ya da aile pratikleri, değişen ve farklılaşan toplumsal yapılara bağlı olarak değişiyor ve çeşitleniyor. Bu nedenle, ailenin tek bir tanımından bahsetmek yerine, farklı aile yapılarının olduğunu vurgulamak gerekiyor. En genel ifadeyle "geleneksel" olarak nitelendirilebilecek ailelerin yerine ya da onların yanı sıra geleneksel olmayan bağlar içeren aile mefhumu da toplumsal hayatın içine giriyor" (Kentel, 2018, s. 241).

Aile insanlıkla birlikte var olan toplumsal bir kurumdur. Aile çocuğun değer eğitimindeki en önemli yapıdır. Geleneksel toplumların birçoğunda kişinin sahip olduğu toplumsal saygınlığın kaynağı ailedir (Kır, 2011; Sağlam, 2017; Özensel, 2003). Çocuk, ruhsal bedensel, sosyal tüm gelişimini aile içinde gerçekleştirmektedir. Bu nedenle sağlıksız ailelerde sağlıksız fertler yetişirken, sağlıklı ailelerde sağlıklı fertler yetişmektedir. Bu da tüm toplumsal yapıya etki etki etmektedir. Canatan (2013) aile evrensel olsa da aile

tanımının evrensel olamayacağını belirtmiştir. Bunu iki temel faktöre bağlamaktadır. Birincisi; dünya çapındaki aile çeşitliliği, ailenin oluşma biçimi, ikincisi; ailenin sürekli olarak değişimi, aile içi pozisyonları, ilişkileri, ailenin işlevindeki çeşitlikleri göstermektedir. Güncel yaşamda bazı kavramlar bize çok bildik-tanıdık gelir, ama onu tanımlamaya kalktığımızda bunun kolay olmadığını görürüz demektedir (2013, s. 59). Subaşı'na göre (2014) aile dinsel bir oluşumun en içsel mekânıdır. Dört büyük dine göre de aile kurumu kutsal yapılar olarak görülmüştür. Toplumumuzda da aile kurumu kutsal olarak tanımlanmıştır. Yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'de atıf yapılan bir kurumdur. Aile, İslam'ın bakış açısına göre toplumun en küçük nüvesidir. Cinsellikten çocuk bakımına, anne-baba ilişkisinden dinsel yaşama kadar aile bireyin ihtiyacı ve toplumsal düzen açısından öncelikli bir role sahiptir (Tekin, 2013, s. 252). Sosyal varlık olabilmeyi birey, aile ve toplum hayatına borçludur (Dikeçligil, 2014, s. 14). Hemen hemen tüm tanımlarda aile toplumun çekirdeği, toplumsal yapının en küçük birimi, dinî, sosyolojik, kültürel en köklü kurumsal yapı olarak tanımlanmaktadır. Aileye dair tanımlar, anlamlar, yapı çeşitlilikleri toplumlara, kültürlere göre değişkenlik gösterse de psikososyal açıdan önemi birey için değişmez bir kurum olduğu anlaşılmaktadır. Bireyin yaşam döngülerinin başladığı ve geliştiği aile ortamı, toplumsal yaşama uyumu ailesinden edindiği kazanımlarla elde ederken, ailede aktarımının en önemli aşamalarını büyüme, gelişme evrelerinde edinmektedir.

> "Her bir insani değer, bir ya da daha fazla toplumsal kurum aracılığı ile birbirini izleyen jenerasyonlar arasında korunan ve aktarılan bir "sosyal bir ürün"dür. Mesela dinî kurumlar, dinî değerler olarak söz ettiğimiz belli bir değerler alt kümesinin kuşaktan kuşağa taşınmasında uzmanlaşmış kurumlardır. Aile, diğer değerler alt kümesinin taşınmasında uzmanlaşmış kurumdur" (English ve English 1958. akt. Rokeach. 1973, s. 24).

Aile, yüz yüze etkileşimin olduğu, çocuğun toplumsallaşmasında ilk ve en önemli kurumdur. Çocuk konuşmayı, duygusal paylaşımı ve toplumsal dünyayı ilk defa aile içinde öğrenmeye başlar (Bozkurt, 2010, s. 123). İletişim kurmayı iletişimin pozitif ve negatif yönlerini keşfetmeyi, bu keşfe göre insani ilişkilerinde yön seçmeyi ve sürdürmeyi tecrübe ederek aile içinde edinir.

3.3.1. Ailenin İşlevi

İşlev, bir nesnenin ya da bir kişinin gördüğü iş olarak tanımlanmaktadır. Ailede işlev durumunda ise; onun var olması ile içinde bulunduğu topluma uyumlu bir biçimde yaptığı katkıdan bahsedilmektedir (Şenol, 2020).

Ailenin işlevini üçlü bir yaklaşımla ele alan Nirun'a (1994) göre, aile, beslenme, barınma, korunma, sağlıklı yaşama" gibi bireysel; eğitme, yetiştirme ve haklara sahip kılma, gibi kişisel; manevi duygu ve düşüncelerle donatma gibi insani ihtiyaçları karşılayan sosyo-ekonomik bir kurumdur (akt. Şenol, 2020). Aile kurumunun işlevleri; biyolojik işlev, psikolojik işlev, eğitim işlevi, dinî işlev, ekonomik işlev, boş zamanları değerlendirme işlevidir (Dündar, 2020, s. 58-59). Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'nün (2011) yaptığı "Tek Ebeveynli Aileler" araştırmasında yer verdiği üzere Murdock, 1949 yılında 250 farklı toplumda aile üzerine yaptığı antropolojik çalışmasında ailenin tüm toplumlarda dört temel ortak işlevi olarak cinsellik, üreme, ekonomik ve çocukların eğitimi olarak belirlemiştir. Parsons, ailenin iki temel ve kalıcı işlevi olarak çocukların ilk sosyalleşmesinin sağlanması ve ebeveynler için eş ve ebeveyn olma gibi yetişkin yaşamında önemli yer tutan kimliklerin gelişmesi olarak belirtmiştir (1955, s. 18).

Macionis ve Plummer, ailenin sosyalleşme, cinsel aktivitenin regülasyonu, sosyal konum, meşruiyet, nüfusa kayıt, maddi ve duygusal güvenlik gibi temel birtakım işlevleri icra ettiğini söylemektedir (akt. Kentel, 2008, s. 241). Aile kurumu işlevi itibariyle sadece bireyin değil, toplumsal normların da koruyucusu görevini ifa etmektedir. İyiliğin ya da kötülüğün özünü oluşturup, kaynaklık arz eden ailenin sağlıklı bir yapı oluşturması toplumsal yapıyı da şekillendirmektedir. Berger'e (1993) göre aile, insanlık tarihi boyunca anomiye karşı en etkin siperlerden biridir (akt. Şubaşı, 2014, s. 198).

Kır (2011) araştırma raporları ve sosyolojik literatürü inceleyerek yaptığı çalışmasında ailenin işlevi konusunda altı başlık tespit etmiştir. Buna göre ailenin işlevleri; 1) biyolojik işlev, 2) psikolojik işlev, 3) eğitim işlevi, 4) toplumsal işlev, 5) kültürel işlev, 6) ekonomik işlevdir.

Sosyoloji ve tarih felsefesi alanındaki çalışmalarıyla tanınan Hans Freyer, 1955-56 yıllarında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde verdiği ders notlarında aileye dair şunları söylemektedir:

> "Yapılan bütün araştırmalar şunu açıkça göstermiş bulunuyor ki, aile bilhassa 1945'ten sonraki buhran devirlerinde birçok kimselerin tasavvur edemeyeceği kuvvette bir devamlılık ve sağlamlığa sahip olduğunu ispat etmiştir. Bunun belli başlı sebebi, ferdi bir cemaat hayatı olan ailenin, üyeleri için bir sığınak teşkil etmesidir. Bu sığınak amme düzeninin çözülmesi ve iflası sırasında tek destek görevini ifa etmiştir" (1963, s. 244).

Tüm topluluklarda çeşitli yapıların değişim sırasında ve sonrasında olageldiği gibi aile de değişimden ilk etkilenen yapı olmuştur. Ancak her şeye rağmen söz konusu bu etkileşim içinde aileyi bir siper, kale ya da muhafazası sağlam bir direnç noktası olarak değerlendiren yaklaşımların sayısı hiç de az değildir (Subaşı, 2014, s. 196). Aile tüm dış etkilere, değişim ve dönüşüme rağmen toplum içinde yalnızlaşan birey için hâlen güvenli bir çatı olma özelliğini korumaktadır. Kale, siper, sığınak gibi metaforlarla tanımlanan aileye yüklenen koruyucu olma misyonu sadece aile fertlerinin değil kurum olarak ailenin varlığını sürdürmesini de sağlamaktadır. Yılların tecrübesiyle toplum tarafından yüklenen tüm bu anlamların yanı sıra ailenin sonunu işaret eden yaklaşımlar da olmuştur. Aktay (2024) ailenin sonunu öngörenlerin saf Marksist veya feminist okumaların türevleri olduğunu ve onun dışında ailenin sonradan meydana geldiğini ve herhangi bir gelecekte ortadan kaybolacağını bu yaklaşımlar dışında toplumbilimlerden kimsenin düşünmediğini belirtmektedir. Aileyi ele alan tüm tartışmalar bir yapı olarak ailenin gelenekselden modernliğe, genişten çekirdeğe dönüştüğü konusunda hemfikirdir. Aile insanlık tarihi boyunca çeşitli coğrafya ve kültürlere göre değişim gösterse de kurum olarak varlığını sürdürmeye devam edecektir.

Dikeçligil (2014) aile yapısındaki değişimin toplumsal değişimin aileyi nasıl etkilediğini gösterdiği gibi hem de toplumsal değişimin niteliği ve niceliği hakkında bilgi verdiğini söylemektedir. Subaşı'na (2014) göre geleneksel geniş aileden modern çekirdek aileye geçişin temelinde sanayi toplumunun talepleri yatmaktadır.

Ailenin işlevi incelenirken 1950'lerden sonra çerçeveleri geliştirilen ve geliştirilmeye devam eden kuramlarla aile yapılarına çalışılmaktadır. Simgesel, çatışmacı, sembolik etkileşimci, yapısal işlevselci, ekolojik, feminist, Marksist, tarihsel, sistemsel gibi yaklaşımlarla ailenin iç ve dış dinamikleri ele alınmaktadır. Bu çerçevede ailede iletişim, etkileşim, çatışmaların negatifliği yanı sıra pozitif etkileri, kültürel etkiler, ailenin dinamik yanları, gelişimi, eşler arası eşitlik, bu kuramlar üzerinden tanımlanmaktadır.

Sosyo-ekonomik gelişme sürecinde toplumlar ilkel toplumdan tarım toplumuna, tarım toplumundan sanayi toplumuna, günümüzde ise sanayi toplumundan bilgi toplumuna

geçiş şeklinde farklı gelişme aşamaları geçirmişlerdir (Aktan ve Tunç, 1998, s. 3). Geleneksel toplumsal yapı; sanayileşme, küreselleşme ve bilgi çağı olarak tanımlanan süreçlerden geçerek günümüzdeki formuna ulaşmıştır. 19. yüzyılda Batı'da sanayileşmeyle birlikte makro ölçekte toplumsal yapıda, mikro ölçekte aile yapısında gerçekleşen bu değişim tüm dünyada Bauman'ın (2018) ifadesiyle "akışkan" bir ilerleme kaydetmiştir. Kimi toplumlar erken, kimi geç yaşasa da sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik her alanda değişim kaçınılmaz olarak etkisini göstermiştir. Tüm dünyada tarih boyu yaşanan gelişmelere, coğrafyalara göre aile formları ne kadar değişiklik arz ederse etsin kurumsal bir yapı özelliğini hep taşımayı sürdürmektedir. Bu yapı kültürlere, coğrafyalara göre çeşitli türlere ayrılmakla birlikte kadim, evrensel kurumsal özelliğini kaybetmemektedir.

3.3.2. Aile Türleri

En yaygın olan aile türünü geniş ve çekirdek aile oluşturmaktadır. Geniş aile daha çok geleneksellik kavramıyla birlikte anılmakta ve tarım toplumu ailesi olduğu ifade edilmektedir. Çekirdek aile ise modern aile yapısını temsil etmekte ve sanayi toplumu aile tipi olarak tanımlarda yer almaktadır. Günümüzde yaygınlaşmaya başladığı ifade edilen bir başka aile tipi de tek ebeveyn ile evlenmemiş çocuklardan oluşan ailelerdir. Tek ebeveynli aile ebeveynlerin boşanmaları ya da birinin ölmesi sonucu oluşan haneleri ifade etmektedir. Aile türleri:

Büyüklüklerine göre aile;

- Kök aile
- Birleşik aile
- Geleneksel geniş aile
- Küçük aile
- Çekirdek aile
- Parçalanmış aile
- Tamamlanmamış ailedir (Dündar, 2020, s. 46).

Geniş aile, büyükbaba, büyükanne ile bunların evli oğullarından, gelinlerinden ve çocuklarından oluşan aile tipidir. **Çekirdek aile,** anne, baba ve henüz evlenmemiş çocuklardan oluşan ailedir (TDK, 2022). Sanayi devrimi sonrası oluşan modern toplum yapısının en önemli karakteristiklerinden biri olan çekirdek aile, az sayıda kişiden, anne-baba ve çocuklardan oluşmaktadır. Çekirdek ailenin özellikleri arasında üye sayısının

azlığı, geç evlilik, eşler arası eşit rol dağılımı, bireyin özne olarak varlığı gibi modernitenin idealize ettiği vasıflar dikkat çekmektedir (Çapcıoğlu, 2018).

Birçok toplumsal kurum gibi aile de insanlık tarihi boyunca önemli değişiklikler geçirmiştir (Kır, 2011, s. 382). Türkiye'de toplumsal yapı ve aile modernleşmesinin batıdaki seyri ile farklarına dikkat çeken çalışmalar da mevcuttur. Dikeçligil (2014) ailede değişimin Batı-dışı bir toplum olarak bizi kuşatan modernleşmenin 200 yıl öncesinde başladığını ve 90'lardan sonra da küreselleşmenin ailenin değişimde etkisinin olduğuna dikkat çekmektedir. Türk toplumunda ailenin değişimini değerlendirirken; ailenin modernleşmenin vitrini olduğunu, artık her kültürün, toplumun kendine özgü modernleşmesinin tartışıldığı günümüzde Türkiye'nin kendine özgü olarak modernliği nasıl yaşadığı sorusunun sosyal bilimlerin temel meselesi olduğunu ifade etmektedir. İlgili çalışmasında Türk modernleşmesi, modernite-modernizm, çoklu modernlikler gibi kavramların irdelendiği bir arka plana işaret etmektedir. Türk aile yapısı Batı toplumlarındaki sanayi öncesi ve sonrası bir değişimi kentleşme ve kırsal kesim olarak yaşamış olsa da kültürel olarak akraba bağlarının bir ağ olarak kırsaldan kente, kentten kente ve kent içinde sürdürmektedir. Kavramsal olarak yaygın aile biçimi sosyal bilimin tanımladığı şekilde çekirdek aile gibi görünse de sürekli bir geçişkenlik durumu mevcuttur. Ekonomik dayanışma, düğünler, doğumlar, ölümler, bayramlar, yıllık izinler gibi özel günlerin akraba ağı içinde geçirilmesi önemsenmektedir. Özbay'ın (2014) Kağıtçıbaşı'dan aktardığına göre; "kültürel ilişkisellik" olarak kavramlaştırdığı modelle akrabalar arasındaki bağımlılık ilişkilerinin yerini sanayileşme ve kentleşme sonucunda yerini bağımsızlık ilişkilerine bıraktığı Batı kaynaklı görüşe karşı çıkmaktadır. Avrupa dışı pek çok geleneksel toplumda ekonomik zorluklar nedeniyle aile bireyleri karşılıklı olarak dayanışmayı beslemekte ve çocuk, yaşlıların güvencesi olarak görülmektedir. Ailelerin imkânları arttığında ve kuşaklararası maddi bağımsızlık gerçekleşirken bile Batılıların aksine aile üyeleri arasında duygusal bağımlılık ilişkilerin güçlü olarak sürmekte olduğunu belirtmektedir.

Ökten (2006), GAP Bölgesi'nin sosyo-kültürel ve yapısal özelliklerinin aile yapısına etkilerini incelediği araştırmasında akrabalık ilişkilerinin etkin olduğu bölünmüş ve demografik olarak çekirdek aile yapısı gösteren ailelerin aslında bünyesel olarak pek de bölünmüş sayılamayacağını söylemektedir.

Duben (2006). Türkiye'de kırsal nüfusun, geçmiştekine benzeyen geniş aile hanelerinde, kentsel nüfusun ise giderek Batı'daki aile biçimine benzeyen çekirdek aile hanelerinde yaşadığı yolunda çok yaygın bir mit vardır. Duben'e göre 140 yıldır Türkiye'nin kırsal bölgelerindeki hane türü çekirdek aile hane türüdür (akt. Dikeçligil, 2014). Marshall (1999) hazırlamış olduğu Sosyoloji Sözlüğünde aile üzerine yapılan tarihsel çalışmaların aile yapısı hakkındaki mitlerin bazılarını çürüttüğünü ifade etmektedir.

> "Çekirdek ailenin sanayileşmeye bir yanıt olarak önceden var olan geniş aile sisteminin yerini almak üzere doğduğunu varsaymak yanlıştır. Bu konuda yapılan araştırmalar, Batı Avrupa'nın çok büyük kısmında çekirdek aile tipinin başlangıcının kapitalizmin ilk oluştuğu döneme dayandığını göstermektedir" (Marshall 1998, s. 8).

Aile içi iletişim ve ilişkiler üzerine yaptığı çalışmada Baran (2004), aile tipinin çekirdek aile olmasının ilişkilerin modern olduğu anlamına gelmediğini, göreli olarak geleneksel özelliğini koruduğunu ifade etmekte etmektedir. Türkiye'nin toplumsal, özgün aile yapısı geniş aile, çekirdek aile formunda iletişim, etkileşim, iş birliği, dayanışma mevcuttur. Çalışan anne-babalar çoğunlukla çocuklarını bakıcı yerine kendi anne-babalarına emanet etmeyi tercih etmektedirler. Bu bazen büyük ebeveynlerin çocuklarının evine gelerek, kimi zamanda torunları kendilerine bırakılarak gerçekleşmektedir. Toplumumuzda büyükanne-büyükbaba ve torun ilişkisi sadece bakım vermekten ibaret değildir. Aynı şehri paylaşan büyük ebeveyn ve torunlar büyük ebeveynlerin alışveriş gibi ihtiyaçlarını karşılama, sağlık yardımına ulaşmada yardımcı olma vb. durumlar gibi zorunluluk sonucu olsa bile iletişim içinde olmaktadırlar. Bir araya gelinen özel günler, rutin buluşmalarla geçirilen vakitler büyük ebeveyn ve torun arasında değer aktarımını istemsiz olsa bile gerçekleştirmektedir. Aile ilişki biçimini hane yapısı, geniş aile veya çekirdek aile olması değil, sorumluluk duygusu, geleneksel ödevler, yerel, özgün kültürel beklentiler ve ilişki biçimi belirlemektedir.

Gerek değerlerin aktarımı gerekse empatik yaklaşım, sorumluluk üstlenme, etkili iletişim gibi pek çok faktör açısından büyük ebeveyn ve torunların birlikte zaman geçirmelerinin sosyal, psikolojik alışveriş içerisinde olmalarının, gençlerin yaşlıları anlamaları kadar yaşlıların da gençleri anlaması açısından önem taşıdığı görülmektedir. Bu iletişim sayesinde kurumsal olarak aile dinamiklerinin de gelecek kuşaklara aktarım imkânı bulacağı düşünülmektedir.

Özdemir (2017), aile yapısındaki en temel değişimin yine ailenin en temel işlevi olan kendini üretmesinin risk altında olduğunu belirtmektedir. Özdemir, tüm dünyada doğum oranlarında da evlenme oranlarında olduğu gibi düşme yaşandığına, boşanma oranlarında artışın ciddiyetine ve yalnız yaşayanların oranlarının artmasına dikkat çekmektedir. Güvensizlik duygusunda artış, aile danışmanları, sosyal hizmetler gibi kurumlardan yardım almanın arttığını da ifade etmektedir. Ayrıca çekirdek aile yapılarındaki anne babaların yaşlı kuşakların deneyimlerinden mahrum kaldıklarını da söylemektedir. Birey toplumsal değişime ve gelişen sorunlara karşı değerlerden aldığı güçle başa çıkabilecektir. Değerleri ise sosyopsikolojik gelişimini sağladığı aile içinde edinebilmektedir.

3.4. AİLE VE DEĞERLER

Değerleri kurumsal yapılarına ya da alanlarına göre sınıflandırdığımızda aile kurumumuzu düzenleyen değeri, "ailevi değerler" olarak adlandırırız (Canatan, 2013, s. 269). Canatan, aile kurumuyla bağlantılı değerlerin de alt kurumlarına göre analiz etmenin mümkün olduğunu belirtmiştir. Bu alt kurum ve bunlara bağlı değerleri: 1) Evlilik Değerleri, 2) Terbiye Değerleri, 3) Geçim Değerleri, 4) Saygı Değerleri, 5) Görgü Değerleri olarak bu beş başlık altında analiz etmiştir. Ayrıca dört temel erdemi ailevi değerler çerçevesinde zıddıyla birlikte tanımlamıştır, bunlar: bilgelik, yiğitlik, ölçülülük ve adalet erdemleridir. Sağlam'a (2020) göre değerler aile ve sosyal çevre olmak üzere tüm toplumda davranışlarımızı belirlerler. Toplumsal kurallar toplumun değerleri göz önünde bulundurularak oluşturulur. Bunun için de değerlerin tanınması ve içselleştirilmesinde, tutum ve davranışların kazanılmasında aile en etkili kurumdur.

İnsan, hayat boyu sosyal uyumunun ölçüsü olan değerleri öncelikle biyo-psiko-sosyal gelişimini sağlayarak sosyalleştiği aile ortamından edinir. Gutek'e (2016) göre: Biyolojik bir varlık olarak dünyaya gelen insanın, toplum yaşantısına makul ölçülerde uyum sağlaması için belirli bilgi, beceri, tuttum ve değerleri kazanması gerekmektedir (akt. Tezcan, 2018). Bu kazanım kuşaklararası aktarım sayesinde nesilden nesile ulaşabilecektir. Zaman içerisinde toplumsal yapı, aile değişse de değerler kuşaklara aktarım sayesinde toplumsal normlara kaynaklık etmeye devam edecektir.

3.4.1. Kuşaklar

Türk Dil Kurumu (2022) tanımına göre kuşaklar, yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişilerin topluluğu: Yaklaşık yirmi beş otuz yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği, göbek, nesil, batın, jenerasyon olarak tanımlamaktadır. Kuşak, Latincede "yaratmak" anlamındaki "generire" kökünden ve Fransızcada "generation" anlamındaki "soy, nesil" kelimelerinden gelmekte ve X, Y, Z ve hatta günümüzde alfa kuşağı gibi alt sınıflandırmalara ayrılmaktadır (Halisdemir, Parlar ve Çetin, 2022, s. 454-455; Oral, 2013, s. 2).

Kuşak kavramının tarihî süreci yazılı kaynaklar noktasında incelendiğinde, bazı bilim dallarında konunun Antik Yunan'a, bazılarında ise Eski Mısır Uygarlığı'na kadar uzandığı görülmektedir (Joshi vd., 2011 akt. Göksel ve Güneş 2017). Akademik yazın alanına bakıldığında kuşak araştırmaları yalnızca sosyoloji ve psikolojinin konusu olmaktan çıkıp işletme, iktisat alanlarında da yönetim bilimi çerçevesinde de ele alınmıştır. Bugün artık yaygın bir kabul hâline gelen beş kuşak tanımı mevcuttur. Bunlar yıllara göre (1925-1945) Sessiz Kuşak, (1946-1964) Bebek Patlaması Kuşağı, (1965-1979) X Kuşağı, (1980-2000) Y Kuşağı, (2000 sonrası) Z Kuşağı olarak tanımlanmaktadır. Alan yazında araştırmalar kuşaklararası ilişki üzerine olduğu gibi olguların kuşaklar açısından algılanışı üzerine de yoğunlaşabilmektedir.

Kuşak tanımlamasına bakıldığında aynı hanede yahut iş ve sosyal yaşamda dört kuşak bir arada olabilmekte çeşitli fenomenleri ele alıp değerlendirebilmekte her kuşak, kuşak özelliklerine göre algılayıp uygulayabilmektedir. Kuşaklararası algılama aynı kuşaktan olsa da kültüre, sosyal çevreye göre değişiklik göstermektedir. Dolayısıyla ne tüm dünyada ne de tüm ülkede aynı türden kuşaklar aynı etki tepki içinde olmamaktadırlar. Araştırmacılar, ne kadar baskın olursa olsun küresel sistemin tüm coğrafyalarda aynı etkiyi göstermediğini; en azından eş zamanlı gelmediğini ifade etmektedirler.

Kuşakların kimi içinde oldukları sosyal, psikolojik buhranlardan etkilenerek kimi siyaset, sanayi, hizmet sektörlerindeki değişimin içinde doğup yetişmektedir. İdeolojik, ekonomik, teknolojik gelişmelere karşı her kuşak içine doğduğu sosyal çevrenin kurumsal yapı ve kültürün etkisi içinde şekillenerek dünyaya karşı bir tavır geliştirmiştir. Değişen dönemler, gelişen olaylarla birlikte kuşakların da çalışkanlık, idealistlik, sadakat,

pozitif sosyal uyum, başkaldırı, boyun eğme, işkoliklik, eğlenceye düşkünlük gibi tanımlar içine alındıkları görülmektedir. Kuşaklar karşılaştıkları pek çok değişim ve dönüşümün özellikleriyle şekillenirken; bu değişimler ne kadar büyük, hızlı olursa olsun kuşaklararasına kesin sınırlar çekememektedir. Bir arada bulunan kuşaklar olumlu ya da olumsuz etkilenmekte, tavır geliştirmektedirler.

Nesillerdeki gelişmeler ve değişim çatışma ya da zenginlik gibi olguları, tartışmaları da beraberinde taşımaktadır. Karşılıklı anlayışın, empatinin gelişmesinde, önceki kuşağın tecrübesi, sonraki kuşağın bilgisi ile birleşmesi aile ve sosyal ortamda gerilimin azaltılmasında, anlayış ve iletişimin sağlanmasında, tarafların bilgi birikimiyle oluşan yeni kazanımların elde edilmesinde etkili olacağı düşünülmektedir.

Şüphesiz gençlik sürecinde kimlik ve kişiliğin oluşumunda, dünyaya bakışın ve problemleri çözümleyiş tarzının şekillenmesinde değerlerin önemli bir rolü vardır. Ancak geri dönüşlü olarak gençlik de değerlerin algılanıp toplumda yeniden şekillenmesinde önemli bir role sahiptir (Aydın, 2003, s. 128-129).

3.4.2. Değer Aktarımının Önemi

Değerler kurumsal yapılarına ya da alanlarına göre sınıflandırıldığında aile kurumunu düzenleyen değerler, “aile değerleri” olarak adlandırılabilir (Sağlam, 2020). Toplumsal hayatın en küçük birimi olarak kabul edilen aile, toplumların kültür ve değerlerini geleceğe aktaran önemli sosyal kurumların başında gelmektedir (Sağlam ve Özdemir, 2017). Canatan (2013) klasik dönemde ailede geçerli olan değerlerin çoğunun hâlen Türk ailesinde varlığını sürdürdükleri söylenebilir demektedir. Bu değerlerin geçmişte kalmış “eski” değerler ve kurallar olmadığı aynı zamanda “yeni” ve aktüel olgular olduğunu belirtmektedir.

Değerler, bilişsel olarak içselleştirildiği; öğretilip, aktarıldıklarında ve sosyal hayatta tüm tavır alışların ve ilişki biçiminin ölçüsü olarak kullanıldığı ölçüde yaygınlaşır, yaşarlar. Güngör (1993) sosyal değişme süreci içinde temel değerlerini kaybeden toplumların durumunu parmak izini kaybetmeye benzetmektedir. Değerlerimizin kültür varlıklarımız olduğunu belirten Güngör, ahlaki ilkelerimiz, dinimiz, edebiyatımız, müziğimiz, insanlara gösterdiğimiz hoşgörü, kimlik farkındalığımız gibi değer alanlarımız değiştiğinde toplumun tümünün etkileneceğini ifade etmektedir. Bu olumsuz durumu

tersine çevirmenin ihtiyaçları farklı gibi görülen ancak pek çok ortak noktaları olan yaşlılar- gençler, yaşlılar-çocuklar, yaşlılar-bebekler gibi yaş gruplarını bir araya getirmek gerektiğini belirtmektedir. Bu olmadığı takdirde toplum üyelerinin yalnızlaşacağını ve birbirlerine destek olmazlarsa değerlerin değişmeye ve dejenere olmaya açık olacağını ifade etmektedir. Bireyselleşme yalnızca yaşlıları yalnız bırakıyor gibi bir algı hâkim olsa da gençleri de yalnızlığa itmektedir. İhtiyaç duydukları durumlarda sorunlarını paylaşacakları, edinilmiş tecrübelerden yararlanacakları bir mecra bulamayan gençler yanlış çözüm arayışlarına girmektedirler. Her toplum, fertten aileye ve topluma kendi kurumsal, kültürel yapısını oluşturmaktadır. Bireyler küresel çapta yalnızlaşmaya giderken ihtiyaç hâlinde birbirinin yanında olacağı bir toplumsal anlayışı kendi özgün, kadim aile değerlerinden alması için kuşaklararası aktarımlar önemini korumaktadır. Küreselleşmeyle birçok unsur sosyal değişime tesir etmektedir. Abay ve Demir'in (2024) yaptıkları araştırmada toplumsal değişme süreciyle birlikte özellikle bireylerdeki bilinç değişiminin gençlerde daha fazla yaşandığı ortaya çıkmıştır.

Çocuk, karakter oluşumunun en köklü ve hayat boyu devam eden öğretilerini aileden edinmektedir. Zengin bir aktarımcı olan büyük ebeveynler, açık bir alıcı olan çocukları büyük bir çabaya girmeksizin de birikimleriyle şekillenmelerine katkı sağlayabilmektedirler. Her beş yılda bir açıklanan "Dünya Değerler Araştırması" 2020 verilerine göre Türk toplumunda yeni nesillere aktarılması bağlamında en çok önem verilen değerler; hoşgörü ve diğer insanlara saygı (%63,3), çok çalışmak (%62,3), sorumluluk bilinci (%60,9), dinî inanç (%40,6) olarak sıralanmıştır. Eksikliği en çok hissedilen ve olması gerekenlerin en önemlileri olarak sıralan bu değerlerin sadece eğitim kurumlarında öğretilip, içselleştirilemeyeceği insan gelişimi açısından bir gerçek olarak durmaktadır. Kuşaklararası dayanışma, aile ilişkilerini güçlendirmek ve aile kültürünü sürdürmekte işe yarar. Aile kültürü, paylaşılmış değerler ve gelenekler karşılıklı ilişkide sıcaklık ve yakınlığı artırır (Cherlin, 1996, s. 459'den aktaran Hazer, 2012, s. 138). Fidan ve Öner (2018), değerler eğitiminde bilgi boyutu esas alınırken bu alanda karşılaşılan en önemli sorunlardan birinin duygu ve davranış boyutunun göz ardı edilmesi olduğunu ifade etmektedirler. Değerlerin öğrenilmesinde, aktarılmasında sosyal davranışları ilk elden aile içinde edinen çocuk için duygu ve davranış boyutu büyük önem arz etmektedir. Bu önemli öğretimin kaynağının ebeveynler ve büyük ebeveynler olduğu bilinmektedir. Aile, değer ve normların ilk öğrenildiği yerdir (Kır,2011, s. 400). Bireysel değerler vasıtasıyla sosyal normlar oluşmakta, yararlı ve iyi olanlar ayırt edilmekte ve sosyal

rollerin uyumlu bir şekilde yürütülmesi sağlanmaktadır (Fitcher, 1990'dan akt. Parlar, Cansoy, 2016). Çocuk kültürel değerlerini, temel alışkanlıklarını gelişim görevlerine karşı yaklaşımlarını aile ortamında kazanmaktadır (Gürsoy- Coşkun, 2004, s. 18).
Özensel de değerlerin kaynağı ve kuşaklara aktarılması konusunda ailenin rolünün önemine dikkat çekmektedir.

> "Toplumsal yapıyı teşkil eden temel toplumsal kurumların tümünün kendine ait değerler içerdiği de bilinmektedir. Sözgelimi, toplumun en temel kurumu olan "aile", eğitim, din gibi toplumsal kurumların ve bu kurumların değerlerinin benimsenmesinde, yaygınlaştırılmasında, yaşatılmasında yani bir sonraki kuşaklara aktarılmasında önemli roller üstlenir" (Özensel, 2003, s. 218).

Min ve Lendon (2012, s. 113) aile ilişkileri üzerine yapılan araştırmaların, pozitif aile ilişkilerinin nesiller arası değer aktarımını kolaylaştırabileceğini belirtmektedir (Bengtson, Biblarz ve Roberts, 2002; Pearce ve Axinn, 1998; Tarvis, 2000).

Attar-Schwartz, Tan ve Buchanan'a göre: Ebeveynleri, büyükanne ve büyükbaba ile iyi ilişkilere sahip olan ve büyükanne ve büyükbaba-torun ilişkisi teşvik edilen ergenlerin, büyükanne ve büyükbaba ile aralarında daha yüksek düzeyde önem, saygı ve duygusal yakınlık olduğu görülmüştür (2009, s. 1064).

3.5. YAŞLILAR / BÜYÜKANNELER-BÜYÜKBABALAR

Biyolojik, psikolojik ve sosyal olarak boyutları bulunan yaşlılık, Dünya Sağlık Örgütünün tanımına göre 65 yaştan sonrasını ifade etmektedir. Birleşmiş Milletler 60-65 yaş üstü olanları yaşlı olarak tanımlamaktadır. Birleşmiş Milletlerin 2019 yılı "Dünya Nüfusu Öngörüleri"ne göre 2050 yılında dünyadaki 6 kişiden 1'inin 65 yaş üstü olması beklenmektedir. Türk Dil Kurumu, yaşı doğuştan beri geçen ve yıl birimi ile ölçülen zaman, sin, hayatın çeşitli evrelerinden her biri, çağ olarak tanımlarken yaşlıyı; ilerlemiş, kocamış, ihtiyar, uzun yılları geride bırakmış olarak tanımlamaktadır. Yapılan araştırmalar dünyadaki tüm ülke nüfuslarında yaşlanma oranı arttığına dikkat çekmektedir.
Yaş ile ilgili toplumsal algı ve tutumlara yönelik araştırmalar yaştan dolayı yaşlıların ayrımcılığa uğradığı kadar gençlerin de aynı sorunla karşı karşıya olduğunu göstermektedir. "Yaşçılık" olarak kavramsallaşan bu tutum; yaşını temel alarak kişiye yönelik ayrımcı tutum ve davranışlar sergileme olarak tanımlanabilir (Buz, 2015, s. 269). Yaşam çizgisinin iki ucundaki aktörler olarak tanımlayabileceğimiz hem gençlerin hem

yaşlıların mevcut sorunları, bunalımları yanı sıra bir de "ayrımcılık" sorunu ile karşı karşıya bulunmaları onları ortak sorunda paydaş yapmaktadır. Oysa gençlerin heyecanı, dinamizmi, yaşlıların tecrübe birikimi ve dinginliği birleştiğinde bireye, aile ve topluma katkı olarak dönecektir.

Hazer (2012) 12-18 yaş arası 511 öğrenci ile büyük ebeveynlerinin ergenler tarafından algılanan özelliklerini etkileyen faktörlerini incelediği araştırmasında büyük ebeveynlerin yaş artışının ergen tarafından olumsuz özellik olarak algılandığını belirtmektedir. Araştırmada genelde ergenin büyük ebeveynine karşı olumlu olarak nitelendirilen özellikleri büyük ebeveynin yaşındaki artış ile bir azalma, olumsuz özellikleri ise yaştaki artışa bağlı olarak bir artış göstermektedir (s. 123). Araştırmada ergenler büyük ebeveynlerinin olumlu olarak algıladıkları özellikler olarak; misafirperver olma, iyi kalpli olma, hoşgörülü ve cömertlik değerlerini saymışlardır.

Arpacı ve Bekar'ın (2013), çocuklar ile büyük ebeveynlerinin etkileşimlerini inceledikleri araştırmaya 12 yaş ve üstü 300 çocuk katılmıştır. Çocukların genç büyük ebeveynler ile daha iyi iletişim kurdukları ve büyük ebeveyne yönelik görüşlerinin daha olumlu olduğu gözlemlemişlerdir. Büyük ebeveynlerin yaşı büyüdükçe çocukların olumsuz görüşlerin arttığı bulgusuna ulaşmışlardır. Yaş ilerledikçe büyük ebeveynlere yönelik olumsuz algının yeniden olumluya döndüğünü ifade eden araştırmalara da rastlanmaktadır. Büyük ebeveynlerinin eğitim durumu yükseldiğinde etkileşime ilişkin görüşleri olumlu yönde artış göstermiştir.

Baranowski, ergenlerin yetişkinlere karşı tutumları ve büyük ebeveynleri ile ilişkilerini incelediği araştırmasının bulgularında empati ihtiyacına vurgu yapmaktadır:

> "Yaşlı yetişkinlere yönelik tutum ölçütleri, genç katılımcıdan empati kurmasını, yani kendisini yaşlı kişinin yerine koymasını istiyor gibi görünmektedir. Bir ergenin empatik olma derecesi, bu nedenle, yaşlılara karşı tutumlarıyla ilişkili olmalıdır" (Baranowski, 1982, s. 4).

Her iki kuşağın da yaşları ile ilgili ayrımcılıkla karşı karşıya olması mevcut algı konusunda aralarında kaçınılmaz bir uzlaşı gerekliliğini ortaya koymaktadır. Birbirini daha anlamaya yönelik bu uzlaşı, başta empati değeri olmak üzere var olan sevgi, saygı, hoşgörü gibi değerleri içselleştirmek, tutum hâline getirmekle aşılacak gibi görülmektedir.

Güveli (2019), ekonomik statü, değer aktarımı ve tutumların aileler üzerinden aktarılmasına ilişkin yapılan araştırmaların çoğunda ebeveyn-çocuk ilişkilerine, çoklu kuşak aktarımına ve özellikle büyük ebeveynlerin rolü üzerine odaklanıldığını ifade etmektedir. Gelişen teknoloji, sosyal ve kültürel değişim, aile dinamiklerinin yeniden yapılanıyor olması gençliği de yaşlıları da içinde yaşadıkları topluluğa ve topluma karşı yabancılaşma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Kültürel olarak yaşlılar ve gençler arasındaki makas sürekli açılmakta bu da araştırmacıların ilgisini toplumun bu kuşağının arasındaki ilişkiye, iletişime, ilgi alanlarına yöneltmektedir. Hane başına düşen nüfus araştırmalarında artık tek nüfuslu hanelerin artmakta olduğu bunu da sadece yalnız yaşayan yaşlıların oluşturmadığı da görülmektedir.

TÜİK'in (2022) verilerine göre tek çekirdek aile ve geniş aileden oluşan hane halklarının oranında azalma görülürken; tek kişiden oluşan hane halkında artış görülmüştür. 2014 yılında %13,9 olan yalnız yaşayan fertlerden oluşan tek kişilik hane halklarının oranı 2021 yılında %18,9'a yükselmiştir. Türkiye'de 2021 yılında toplam hane halklarının %10,1'ini tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan hane halkları oluşturmaktadır.

3.5.1. Büyük Ebeveynler ve Torunlar

Uğur'un (Villar vd., 2010) aktardığına göre büyük ebeveyn ve torun ilişkilerine yönelik araştırmaların ilkleri 1960'lara uzanmaktadır. Büyük ebeveynlerin ve torunların büyük ebeveynliği nasıl algıladıkları, büyük ebeveynlerden beklentiler, büyük ebeveynlerin kalıp davranışları gibi ilişkileri etkileyebilecek yönler uzun süredir bu araştırmaların odak noktasını oluşturmaktadırlar. Uğur, Türkiye'de yapılan büyük ebeveynlik konulu akademik çalışmaların daha çok yaşlılık ekseninde ve gerontoloji/geriatri, tıp, hemşirelik, sosyoloji ve sosyal hizmetler alanlarında yoğunlaşmış daha çok yüksek lisans düzeyinde gerçekleşmiş çalışmalar olduklarını ifade etmektedir (Uğur,2018).

Türkiye'de yapılan yüksek lisans çalışmalarına bakıldığında eğitim, sosyal hizmetler, psikoloji alanında yapılan çalışmaların da sınırlı sayıda ele alındığı görülmüştür. Torunlarına bakım veren büyük ebeveynler, gençliğin yaşlılık algısı ve yaşlılarla birlikte yaşama algısı üzerine çalışıldığı, genelde büyük ebeveynlerin yaşlılık olgusu olarak incelendiği görülmektedir. Söz konusu araştırmalarınsa büyükanne ve büyükbabaların değer aktarımına yaptıkları kaynaklık ve katkıyı kapsamadığı görülmektedir. Büyük

ebeveynler genel olarak hafıza, rehber, denge, rol model, kültür ve gelenek aktarımcısı, sevgi ve şefkat kaynağı olarak betimlenmektedir.

Hazer (2012) Günümüzde her iki ebeveynin de çalıştığı ailelerde çocukların anne babalarından ayrı geçen zamanlarını bakıcı veya aile büyüğüyle geçirdiği için büyükanne ve büyükbabanın çocuğun gelişimi üzerinde olan etkisine de dikkat çekmektedir. Büyük ebeveynler anne babadan daha çok torunlarının yaşamlarının birçok önemli döneminde rehber, danışman olarak yardımcı olabilmektedirler (Harper ve Levin, 2005; akt. Arpacı, Bekar, 2013, s. 13).

Boon ve Brussoni'nin yaptıkları araştırma doğrultusunda birlikte yaşayan torun ve büyük ebeveynler arasındaki duygusal yakınlığın her iki taraf için de önemli olduğunu ayrıca büyük ebeveynlerin torunlarının hayatları üzerinde etki bıraktıkları ortaya konulmaktadır (1996, s. 439).

Başbakanlık Aile Araştırmaları Genel Müdürlüğünün 2010 yılında yaptığı araştırmada anne babaların çocuk eğitiminde ve sosyalleşme sürecinde aile büyüklerinin önemli bir katkı sağladıkları düşüncesine sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır (2010, s. 66). Kuşaklar X-Y-Z gibi kategorilere ayrılsa da değerlerimiz; duygu, düşünce ve davranışta, olgular karşısında tavır almada ortak paydamız olmaktadır. Pek çok değer ögesi gerek bireysel gerek ailevi gerekse toplumsal krizleri aşmada başat role sahipken büyük ebeveynler bu değerleri aktarmadaki rolü tüm dünyada kabul gören bir olgu olmaktadır.

Sosyalleşme teorisi, ebeveynlerle olan erken deneyimlerin, çocukların değerlerini ve inançlarını doğrudan şekillendirdiğini öne sürmektedir. Ebeveynler, modelleme (ebeveynlerin davranışlarını ve ifade edilen tutumlarını gözlemleyerek öğrenme) ve resmî eğitim yoluyla çocuklarının değerlerini etkileyebilirler (uyumluluğu zorunlu kılan dinî eğitim ve sözlü disiplin gibi). Hazer'in (Creasey ve Koblewski, 1991) aktardığına göre: Ergenlik, çocukluk ile yetişkinlik çağı arasında yetişkinliğe ilk adım evresi olup, ergenin gerek ebeveyn gerekse büyük ebeveynlerle ilişkilerinin yeniden düzenlendiği birtakım geçişleri içeren dönemdir (2012, s. 126). Ergenlik, ebeveynlerin çocuklarının sosyalleşmesinde önemli aracılar olarak görüldüğü, değerlerin ve kimliğin gelişimi için kritik bir dönem olarak kabul edilir (Min ve Lendon. 2012, s. 113). Ergenlerin büyük ebeveynlerine karşı tutumlarını inceleyen Baranowki, büyük ebeveynlerin "aile tarihçisi" misyonunun önemi şu şekilde aktarmaktadır:

> “Araştırmadaki ergenlerin yaklaşık dörtte üçünün, büyükanne ve büyükbabalarının onlara ailelerinin geçmişini anlattığını söylediği bulgusu, diğer yaş gruplarıyla yapılan, büyükanne ve büyükbabaların aile tarihçileri olarak önemine ilişkin önceki çalışmalardan elde edilen bulguları desteklemektedir. Erikson'a (1968) göre, "gerçekte kim olduğunuzu" -kimlik oluşumu- bulmak ergenliğin birincil görevidir. Kilpatrick'in (1974) belirttiği gibi, kimliğin gelişimi için geçmişle süreklilik duygusu esastır ve büyükanne ve büyükbabalar bu tarihsel sürekliliğin sağlanmasına yardımcı olmada rol oynayabilir. Bu çalışmanın sonuçlarından, çoğu çocuğa büyükanne ve büyükbabaları tarafından çocuğun ebeveynlerinin küçükken nasıl oldukları hakkında bilgi verildiği de görülmektedir” (akt. Baranowski, 1982, s. 12).

Toplumlarda yaşlıların statüsünün nasıl algılandığı kadar yaşlılara ne tür özellikler yüklendiği de önemli bir konudur (Canatan 2015, s. 336). Canatan, Avrupa Sosyal Araştırması’na göre aralarında Avrupa, eski komünist bloka ait ülkeler ve Türkiye’de dinî, siyasî, eğitim, cinsiyet, kent, kırsal kesim bağlamında yaşlılık ve düşük-yüksek statü değişkenlik gösterse de yaşlılığın yüksek oranda olduğu Avrupa’da hâlen yaşlılık yüksek statüde değerlendirilirken Türkiye’de 20-29 yaş grubu yüzde 47 oranında yüksek statüde, 40-45 yaş grubu yüzde 45 ile yüksek statüde görüldüğünü ifade etmektedir. Dönüşüme uğrayan aile ve toplumsal yapılardan ötürü olumlu ya da olumsuz algılara rağmen tüm dünyada yaşlılar tecrübelerini aktarmakta ve sonraki kuşakları etkilemektedir.

Birey için inanç ve değerler sistemini oluşturmada, sosyal ve psikolojik uyum sağlamada aile en önemli unsurdur. Aile içinde büyük ebeveynlerin önemine değinen Çiftçi, yaşlıların aile içi konumlarını “kültür aktarımı ve manevî doyum” açısından ele alırken büyük ebeveyn-torun ilişkisinde aktarım konusunda büyük ebeveynleri bir kanal olarak ifade etmektedir (2008, s. 226). Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de köyden kentlere göçle birlikte kentlileşme başlamış ve aile yapısında değişiklikler meydana gelmiştir.

Araştırmacılar son yıllarda tek ebeveynli aile formunun çoğalmaya başladığını belirtmektedirler. Bu değişim göz önüne alındığında çocukların değer yargıları eğitimini aile içinde almasında büyükanne-büyükbabanın rolünü daha da önemli hâle getirmiştir. Bilgiye ulaşmanın kolay ve popüler kültürün etkin olduğu bir çağda yaşamaktayız. Ulusal ve uluslararası araştırmalara göre yaşlı nüfusun hızla arttığı ve gelecek on yıllarda daha da artacağı beklenmektedir. Hem yetişkinler hem gençler birbirleri tarafından anlaşılmayı beklemektedir. Bu beklentiler arasında en fazla yer tutanı ise nesiller arası görerek öğrenilen aile değerlerinin aktarımıdır. Her geçen gün değişime uğrayan aile yapısı çocuk yetiştirmenin daha zor hâle geldiği, ebeveynlerin çaresiz kaldığı konuların başında gelmektedir. Toplumumuzda gerçekleşen kriminal olaylar, insan ilişkileri, sosyal varlık olan insanın aile değerlerini edinmesinin önemini daha önemli hâle getirmektedir. Bireyin

kişiliğini inşa eden değer yargılarını, toplumsal kuralları ve sosyalleşmeyi öğrendiği toplumsal yapı ailedir (Bayer 2013, s. 102). Aile değerlerinin aktarımı ise bir toplumsal hafıza niteliğindeki tecrübe ve birikimleriyle geçmişten bugüne kuşaklararasında köprü vazifesi gören büyük ebeveynlerdir. Türk aile yapısının gücünü değerleri yeni nesillere aktararak korumaktadır (Yadigâr, 2015).

Wood ve Liossis (2007, s. 383)'in aktardığına göre: Baranowski (1982), büyükanne ve büyükbabaların ergenleri üç alanda etkilediğini bulmuştur. Bunlar:

> (a) Kimlik gelişimi-kültürel bilgi ve aile tarihini aktarma
> (b) Ebeveynlerle ilişkiler-ebeveynler hakkında hikâyeler ve bilgiler sağlama ve ebeveynlerle ilişkiler gerginleştiğinde çıkış noktası olarak hareket etme
> (c) Yaşlanmaya karşı tutumlar-yaşlanmaya ve yaşlı yetişkinlere karşı olumlu tutumlar doğurmak.

Çocukların gelişimi için büyük ebeveyn torun ilişkilerinin önemi bugün giderek artan bir şekilde fark edilmektedir (Smith, 1991). Son yıllarda aile konusunda yapılan araştırmalarda da nesiller arası aile bağlarının önemi üzerinde durulduğu görülmektedir (Bengtson, 2001'den akt. Hazer, 2012, s. 125). Büyükanne ve büyükbabaların "aile bekçisi" (Troll,1983) olarak nitelendirilmesi hem duygusal hem de araçsal destek biçimleri sağlayarak stres zamanlarında aileye koruyucu ve destekleyici bir etki sundukları görüldüğünden kullanılmıştır (Kennedy ve Kennedy, 1993; Miller ve Sandberg, 1998'den aktaran, Wood. Liossis. 2007, s. 380).

Yaşlılık üzerine yapılan çeşitli çalışmalar, uzun ömürlülük ve sağlık koşullarındaki artışla birlikte büyük ebeveynlerin torunlarının hayatında önceki nesillerde olduğundan daha aktif rol oynayabildiklerini ortaya koymaktadır. Uzun ömürlülüğün ve sağlığın artması, yaşam kalitesinin yükselmesine ilişkin mevcut demografik eğilimler, yetişkinlerin büyük çoğunluğunun büyükanne ve büyükbabalar olarak yaşayacağı ve çoğunluğun yetişkinliklerinin en az dörtte birini büyük ebeveyn olarak geçireceği öngörüsünü desteklemektedir (Clarke ve Roberts; 2004; Dellmann-Jenkins vd., 2005; Gauthier, 2002; Griggs vd., 2010; Margolis, 2016; akt. Uğur, 2018, s. 8) Büyük ebeveynler aile sisteminin önemli üyeleridir (Lussier, Deater-Deckard, Dunn ve Davies, 2002). Bakım verme, şefkat, sevgi, nasihat verme, danışman ve arkadaş olma, aile tarihi, kültür ve ahlaki değerleri genç nesillere aktarma gibi rolleri üstlenerek torunların yaşamlarını olumlu yönde etkilemektedirler (King, Elder ve Conger, 2000; Wiscott ve Kopera-Fyre, 2000, akt. Hazer, 2012). Arpacı ve Şahin (2015)'in aktardıklarına göre Boon ve Brussoni

(1996), aynı evde yaşayan yaşlı ve torun/çocuğun ilişkisini inceledikleri çalışmada duygusal olarak yakın ilişki içinde olmanın çocuğun yaşamı üzerinde çok büyük etkisi olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca torun/büyükanne-büyükbaba arasındaki ilişkinin her iki tarafın birbirlerine sosyal destek sağladığı bulgusuna da yer verilmiştir. (Arpacı ve Şahin, 2015, s. 234). Kuşaklar kendi kültürel yaratma, aktarım ve paylaşım sistemini, ürünlerini, araçlarını, sistemini, biçimlerini, aktörlerini yücelterek sonraki nesillere aktarmaya çalışırlar (Özdemir, 2019, s. 132). "Yaşlılar çok sayıdaki deneyimlerinin sonuçlarını gençlere aktarmakla kültürel değerler ve bilginin devam etmesini sağlarlar." diyen Canatan, aile içinde gerçekleşen iletişimlerde sözel edebiyatın ürünleri, âdetler, görenekler, ahlaki ve dinî bilgiler yaşlılardan gençlere aktarılacağını belirtmektedir (2008, s. 67). Güveli'nin (2019), Bengtson ve arkadaşlarından (2009) aktardığına göre büyük ebeveynlerin etki açısından kültürel-normatif güce sahip oldukları ve ailenin tarihinin "kültürel penceresi" oldukları iddia edilmektedir.

Attar-Schwartz, Tan, Buchanan (2009) Wiscott & Kopera-Fyre, (2000)'den aktardıklarına göre büyük ebeveynler genellikle ailenin tarihi ve kültürünün aktarıcıları olarak hareket ederler. Aynı araştırma (2009, s. 1057) doğrultusunda İngiltere ve Galler'den 11-16 yaşları arasında yapılandırılmış bir anketi tamamlayan 1478 öğrenciden alınan sonuçlar, büyükanne ve büyükbabaların ergenlerin yaşamlarında önemli bir faktör olduğu görüşünü desteklemektedir.

Artan sayıda çift işçili hane halkı ve daha yüksek ebeveyn ayrılığı ve boşanma oranlarıyla, büyükanne ve büyükbabalar artık torunlarının yaşamlarında tam zamanlı ve yarı zamanlı bakıcılar, oyun arkadaşları, danışmanlar, mali destekçiler ve diğer roller ile yer almaktadır (2009, s. 1057). Attar-Schwartz, Tan, Buchanan (2009), bu çalışmada, ergenler nezdinde büyük ebeveynlerin "önemli kişiler" olarak değerlendirdikleri bulgusuna ulaşmışlardır:

> "Ergenlerin çoğu, büyükanne ve büyükbabalarının hayatlarına önemli ölçüde dahil olduğunu ve yüksek düzeyde duygusal yakınlık olduğunu bildirmiştir. Büyükanne ve büyükbabalarını hayatlarında önemli kişiler olarak görmekte ve büyükanne ve büyükbabalarının görüşlerine saygı duymaktadırlar. Bu bulgular, ergenlerin genellikle büyükanne ve büyükbabalarına karşı sevgi hissettiklerini ve onlardan aldıkları duygusal yardımın önemli olduğunu düşündüklerini gözlemleyen önceki araştırmalarla da tutarlıdır" (2009, s. 1063).

İletişim, bilgi, teknoloji çağı gibi çeşitli tanımlarla ifade edilen yeni bir bin yılın gençleri ile büyük ebeveynlerinin anlam dünyası arası arasında sadece kuşak farkı değil yeni bir yüzyıl, yeni bir bin yılın etkileri bulunmaktadır. Nesiller boyu sürdürülen birikimin kuşaklara aktarım çabası genç nesil tarafından zaman zaman kendisi gibi düşünmeye

zorlama olarak görülebilmektedir ancak büyükanne ve büyükbabalar tarafından bakıldığında da bu çabanın ardında anlam dünyasını oluşturan değerlerin işaret ettiği dinî, millî, sosyal değerleri koruma güdüsüyle hareket ettikleri görülmektedir. Her şeye rağmen sözlü ya da davranışsal olsun büyük ebeveynler torunları için birer sosyal öğrenme aracı görevini görmektedirler. Sosyal öğrenme teorisi bireyin gözlemlediği davranışları dolaylı yoldan öğrendiğini belirtmektedir. Bandura'ya (1977) göre: Sosyal öğrenme teorisi bilişsel öğrenme kuramı ağırlıklı olup kuramın ismi Sosyal Öğrenme Teorisi (Social Learning Theory), Sosyal Bilişsel Teori (Social Cognitive Theory) olarak da belirtilmektedir (Bandura, 1977'den akt. Demirbaş, M. ve Yağbasan, 2005).

Şenyayla (2021) Hz. Peygamberin bir dede olarak rol modelliğini araştırdığı çalışmasında; insanın kendisi için gerekli olan bilgileri öğrenip uygulamaktansa uygulayan örneklerle bütünleşmeyi daha çok sevdiğini ifade etmektedir. Bu özelliği insanın rol modele olan zaruri ihtiyacı olarak açıklamaktadır. Rol model olan kişilerin yaşantılarıyla ortaya koydukları örneklik kendileriyle etkileşim hâlinde olan insanların işini kolaylaştırmaktadır. Eğitimcilerin, örnek olmanın en etkili eğitim modeli olması yönündeki uyarıları göz önünde bulundurulduğunda büyükanne ve büyükbabaların aile değerlerini aktarma yönündeki rol modelliği, torunlar üzerinde birer eğitimci vazifesini ifade etmesi açısından önemini korumaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve araştırma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması, verilerin analizinde kullanılan yöntemler yer almaktadır.

3.1.Araştırmanın Modeli

Aile değerlerinin kuşaklara aktarımı konusunda tecrübesi olan büyükanne-büyükbaba ve torundan oluşan araştırma grubunun görüşlerini açığa çıkarmak amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Nitel araştırma gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı araştırma olarak tanımlanabilir. (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 41). Creswell (2013) nitel araştırmanın özelliklerini; birçok renk, farklı doku ve çeşitli malzemelerin oluşumundan oluşan girift bir kumaşa benzetmektedir.

Bu araştırmada görüşülen büyükanne-büyükbaba ve torunların hayat tecrübeleriyle araştırma sorularımıza cevap bulabileceğimiz düşünüldüğünden nitel araştırma desenlerinden Fenomenoloji (Olgu Bilimi) deseni kullanılmıştır. Olgubilim araştırmalarında veri kaynakları araştırmanın odaklandığı olguyu yaşayan ve bu olguyu dışa vurabilecek veya yansıtabilecek bireyler ya da gruplardır (Yıldırım ve 2016, s. 71). Creswell (2013) "Fenomenoloji birkaç kişinin bir fenomen veya kavramla ilgili deneyimlerin ortak anlamını tanımlar." demektedir. Yıldırım (2016)'ın da belirttiği gibi bireylerin olayları ve olguları algılamaları ve tecrübelerini anlamaya yönelik olmasından dolayı bu yaklaşım çalışmamıza en uygun yöntem olarak görülmüştür.

3.2.Araştırma Grubu

Fenomenolojik yaklaşıma uygun olarak insanların deneyimlerini ortaya koydukları, olaylara ve olgulara nasıl yaklaştıklarını ele alacağımız araştırmada aile değerleri, günlük yaşam biçimiz içinde tecrübe edilirken farkına vardığımız veya varmadığımız biçimde ilişki biçimlerimize yansımasını büyükanne-büyükbaba ve torunların aile değerleri olgusunu günlük hayatlarındaki deneyimlerini nasıl algıladıklarını incelemektedir. Katılımcılar belirlenirken amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma grubundan

elde edilen verilerin genellenmek istenilen bütününe evren denmektedir (Ekiz, 2020). Türkiye'nin farklı bölgesinden İstanbul ili evreninden amaçlı örneklem grubuyla çalışılmıştır.

Nitel araştırmada kullanılan amaçlı örneklem, araştırmacının çalışma yapacağı bireyleri ve mekânları seçmesi anlamına gelmektedir. Seçilen bu kişiler araştırmanın probleminin ve merkezi fenomeninin anlaşılmasına yönelik istekli olarak bilgiler vereceklerdir (Creswell, 2013, s. 158). Amaçlı örneklemenin aktarabilirlik açısından içerisinde ek örnekleme yapmaya olanak verecek bir esnekliğe sahip olması uzmanlar tarafından avantaj olarak görülmektedir.

Araştırmada amaçlı örneklem grubunu büyükanne-büyükbaba ve torun ile yaşama deneyimi olan aynı çatı altında yaşamayan 12-18 ve 19-24 yaş arası 15 torun, 55-59, 60-75, 76 ve üzeri yaş aralığında 15 büyükanne-büyükbabadan oluşturmuştur. Katılımcı büyük ebeveynlerden 4'ü ilköğretim, 4'ü lise, 2'si ön lisans, 4'ü lisans ve 1'i yüksek lisans mezunudur. Her bir büyük ebeveynin torun sayıları 1 ila 10 arasında değişmektedir. Araştırmaya katılan katılımcıların demografik bilgileri Tablo 1 ve Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 1. Örneklemin Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Görüşmeye Katılan Büyükanne ve Büyükbabaların Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Dağılımı			
Yaş Grupları - Cinsiyet	**Kadın**	**Erkek**	**Toplam**
55-59	3	2	
60-75	4	4	
76+	1	1	15

Büyük ebeveynlerden en küçüğünü **55,** en büyüğünü **81 yaş** oluşturmuştur.

Tablo 2. Büyükanne ve Büyükbabaların Eğitim Durumları Tablosu

Eğitim	**Kadın**	**Erkek**
İlköğretim	3	2
Lise	3	
Ön Lisans	2	
Lisans		4
Yüksek Lisans		1

Tablo 3. Örneklemin Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Dağılımı Tablosu

Görüşmeye Katılan Torunların Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Dağılımı			
Yaş Grupları - Cinsiyet	**Kadın**	**Erkek**	**Toplam**
12-18	4	1	
19-24	4	6	15

Görüşmeye katılan torunların en küçüğünü **12,** yaş en büyüğünü **24** yaşındadır.

Tablo 4. Görüşmeye Katılan Torunların Eğitim Durumu Tablosu

Eğitim	**Kadın**	**Erkek**
İlköğretim		1
Lise	4	
Ön Lisans	1	3
Lisans	2	3
Yüksek Lisans	1	

Tablo 5. Torunların Büyük Ebeveynleriyle Birlikte Yaşama Aralık Tablosu

Görüşmeye Katılan Torunların Büyükanne-Büyükbabalarıyla Yaşama Aralıkları		
Yaş Grupları - Cinsiyet	**Kadın**	**Erkek**
Evet	3	2
Bir müddet	2	1
Ara ara görüşüyoruz	3	4

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın amacına uygun olarak derinlemesine mülakat yöntemi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Yıldırım ve Şimşek'in, Patton'dan (1987) aktardıklarına göre görüşme ilk bakışta kolay gibi görünmektedir ancak; beceri, duyarlılık, yoğunlaşma ve bireyler arası anlayış, öngörü, disiplin gibi pek çok boyutu olmasından ötürü hem sanat

hem bilimdir. Bu yönüyle görüşme bireylerin zaman zaman birbirini duymadığı, mesajların yanlış alındığı ve çok az derinliğin bulunduğu sıradan bir konuşmadan çok farklıdır. (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 129). Alan yazın taranmış, araştırma konusu kapsamındaki makale, kitap, raporlara ulaşılmış ve araştırmanın amacına uygun sorular oluşturulmuştur.

Bu kapsamda araştırmada kullanılmak üzere yarı yapılandırılmış görüşme formunda aşağıda soruların cevapları aranmıştır:

- Büyükanne ve büyükbabaların, torunların değer atıflarının kaynakları nelerdir?
- Aile değerlerinin kuşaklara aktarımında büyükanne-büyükbabanın rolü nedir?
- Değerler bugünden yarına aktarılabilir mi?
- Aile formlarının değer aktarımında etkisi nedir?

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmada, aile içi değerlerin kaynakları, büyükanne-büyükbaba ve torunların aile değer atıfları, aile değerlerinin aktarımında büyükanne-büyükbabanın rolü, torunlar açısından büyükanne ve büyükbaba etkisinin nasıl görüldüğü, aile değerlerinin aktarımında büyükanne ve büyükbabaların kendilerini sorumlu görüp görmedikleri, sorumlu görüyorlarsa bu sorumluluğu yerine getirmede gerekli ilgiyi gösterip göstermedikleri büyükanne-büyükbaba ve torunlar açısından incelenmiştir.

Aile değerlerinin kuşaklara aktarımında büyükanne-büyükbaba ve torun ilişkisini inceleyebilmek için araştırma grubu tespit edilmiştir. Araştırmada 15 büyükanne-büyükbaba ve 15 torun olmak üzere toplam 30 gönüllü katılmıştır. Mülakat soruları önceden hazırlanmış, uzman görüşüne sunulmuştur. Görüşmeler, belirlenen gün ve saatte her biri İstanbul'un farklı ilçelerinde yaşayan araştırma grubunun bulundukları mekânlara gidilerek yüz yüze yapılmıştır. Katılımcılar, görüşme öncesi araştırma etiği çerçevesindeki hakları konusunda bilgilendirilmiş, görüşmelere başlanmadan önce her katılımcıya aydınlatılmış onam formu sunulmuş, görüşmenin kayıt altına alınacağı, bilgilerin gizli kalacağı, gönüllülük esasına dayanan bir görüşme olduğu ve istedikleri zaman görüşmeyi sonlandırabilecekleri kendilerine önceden belirtilmiş, onam formları imzalatılmıştır. 18 yaşından küçük katılımcıların onam formlarını velileri okuyup imzalamıştır. Yapılan mülakatlarda yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış ve

formlarda oluşan soruların yanı sıra grubunun ifade biçimine, görüşmenin seyrine göre araştırmanın çerçevesine uygun biçimde gerektiğinde sondaj sorular sorulmuş derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Stewart ve Cash'a göre (1985) görüşme "Önceden belirlenmiş ve ciddi bir amaç için yapılan soru sorma ve yanıtlama tarzına dayalı karşılıklı ve etkileşimde bir iletişim sürecidir" (akt. Yıldırım ve Şimşek, 2016). Katılımcılar ilgi ve istek ve samimiyetle yaklaşmış, görüşmeler 20 dk. ile 60 dk. aralığında geçen sürelerde gerçeklemiş, toplam 12 saatlik ses kaydı alınmıştır. Görüşmelere başlamadan önce araştırmanın konusuna uygun tecrübe edinmiş kişilerle (büyük ebeveyn ve torunlarla) ön uygulama gerçekleştirilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Görüşmelerde elde edilen bilgilerin kayıtları metinlere aktarılmış analiz için hazır hâle getirilmiştir. Araştırmada içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi elde edilen verilerin daha yakından incelenmesi ve bu verileri açıklayan kavram ve temalara ulaşılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 86).

Elde edilen veriler konularına göre temalara ayrılmış, kodlar verilmiş ve bu temalar doğrultusunda analizler yapılmıştır. Araştırma grubunun cinsiyeti ve yaşları değişken olarak araştırmanın konusu yapılmamış, yorumların değerlendirilmesi açısından yaşları kod olarak kullanılmıştır.

Araştırmaya katılan gönüllülerin kimlik bilgileri gizli tutularak kodlar verilmiştir. Büyükanne ve büyükbabaları (Büyük Ebeveyn) BE1(55), BE2(63), BE3(81) …BE15(69) olarak; torun katılımcılar ise (Torun) T1(16), T2(21),…T15(12) olarak kodlanmıştır.

3.6. Geçerlilik ve Güvenilirlik

Kirk ve Miller'a göre (1986) nitel araştırmada geçerlik araştırmacının araştırdığı olguyu, olduğu biçimiyle ve olabildiğince yansız gözlemesi anlamındadır (akt. Yıldırım ve Şimşek, 2016: 270). Maxwel (1992) nitel araştırmalarda beş çeşit geçerlilik olduğunu ileri sürmektedir. Bunlar; Betimleyici, yorumlayıcı, kuramsal, genelleyici, değerlendirici geçerliliktir (akt. Ekiz, 2020, s. 42).

Güvenilirlik, belirli durumların farklı gözlemciler tarafından aynı kategoriye ya da aynı gözlemci tarafından farklı zamanlarda yine aynı kategoriye atanmasındaki tutarlılık derecesidir (Hammersley, 1992a'den, akt. Silverman, 2018, s. 117). Ekiz'e (2020) göre

güvenilirlik, bir araştırmanın bulgularının gerçeği yansıtıp yansıtmadığı, yansıtıyorsa yansıtma derecesi ile ilgilidir. Araştırma süreci olduğu gibi aktarılmaya çalışılmıştır. İki ayrı araştırma grubunun görüşleri alınmış, araştırmaya katılan büyükanne ve büyükbabalara 4 tema altında 8 soru, torun katılımcılara yaşları itibariyle aile değerleri ve değer algıları, büyük ebeveynlerine göre daha sınırlı kalacağı düşünüldüğünden 3 tema altında 10 soru sorulmuştur. Sorular toplumsal rollerine göre ayrı ayrı başlıklandırılmıştır. Bulgular doğrudan alıntı yapılarak geçerlilik ve güvenirlilik sağlanmaya çalışılmıştır.

3.7. Araştırmacının Rolü

Nitel araştırmacı bizzat alanda zaman harcayan, araştırma kapsamındaki kişilerle doğrudan görüşen ve gerektiğinde bu kişilerin deneyimlerini yaşayan, alanda kazandığı bakış açısını ve deneyimleri, toplanan verilerin analizinde kullanan kişidir (Yıldırım ve Şimşek s. 44)

Nitel araştırmada araştırmacı doğrudan sahada bulunabilmekte, araştırma grubu ile görüşebilmekte ve gözlem yapabilmektedir. Ekiz (2020) gözlemin nitel araştırma yaklaşımının en önemli ve temel veri toplama tekniği olduğunu ileri sürmektedir. Araştırmacı, gönüllü katılımcı olan araştırma grubu ile güven ilişkisi çerçevesinde önceden bilgilendirme yaparak ve araştırmanın içinde yer alarak görüşmeleri gerçekleştirmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmaya katılan büyükanne-büyükbaba ve torunların değerlerin kuşaklara aktarımına ilişkin görüşleri üç bölüm altında incelenmiştir. Birinci bölümde büyükanne ve büyükbabaların kuşaklara değer aktarımına yönelik görüşlerinden elde edilen bulgular ve yorumlarına, ikinci bölümde değerlerin kuşaklara aktarımında torun katılımcılardan elde edilen bulgular ve yorumlarına, üçüncü bölümde ise büyükanne-büyükbaba ve torunların görüşlerinden elde edilen bulguların yorumlarına yer verilmiştir. Dört üst tema ve 8 soru büyükanne ve büyükbabalara, üç üst tema ve 10 soru torunlara olmak üzere toplam 21 soru kapsamında ortaya çıkan cevaplar alt temalar ve kodlama işlemiyle ayrıntılı olarak analiz edilmiştir.

4.1. Bulgular: Birinci Bölüm / Büyükanne-Büyükbabalardan Elde Edilen Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde araştırmaya katılan büyükanne ve büyükbabaların, değerlerin kuşaklara aktarımında büyükanne-büyükbaba rolüne dair görüşlerinden elde edilen bulguların yorumlarına yer verilmiştir.

4.1.1. Büyükanne ve Büyükbabalar

Araştırmanın bu bölümünde 4 tema altında ve 8 soru kapsamında ortaya çıkan cevaplar alt temalar ve kodlama işlemiyle ayrıntılı olarak analiz edilmiştir. Ortaya çıkan veriler doğrultusunda tablolar, temalar ve kodlar oluşturulmuştur. Bulgular açıklamalarla sunulmuştur.

Büyükanne ve Büyükbabaların Değer Atıflarının Kaynakları

- Sizce aile değeri nedir?

Aile Değerlerinin Aktarımında- Büyükanne ve Büyükbabanın Rolü

- Aile değerlerinin kuşaklara aktarılmasında büyükanne ve büyükbabalar sorumlu mudur?
- Torunlarınıza aile değerlerini aktarmada gerekli ilgiyi gösterdiğinizi düşünüyor musunuz?
- Siz torunlarınızdan neler öğreniyorsunuz?

Değerlerin Bugünden Yarına Aktarımı

- Değerlerin zamanın şartlarına göre nesilden nesile değişmesi gerekir mi?
- Aile değerleri kuşaktan kuşağa hangi yollarla aktarılır?

Aile Formlarının Değer Aktarımında Etkisi

- Torunlarınıza değerleri aktarmak istediğinizde herhangi bir engelle karşılaşıyor musunuz?
- Bizim büyüklerimizin de bize öğretmesini isterdim, dediğiniz neler var?

4.1.1.1. Büyükanne ve Büyükbabaların Değer Atıflarının Kaynakları

Araştırmanın bu bölümünde araştırmaya katılan büyükanne-büyükbabaların değerlerin kuşaklara aktarımına ilişkin görüşleri incelenmiştir.

Aşağıda büyükanne ve büyükbabaların aile değer atıflarına ilişkin görüşlerine yer verilmiştir.

Şekil 1. Büyük Ebeveynlerin Aile Değerine İlişkin Kelime Bulutu

Büyükanne ve büyükbabalara sorulan "Sizce aile değeri nedir?" sorusuna alınan cevaplarda 9 büyük ebeveynin "sevgi-saygı", 4 büyük ebeveyn "birlik beraberlik", 2 büyük ebeveynin "dinî değerler" ifadesini öne çıkardığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Değer olarak tanımlanan tüm ifadeler aşağıda görülmektedir:

"Sevgi, saygı", "Dinî değerler", "Hayatta kalma", "Aile fertlerinin birbirine değer vermesi", "Birbirine bağlılığı", "Birlik, beraberlik", "Yaklaşımlar, tavırlar", "Varlık", "Hürmet", "Cömertlik", "Fedakârlık", "Samimiyet", "Sabır", "Ahlak yapısı", "Değerler bütünü" ifadelerini aile değeri olarak belirttikleri bulgusuna ulaşılmıştır**.**

Bu tema ile ilgili görüşlerin bazıları şunlardır:

Sevgi ve saygıdır:

> *Benim için aile değeri aile içinde sevgi ile saygının birlikte olması. Sevgi ve saygının olmadığı bir ailede bir değer kabul edilemez. Yani hem çocuklar hem büyükler o sevgi ve saygı değerleri içinde büyümeli ki o aile güçlü ve kuvvetli, sarsılmaz bir aile olsun. Saygı benim için. Sevgiden de önce saygı. Zaten saygı olduğu yerde sevgi peşinden gelir* BE4(81).

Dinî değerlerdir:

> *Doğrusunu isterseniz… Dinî değerler benim için aile değerlerini de ortaya koyan ve onların da sebebi olan değerler bağlamındadır ve elbette bir ölçü dairesinde saygı ve sevginin olduğu bir aile ortamı önemlidir* E1(71).

Değerler toplamıdır:

> *Ailenin toplumun temel yapı taşı olduğunu söyler dururuz. Zannediyorum dünyada standart olarak söylenen en güzel, en anlamlı sözlerden biridir. Türkiye'yi düşünün, 81 milyonluk ülkeyiz ama eninde sonunda bu ülkenin değerlerinin tamamı ailelerin sahip olduğu değerlerdir* BE(64).

4.1.1.2. Aile Değerlerinin Aktarımında- Büyükbaba-Büyükannenin Rolü

Bu bölümde aşağıdaki soruların cevaplarının analizi vardır.

- Aile değerlerinin kuşaklara aktarılmasında büyükanne ve büyükbabalar sorumlu mudur?
- Torunlarınıza aile değerlerini aktarmada gerekli ilgiyi gösterdiğinizi düşünüyor musunuz?

Tablo 6. Aile Değerlerinin. Kuşaklara Aktarılmasında Büyükanne- Büyükbaba Sorumluluklarına ve Gerekli İlgiyi Gösterip Göstermemelerine İlişkin Bulgular Tablosu

TEMA		
Aile değerlerinin aktarımında büyükanne-büyükbabanın rolü nedir?	**Alt Tema: Aile değerlerinin kuşaklara aktarılmasında büyükanne ve büyükbaba sorumluluklarına ilişkin bulgular**	
	Kod	**Frekans**
	Sorumludur	11
	Anne babası birinci dereceden sorumludur	3
	Sorumlu değildir	1
	Toplam Kod: 3	**15**
	Alt Tema: Büyük ebeveynlerin aile değerlerini torunlarına aktarmada gerekli ilgiyi gösterip göstermediğine ilişkin bulgular	
	Kod	**Frekans**
	Gerekli ilgiyi gösterdiğimi düşünmüyorum	8
	Gerekli ilgiyi gösterdiğimi düşünüyorum	7
	Toplam Kod: 2	**15**

Tablo 6 incelendiğinde "Aile değerlerinin kuşaklara aktarılmasında büyükanne ve büyükbabalar sorumlu mudur?" sorusuna ilişkin 15 büyükanne ve büyükbabadan 11'nin kendilerini sorumlu gördükleri bulgusuna ulaşılmıştır.

Bu tema ile ilgili görüşlerin bazıları şunlardır:

Sorumludur:

> *Sorumludur tabii. Öncelikle hepiniz çobansınız ve hepiniz neslinizden sorumlusunuz hadis-i şerifi var. Dolayısıyla onların iyi yetişmesi, iyi insan olması hem dünyada bizim yüz akımız olur hem ukbada şefaatçimiz olur. Aksi hâlde onlar dünyada yüz karamız, ahirette şikâyetçimiz olur* BE15(69).

Anne babaların tutumuna bağlı:

> *Kesinlikle. Ama tabii büyükanne-babaların devreye girmesi biraz anne-babaların tutumuna bağlı. Yani anne-babalar nineleri ve dedeleri devreye sokacak bir hassasiyet sahibi olması gerekir* BE12(55).

Anne babaları sorumlu:

> *Değer aktarma konusunda şöyle söyleyeyim aslında. Anne babaları daha öncelikli ama büyük olarak da onlara düşen neyse olabilir. Yani sorumludur mutlaka* BE1(55).

- Büyük ebeveynlerin torunlarına aile değerlerini aktarmada gerekli ilgiyi gösterip göstermediklerine ilişkin bulgular

Tablo 6 incelendiğinde "Değer aktarımında gerekli ilgiliyi gösterdiğimi düşünmüyorum." ifadesini kullanan 8 büyük ebeveyn ve "Gerekli ilgiyi gösterdiğimi düşünüyorum." diyen 7 büyük ebeveynin bulgusuna ulaşılmıştır.

Bu tema ile ilgili görüşlerin bazıları şunlardır:

Gerekli ilgiyi göstermediğimi düşünüyorum:

> *Valla yeterli ilgiyi göstermediğimi düşünüyorum. Daha fazla zaman geçirebilir, daha fazla beraber olabilirim. Şu ana kadarki performansım 8-9 olmaz yani 6-7'lerde filan kalır, öyle düşünüyorum. Büyük ölçüde benim ihmalimden kaynaklanan bir şey. Yani ihmalden kastım da işe gelip gidiyorsunuz. Torunlarla baş başa gezip, fikir alışverişi yapmak lazım. Ailece ayırdığın zaman da baba var, anne var etki etki eden faktör olarak. İkiniz beraber olduğunuz zaman onun sana bakışı da senin ona bakışın da değişiyor ve başka şeyler anlatıyorsunuz bu sırada gelişiyor netice itibariyle siz de ondan çok şey öğreniyorsunuz ama bu ikili ilişkileri çok yapamadım* BE9(71).

Gerekli ilgiyi gösterdiğimi düşünüyorum:

> *Bu konuda iyi bir ilişkimiz var çocuklarımla, dolayısıyla da torunlarımla. Yani paylaşırız, konuşuruz, birlikte olma zeminlerini gözlemleriz. Siz doğru işler yaptığınızda dede ya da nine iyi insan olduğunda, iyi davranışlar ortaya koyduğunda çocuklarına ve onların çocuklarına da bir şekilde yansıyacak. Onun için biraz bu davranışla ilgili. Örneklikler çok daha değerli. Benim dedem yazardı, benim dedem her gün okurdu. Dedem işte 5 vakit namaz konusunda hassastır, benim dedem şöyle hayvanlara bakardı, onları şöyle severdi... Bu*

ortamlar, yaşayarak, pratiklerle olabilecek şeyler. O tabii olarak yansıyan şey çocuklarda ve torunlarda ciddi bir etki, bir karşılık buluyor BE12(55).

Yetişmeye çalışıyoruz:

Ne kadar iyi ilgi gösterdiğimi düşünsem de yetmediği yerler de oluyor yani onu da biliyorum. Şimdi o kadar açık fikirliler ki bu okumaları olsun, okulları olsun, o kadar ilerdeler ki, yani bazen çok hayranlık duymamak elde değil. İşte yetişmeye çalışıyoruz birbirimize BE2(63).

- Büyükanne ve büyükbaba olarak siz torunlarınızdan neler öğreniyorsunuz?

Büyükanne ve büyükbabaların torun ilişkilerinde farkındalıklarının neler olduğunun cevabını aramak için "Siz torunlarınızdan neler öğreniyorsunuz?" sorusu sorulmuştur.

Bu tema ile ilgili görüşlerin bazıları aşağıda verilmiştir:

Zamanın farkını öğreniyorum:

İşitsel ve görsel duygusal zekâları çok müsait. Zamanımızın zor olduğunu onlar üzerinden öğreniyorum…dijitale çok kabiliyetliler… 'neden niçin?' gözlerinden hiçbir şey kaçmıyor onu fark ediyorum, diyorum ki bende bunlar kadar açık olabilsem aslında çok daha başarılı olacağım hayatımda BE8(55).

Kendine getiriyor:

Senin düşünemediğini onlar sana hatırlatıyor. Yani ben buna da saygı duyuyorum. Bir kelime söylüyorlar, sen ondan birçok mana çıkarıyorsun. Kendine geliyorsun BE7(67).

Farklı düşünülebilir:

Biz farklı düşünebiliriz, farklı olabiliriz, böyle yapıyoruz; bu davranışı sizin anlamanız gerekir şekilde öğretiyorlar BE13(57).

Teknolojiyi ondan öğreniyorum:

Büyük ebeveynlerden bazılarının cevabı şu şekildedir:

"*Daha anlayışlı davranmayı öğrendim ondan.", "… 'Anneanne bu nasıldı, bu nasıldı?' dediği zaman ister istemez böyle farklı bir aydınlanma olabiliyor.", "Teknoloji, biz zoom'u yapamıyoruz, genelde karıştırıyorum. Onlar olmasa yapamam.," Onların o*

sorgulamadan teslim oluşuna; bak bizden daha düşünüyor diyorum.", "Bazen işte kardeşler kendi arasında o kadar güzel geçiniyor ki bazı aile bireyleri bile o kadar uyum sağlayamıyor.", "…Öğretici olabiliyor, sizde şimşekler çıkabiliyor. O yüzden öğrenmenin yaşı yok."

Üç büyük ebeveynden 1'i uzak olduklarını, diğer 2'sinin öğrendiğim bir şey yok şeklinde ifade ettikleri bulgusuna ulaşılmıştır.

4.1.1.3. Değerlerin bugünden yarına aktarımı

Bu bölümde aşağıdaki sorulardan elde edilen cevapların analizine yer verilmiştir.

- Değerlerin zamanın şartlarına göre nesilden nesile değişmesi gerekir mi?
- Aile değerleri kuşaktan kuşağa hangi yollarla aktarılır?

Tablo 7. Değerler Bugünden Yarına Aktarılabilir mi Temasına İlişkin Bulgular Tablosu

TEMA			
Değerler bugünden yarına aktarılabilir mi?	**Alt Tema: Değerlerin Zamanın Şartlarına Göre Nesilden Nesile Değişip Değişmemesine İlişkin Bulgular**		
	Kod		**Frekans**
	Değişmeli		7
	Değişmemeli		2
	Bazı şeyler değişmemeli		6
	Toplam	**Kod: 3**	**15**
	Alt Tema: Aile Değerlerinin Kuşaktan Kuşağa Aktarım Yöntemlerin Ne Olması Gerektiğine İlişkin Bulgular		
	Yaşayarak		10
	Nasihat ederek		3
	Hem nasihat edip hem yaşayarak		2
	Toplam	**Kod: 3**	**15**

Tablo 7 incelendiğinde "Değerlerin zamanın şartlarına göre nesilden nesile değişmesi gerekir mi?" sorusuyla: "Değişmeli, değişmemeli, bazı şeyler değişmeli!" şeklinde üç farklı bulguya ulaşılmıştır.

Görüşlerden bir kısmına aşağıda yer verilmiştir:

Değişmeli:

Mutlaka tabii. Benim zamanımla şimdi çocukların zamanı bir olmaz şimdi torunlarınki hiç olmaz BE2(63).

Değişmemeli:

Değişmesi gerektiğini düşünmüyorum. İnsanın yapısıyla alakalı bir şey. Yalan söylememek, merhametli olmak, adaletli olmak. Bunların olmazsa olmazlarıdır BE1(55).

Bazı şeyler değişmeli:

Şimdi zamanın şartlarına göre bazı şeyler değişir, değişmez; zannediyorum bu biraz felsefi bir tartışma. Çünkü eninde sonunda saygı bir değerdir, sevgi bir değerdir… Değişir mi? Yani şekil olarak birtakım ufak tefek şeyler değişebilir ama temel olarak değişmez. Dolayısıyla bunlar aktarılması, dokunulmaması, muhafaza edilmesi gereken şeyler... Doğru olanın aktarılması için formüller geliştirme konusuna kafa yormak gerekiyor bence BE10 (64).

Büyükanne ve büyükbabalardan elde edilen bulguların bazıları da şu şekildedir:

"*Nesilden nesile değişmesi gereken değil de değerler biraz daha kapsamlı belki daha çok ihtiyaç duyulan başlıklar altında olabilir*.", "*Nesiller ne kadar değişse de bazı şeyler değişmemeli...", "Zamana göre değişecek tabii. Saygı sevgiyi yitirmeyecekler en önemli o!", "Ehemi mühime tercih etmek lazım!"*

- Aile değerleri kuşaktan kuşağa hangi yollarla aktarılır?

Tablo 7 incelendiğinde büyük ebeveynlere sizce "Aile değerleri kuşaktan kuşağa hangi yollarla aktarılır?" sorusuna: "Yaşayarak", "Nasihat ederek", "Hem nasihat edip hem yaşayarak..." aktarılmalı bulgusuna ulaşılmıştır.

Görüşlerden bazılarına aşağıda yer verilmiştir:

Yaşayarak daha iyi birlikte o öğreniliyor yani bir anlatmayla olacak şeyler değil. Mutlaka görsel olarak bunlara göstermemiz gerekiyor; gelenekler görenekler, geleni gideni, misafirlerimiz, nasıl gitmemiz gerektiğini gelenin nasıl karşılamamız gerekir… K2 (63).

Hem nasihat edip hem yaşayarak:

> *Yaşayarak. Ailede gördüklerin, çocuklara ne kadar anlatsan unutabiliyor ama mesela benim çocuklarım dedelerine, babaannelerine benim yanımda beraber büyüdükleri için nasıl bakıldığını, büyüklere nasıl davranıldığını görerek yaşayarak öğrendiler, daha kalıcı oluyor. Anlatıp, onlara eğitimde, öğretimde anlatmak lazım diye düşünüyorum* BE6 (57).

Nasihat ederek:

> *Nasihat vererek, hani başta zorla olmaz ılımlı bir şekilde nasihatlerle anlatılır* K5(55).

4.1.1.4. Aile Formlarının Değer Aktarımına Etkisi

Bu bölümde aşağıdaki soruya verilen cevapların analizi yer almaktadır.

- Torunlarınıza değerleri aktarmak istediğinizde herhangi bir engelle karşılaşıyor musunuz?

Tablo 8. Büyük Ebeveynlerin Torunlarına Değerleri Aktarmak İstediğinde Herhangi Bir Engelle Karşılaşıp Karşılaşmadığına İlişkin Bulgular

TEMA	**Alt Tema: Büyük Ebeveynlerin Torunlarına Değerleri Aktarmak İstediğinde Herhangi Bir Engelle Karşılaşıp Karşılaşmadığına İlişkin Bulgular**	
Aile formlarının değer aktarımında etkisi nedir?	**Kod**	**Frekans**
	Hayır karşılaşmıyorum	9
	Engel yok ama olursa anne babaları oluyor	2
	Engel olarak torunlarımın kendi tavırlarını görüyorum	4
	Toplam Kod: 3	**15**

Tablo 8 incelendiğinde "Torunlarınıza değerleri aktarmak istediğinizde herhangi bir engelle karşılaşıyor musunuz?" sorusuna büyük ebeveynlerden 9'unun kesin olarak engelle karşılaşmadığı, 2'si engel yok ama olursa anne babaları engel oluyor, 4 büyük ebeveynin ise engelle karşılaşmadıklarını belirtmekle birlikte zaman zaman torunlarının tavrını engel olarak görebildikleri bulgusuna ulaşılmıştır.

Büyükanne ve büyükbaba görüşlerinden elde edilen bulguların bir kısmına aşağıda yer verilmiştir:

Hayır karşılaşmıyorum:

> *Engel yok. Mesela biz gittiğimiz zaman 2 ay kadar falan kalıyoruz. O zamanlar akşamları otururuz böyle geç vakte kadar. Anneanne senin çocukluğunda neler vardı? Onları sorarlar, ben de anlatırım* BE7(67).

Engel yok ama olursa anne babaları oluyor:

> *Engelle de karşılaşmıyorum ama bazen de saçma bulabiliyor, kızım yani bu da çok saçmaymış diyebiliyor, başka da bir şey yok. Engel olarak şu var, anne-baba var, engel onlar yani* BE6(57).

Engel olarak torunlarımın kendi tavırlarını görüyorum:

> *Tabii… 'Babaanne hayır anneanne diyebiliyorlar.' yani engel olarak çocukların kendi tavrını görüyorum başka engel yok şükür* BE2(63).

- Bizim büyüklerimizin (anne-baba-büyük ebeveynleri) de bize öğretmesini çok isterdim, dediğiniz neler var?

Büyükanne ve büyükbabaların kendi büyüklerinin aktarıma yönelik neleri eksik bulduklarını araştırdığımız "Bizim büyüklerimizin de bize öğretmesini çok isterdik dediğiniz neler var? Sorusuna "El alem ne der?" baskısının çok olduğu, anne babalarının mesafeli oldukları, hiç sevgi göstermedikleri, dinî konuların korkutularak öğretildiği, başka çocuklarla kıyaslamalar yapıldığı, eğitim hayatlarına devam ettirilmedikleri, imkân olduğu hâlde daha farklı çevreyle muhatap ettirilemedikleri, ufuklarını açacak bir ortamda olamadıkları, oyuna daha az zaman harcadıklarını düşündükleri bulgularına ulaşılmıştır.

Aşağıda görüşlerden bir kısmına yer verilmiştir:

Daha anlayışlı olabilirlerdi:

> *Daha anlayışlı olabilirlerdi. O zaman âdet dediğimiz 'Aman el ne der?' dediğimizin çoğu boştu. Çocuklarla araya mesafe koyarak... Mesela küçüktük anne-baba tarafından sevilerek dualarımızı, namazımızı, dinî konularımızı anlatılarak büyümedik… Ben dinî konuları çocukluğumdan beri çok severim.*

Torunuma da masal gibi sevgiyle anlatıyorum... Bize de öyle yapılsın çok isterdim. Hâlbuki sevgiyle anlatarak, sıcaklıkta daha güzel oluyormuş bakıyorum ben anlatıyorum, daha etkili oluyor aslında BE6(57).

Kıyaslama vardı:

Keşke şunu yapmasalardı deyip torunlarımıza öğretmediğimiz şeyler var, tabii yanlış bazı şeyler... 'Bak o öyle yapmış, bu böyle yapmış...' kıyaslama çok vardı. Torunlarım şimdi okula gidiyorlar, bazen çocuklarımın ağzından kıyaslama kaçıyor. Orada eğer görüyorsam hâlâ içim yanıyor. Ben ondan hoşlanmıyorum, kıyaslamak teşvik olmalı farklı teşvik olmalı BE8 (55)

Emredici tavırlar vardı:

Yani bir metot farklılığı var. Onlarda biraz baskıcı, emredici tavırlar vardı. Şimdi biz o değerleri sevdirerek, karşılıklı konuşarak, onların fikirlerine değer verdiğimizi göstererek anlatmaya çalışıyoruz BE15(69).

4.2. Bulgular: İkinci Bölüm / Torunlardan Elde Edilen Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde araştırmaya katılan en küçüğü 12, en büyüğü 24 yaşında olan torunlardan elde edilen bulgular ışığında "Değerlerin kuşaklara aktarımında büyükanne-büyükbaba torun ilişkisi" incelenmiştir.

4.2.1. Torunlar

Bu bölümde torun katılımcılara yaşları itibariyle aile değerleri ve değer algıları, büyük ebeveynlerine göre daha sınırlı kalacağı düşünüldüğünden 3 tema altında 10 soru sorulmuştur. Bu sorular kapsamında ortaya çıkan cevaplar alt temalar ve kodlama işlemiyle ayrıntılı olarak analiz edilmiştir. Ortaya çıkan bulgular doğrultusunda tablolar, temalar ve kodlar oluşturulmuştur.

Torunların değer atıflarının kaynakları

- Aile değerimizdir, bizi bir arada tutar dediğiniz değer kavramları nelerdir?
- Bunu yaptığımda aidiyet duygum artıyor, dediğiniz aile değerleri var mıdır, nelerdir?

Aile değerlerinin kuşaklara aktarımında büyükanne-büyükbabanın rolü

- Büyükanne ve büyükbabanızın değer aktarmak gibi bir sorumluluğu olduğunu düşünüyor musunuz?
- Büyükanne ve büyükbabanızın değerleri aktarmada gerekli ilgiyi gösterdiklerini düşünüyor musunuz?
- Büyükanne ve büyükbabanızın değerleri aktarmalarının önünde bir engel olduğunu düşünüyor musunuz?
- Değerlerin zamanın şartlarına göre nesilden nesile değişmesi gerekir mi?

Aile formlarının değer aktarımında etkisi

- Değer aktarımı açısından çekirdek aile mi geniş aile mi avantajlıdır?
- Büyükanne ve büyükbabanız sizde kalırlar mı, onlar evinizde olduğunda tutum ve davranışlarınızda bir değişiklik oluyor mu?
- Büyükanne ve büyükbabanızın 'İleride ben de dede-nine olduğumda böyle davranacağım.' dediğiniz davranışları var mı?
- Ben de büyükanne ve büyükbabama öğretebilirim dediğiniz neler var?

4.2.1.1. Torunların Değer Atıflarının Kaynakları

Bu bölümde aşağıdaki sorulardan elde edilen cevapların analizine yer verilmiştir.

- Aile değerimizdir, bizi bir arada tutar, dediğiniz değer kavramları nelerdir?
- Bunu yaptığımda aidiyet duygum artıyor, dediğiniz aile değerleri var mıdır, nelerdir?

Araştırmaya katılan torunların aile içi değerlerinin kaynaklarına; "Aile değerimizdir, bizi bir arada dediğiniz değerleriniz nelerdir?" alt teması ile cevap aranmıştır.

Şekil 2. Aile Değerimizdir, Bizi Bir Arada Tutar Dediğiniz Değerleriniz Sorusuna İlişkin Kelime Bulutu

"Aile değerimizdir, bizi bir arada tutar dediğiniz değerler nelerdir?" sorusu yönelttiğimiz torun katılımcılar aileleriyle tecrübe ettikleri, gözlemledikleri olguları "aile değeri" olarak aktarmışlardır.

Torun katılımcıların "Bizi bir arada tutar." diye ifade ettikleri kavramlar ve frekansları şu şekildedir:

Sofralarımız (12f), Saygı (10f), Sevgi (8f), Sohbet-Muhabbet (8f), Misafirperverlik (8f), Bayramlaşma (6f), Dayanışma (5f), Manevi değer (4f), Anneannem (4f), Dedem (3f), Bağ (3f), Hoşgörü (1), Anlayış (1), Sevecen (1), Hürmet (1), Empati (1).

Bulgulardan elde edilen görüşlerin bazılarına aşağıda yer verilmiştir:

Aile Değerleri:

> *Sevgi değeri, manevi değer, paylaşma değeri. Benim ailem daha çok yardımsever. Çünkü bir yerde muhtaç birini görsünler, yardıma ilk koşanlar ilk önce hep biz olurduk* T14(23).

> *Herkes, her şeyi birbirimize danışarak yaparız. İstişare çok fazla var. Genelde fikirlerimize önem veririz. Bizde yardımseverlik çok fazla, özellikle babamda. Örneğin misafirperverlik, hele ona çok değer veriyorlar... Vatanseverlik tabii ki var. Çocukluktan beri yardımsever olarak anlayışlı, sevecen, ortama çabuk uyum sağlayabileceğimiz şekilde yetiştirmişlerdir* T6(15).

Sevgi saygı:

Hürmet ve saygı, misafirperverlik diyebilirim. Çünkü bizde çok büyük sofralar doğu kültüründen ötürü. Biz ailecek bir aradaysak eğer dede odaya girer herkes ayağa kalkar, dede konuşur herkes onu dinler, bir şey yapılacaktır bir işe kalkışılacaktır dedeye söylenir, haber verilir: 'Ne yapalım ne edelim?' dedemin ailesine kol kanat germesi, herhangi bir sıkıntıda ilk onun yetişmesi gibi… T10(22).

Bir arada tutan değerler:

Muhabbet yaa…Muhabbet, sohbet. Mesela yazın biz anneannemlerin evinde toplanırız. Her yaz. İki dayım var benim, onlarda aileleri ile gelirler, bizde ailecek orada oluruz. Çay demlenir, balkonda oturulur ve muhabbet... Muhabbeti çok özlüyorum. Yaz gelse de hep beraber otursak, hep beraber konuşsak… Çok keyifli bir ortam. O muhabbet çok özlediğim ve bizi bir arada tutan bir şey T5(24).

Bizim aile misafirperverlerdirler. Aslında bizi aile olarak bir arada tutan nenemle dedem hani onlar geldiğinde topluluk olur sohbetler olur. Yani böyle ailemle konuşan bir insan olmadığım için gözlemleyebildiklerim bunlar T8(15).

Saygı değeri demek istedim saygı değeri bizi neden bir arada tutar saygı da sevginin temelini oluşturan bir değer o yüzden saygı da çok önemlidir T15(12).

- Bunu yaptığımda aidiyet duygum artıyor dediğiniz aile değerleriniz nelerdir?

Tablo 9. Torunların Aidiyet Duygusunu Arttıran Durumlara İlişkin Bulgular Tablosu

		Alt Tema: Torunların Aidiyet Duygusunu Arttıran Durumlara İlişkin Bulgular	
		Kodlar	**Frekans (f)**
TEMA	**Torunların değer atıflarının kaynakları nelerdir?**	Birlikte vakit geçirdiğimizde	8
		Kendimi ifade ettiğimde	4
		Muhabbet ettiğimizde	1
		Sevgi hissettiğimde	1
		Onları (Büyük ebeveynlerimi) kendim ziyaret ettiğimde	1
		Zor/kötü günde iyi/güzel günde yanımda olmaları	2
		Babamla bir şeyi istişare ettiğim zaman	1
		Onlarla (büyük ebeveynlerle) vakit geçirmek	1
		Büyüklerimle sohbet ettiğimde	1
		Bana değer verildiğinde	1
		Aileme duyduğum sevgiden	1
		Annemin babamın istediklerini yapmam	1
		Masa başında birlikte yemek yediğimizde	2
Toplam		**Kod: 13**	**25**

Tablo 9 incelendiğinde torun katılımcıların en fazla birlikte vakit geçirmeyi ve kendilerini ifade etmeyi aidiyet duygusu olarak gördükleri bulgusuna ulaşıldığı görülmektedir. Bulgulardan elde edilen görüşlerin bazılarına aşağıda verilmiştir.

Birlikte yapılan sohbete dâhil olduğumda:

> *Benim de espri yapıp insanları güldürdüğüm an, orada o ekip içerisinde. Bir arada olmak benim aidiyetimi çok arttırır. Uzaklarda olmak değil de bir arada olmak ya da kandillerde, bayramlarda hiç beklenmedik bir anda onları (*büyükanne ve büyükbabayı*) aramak ya da hâl hatır sormak için aramak, o da beni ailevi hissettirir* E2(22).

> *Birlikte yemek yemek, sofraya oturmak. Akşam muhabbet etmek* K5(24).

Kendimi ifade ettiğimde:

Kendimi ifade ettiğimde bu şekil kendimi çok daha iyi hissediyorum. Sinirlendiğimde, bir sorunum olduğunda ailemle paylaşınca daha iyi hissediyorum. Hep beraber olduğumuzda iletişimimizin güzel olduğunda K1(16)

Yanında olduklarında:

Hep yanımda olmalarıdır evet, iyi günümde kötü günümde E1(23)

Babamla bir şeyi istişare ettiğim zaman, annemle babamla ben şahsen yani kendimi aileden hissediyorum, bir ailem olduğunu daha çok hissediyorum K6(15)

4.2.1.2.Aile Değerlerinin Kuşaklara Aktarımında Büyükanne ve Büyükbabanın Rolü

Bu bölümde aşağıdaki soruların cevaplarının analizi vardır.

- Büyükanne ve büyükbabanızın değerleri aktarmada sorumluluğu olduğunu düşünüyor musunuz?
- Büyükanne ve Büyükbabanızın Değerleri Aktarmada Gerekli İlgiyi Gösterdiğini düşünüyor musunuz?
- Büyükanne ve büyükbabanızın değerleri aktarmalarının önünde bir engel olup olduğunu düşünüyor musunuz?
- Değerlerin zamanın şartlarına göre nesilden nesile değişip değişmemesi gerekir mi?
-

Tablo 10. Torunların Büyükanne ve Büyükbabalarının Değerleri Aktarmak Sorumluluğuna İlişkin Bulgular Tablosu

TEMA	**Alt Tema: Torunların Büyükanne ve Büyükbabalarının Değerleri Aktarmak Sorumluluğuna ilişkin Bulgular**	
Aile değerlerinin kuşaklara aktarımında büyükanne ve büyükbabanın rolü nedir?	**Kod**	**Frekans**
	Evet sorumlu olduklarını düşünüyorum	T8(15), T13(22), T11(23), T6(15), T10(22), T3 (15), T4(22), T15(12), T12(24), T7(20), T1(16), T14(23), T5(24), T9(23), T2 (24)
	Toplam Kod: 1	**15**

Tablo 10 incelendiğinde "Büyük ebeveynlerinizin değer aktarmak gibi bir sorumluluğu olduğunu düşünüyor musunuz?" sorusuna 15 torunun tamamının *"Evet sorumludur."*, *"Kesinlikle!"*, *"Tabii ki!"* şeklinde vurgulayarak büyükanne ve büyükbabalarını değer aktarımından sorumlu gördükleri bulgusuna ulaşıldığı görülmektedir.

Bulgulardan elde edilen görüşlerin bazılarına aşağıda verilmiştir.

Sorumludurlar:

Bence sorumlular çünkü her şey nesilden nesile doğal olarak T1(16).

Unutulmaması açısından bazı şeylerde bence sorumluluğu vardır T2(24).

Evet. Eğer bunu yapmazlarsa unuturuz diye düşünüyorum T5(24).

- Büyükanne ve Büyükbabanızın Değerleri Aktarmada Gerekli İlgiyi Gösterdiğini düşünüyor musunuz?

Tablo 11. Torunların Büyükanne ve Büyükbabalarının Değerleri Aktarmada Gerekli İlgiyi Göstermesine İlişkin Bulgular Tablosu

	Alt Tema: Torunların Büyükanne ve Büyükbabalarının Değerleri Aktarmada Gerekli İlgiyi Göstermesine İlişkin Bulgular	
TEMA	**Kod**	**Frekans**
Aile Değerlerinin Kuşaklara Aktarımında Büyükanne ve Büyükbabanın Rolü Nedir?	Gerekli ilgiyi gösteriyorlar.	12
	Hayır, uzaktalar.	2
	Çoğu zaman eleştirerek yapıyorlar.	1
Toplam	**Kod: 3**	**15**

Tablo 11 incelendiğinde torunlardan 2'sinin "Uzak olduğu için..."; 1'inin "Çoğu zaman eleştirerek yapıyorlar." diye belirttiği "Büyükanne ve büyükbabanızın değerleri aktarmada gerekli ilgiyi gösterdiklerini düşünüyor musunuz?" sorusuna torun katılımcının 12'sinin gerekli ilgiyi gördükleri düşüncesinde oldukları bulgusuna ulaşıldığı görülmektedir.

Bulgulardan elde edilen görüşlerin bazılarına aşağıda verilmiştir.

Nasihat veriyor:

> *Evet, düşünüyorum... Yani tamamen aslında birçok şeyi onlardan öğrendiğimi anlıyorum. Emek veriyorlar. Yani şöyle söyleyeyim: 'Kızım bak bu şöyle yapılır, buna böyle hürmet edilir bak böyle riayet edilmeli, dostuna böyle gidilmeli.' Onlardan öğrendiğim birçok şey var* T7(20).

Eleştirerek yapıyorlar:

> *Şöyle, bence bunu çoğu zaman eleştirerek yapıyorlar. Doğal akışında belki alabileceğimiz daha fazla şey varken, işte 'gençlik, yeni nesil şunu yapmıyor, bunu yanlış yapıyor, işte bak yanlış düşünüyorlar, bizim zamanımızda böyle değildi...' gibi yaklaşımları var. Ve bunlar bence olmaması gereken durumlar* T5(24).

Aynı şehirde değiliz:

> *Daha çok aynı şehirde yaşasak, birbirlerine daha çok şey aktarabilirler bence, çocuklarına da torunlarına da. Ve bence gerekli olduğunu düşünüyorum* T9(23).

- Büyükanne ve büyükbabanızın değerleri aktarmalarının önünde bir engel olup olduğunu düşünüyor musunuz?

Tablo 12. Torunların Büyükanne ve Büyükbabalarının Değer Aktarımı Sorumluluğunu Yerine Getirmelerine İlişkin Bulgular Tablosu

TEMA	**Alt Tema: Torunların Büyükanne ve Büyükbabalarının Değer Aktarımı Sorumluluğunu Yerine Getirmelerine İlişkin Bulgular**	
Aile değerlerinin kuşaklara aktarımında büyükanne ve büyükbabanın rolü nedir?	**Kod**	**Frekans**
	Yok. Engel olduğunu ben düşünmüyorum	9
	Evet, şehirler arasında mesafe var	3
	Dönem ve nesil farkı, zaman farkı var	3
Toplam	**Kod: 3**	**15**

Tablo 12 incelendiğinde torun katılımcılara "Büyükanne ve büyükbabanızın değerleri aktarmalarının önünde bir engel olduğunu düşünüyor musunuz?" sorusuna verilen cevaplarda 3 katılımcı şehirler arasındaki mesafeyi, 3 katılımcı torun dönem ve nesil farkını engel olarak tanımlarken; torunların 9'unun engel olduğunu düşünmediği bulgusuna ulaşıldığı görülmektedir.

Elde edilen bulgulara göre görüşlerden bazılarına aşağıda yer verilmiştir:

> *Düşünmüyorum ya, kendilerini çok geri tutmazlar, arayıp bir şey danıştığımda, dede napayım dediğim zaman ananem biraz daha ne bileyim falan der ama dedeme fikir sorabilirim, babaannem de aynı şekildedir. Yok bir engel olduğunu düşünmüyorum* T10(22).

Nesil farkı var:

> *Tek engel yaş farkı ve neslin değişmesi bence. Başka şehirdeler ama teknoloji çok fazla geliştiği için o engel de*ğil T1(16).

Başka şehirde olmaları engel:

> *Evet senenin bazı zamanları farklı şehirde çok uzak şehirde yaşamaları* K4(22).

- Değerlerin zamanın şartlarına göre nesilden nesile değişip değişmemesi gerekir mi?

Tablo 13. Değerlerin Zamanın Şartlarına Göre Değişip Değişmemesine İlişkin Bulgular

TEMA	**Alt Tema: Değerlerin Zamanın Şartlarına Göre Nesilde Nesile Değişip Değişmemesine İlişkin Bulgular**	
Aile Değerlerinin Kuşaklara Aktarımında Büyükanne -Büyükbabanın Rolü Nedir?	**Kod**	**Frekans**
	Değişmeli	3
	Değişmemeli	2
	Bazı şeyler değişmemeli	10
Toplam	**Kod: 3**	**15**

Tablo 13'te torun katılımcılardan elde edilen bulgular incelendiğinde 3 torun katılımcı değişmeli derken, 2 katılımcı değişmemeli demiştir. Araştırmaya katılan 10 torunun ise bazı şeyler değişmemeli dedikleri bulgusuna ulaşıldığı görülmektedir.
Elde edilen bulgurlara görüşlerden bazıları aşağıda verilmiştir:

Bazı şeyler değişmemeli:

> *Değerlere dair duygular davranışlar bunlar değişmemeli, teknolojik çağda bazı şeylerin bence değişmesi gerekir. O zamanın şartları ile bu zamanın şartları uyum sağlamıyor olabilir bence* T9(23).

Değişmeli:

Gerekir bence çünkü zaman gibi insanlar da çok değişiyor ve değerlerin değişmesi gerekir T4(22).

Değişmemeli

"Zamanın şartlarına göre bence değişmemesi gerekiyor 15(12).

4.2.1.3. Aile Formlarının Değer Aktarımında Etkisi

Bu bölümde aşağıdaki sorulardan elde edilen cevapların analizi vardır.

- Değer aktarımı açısından çekirdek aile mi geniş aile mi avantajlıdır?
- Büyükanne ve büyükbabanız sizde kalırlar mı, onlar evinizde olduğunda tutum ve davranışlarınızda bir değişiklik oluyor mu?
- Büyükanne ve büyükbabanızın ileride ben de dede-nine olduğumda böyle davranacağım, dediğiniz davranışı ve tutumları var mı*?*
- Ben de büyükanne ve büyükbabama öğretebilirim, dediğiniz neler var?

Tablo 14. Değer Aktarımı Açısından Çekirdek ve Aile Geniş Aileye İlişkin Bulgular Tablosu

	Alt Tema: Değer Aktarımı Açısından Çekirdek Aile ve Geniş Aileye İlişkin Bulgular	
TEMA	**Kod**	**Frekans**
Aile formlarının değer aktarımında etkisi nedir?	Bence kesinlikle geniş aile avantaj	11
	Çekirdek aile avantajlı	2
	Aileye göre değişir	1
	Gelin kaynana sorunu toruna yansır	1
Toplam	**Kod: 4**	**15**

Tablo 14 incelendiğinde torun katılımcılara "Değer aktarımı açısından çekirdek aile mi geniş aile mi avantajlıdır?" sorusuna torun katılımcılardan 2'si çekirdek aile avantajlı, 1'i aileye göre değişir, 1'i gelin kaynana sorunu toruna yansır cevabını vermişlerdir. Torunlardan 11'inin "bence kesinlikle geniş aile" avantaj olarak gördükleri bulgusuna ulaşılmıştır:

Elde edilen bulgulara göre bazı görüşler aşağıda verilmiştir:

Geniş aile avantajlıdır:

> *Çekirdek aile dediğimiz… Beraber olduğumuz için çok fazla değer aktarımı yok aramızda çünkü o kadar yaş farkı yok. Ama geniş aileye kaydığı zaman anneanne, babaanne, dede olduğu zaman onlardan daha çok şey öğreniyoruz. Mesela ben annemden tamam belli başlı şeyleri öğrenirim ama babaannemden ya da anneannemden daha fazla* T4 (22).

Çekirdek aile avantajlı:

> *Çekirdek ailedekiler daha avantajlı. Anne babaların değer eğitimi daha kuvvetli olur* E7 (12).

Aileye göre değişir:

> *Mesela ben çekirdek aile kategorisindeyim ama annem de babam da çok fazla aktarır. Ama bazı ailelerde hani anne baba o tarz düşüncelere de olmadığında daha çok geniş ailelerde tabii ki büyükleri gerekiyor* K2 (24).

Gelin kaynana sorunu toruna yansır:

> *Büyüklerimiz nasihatleri ile yön verir ama hani bizim ailede geleneklerimizde şöyle bir yanlış var; geçmişte annem de yaşadığı için herkes bir evde yaşıyor ama gelinlerin sözü önemsenmiyor ya biraz altta duruluyor başı eziliyor istediği gibi rahat yaşayamıyor bu toruna da yansır* T3(15).

- Büyükanne ve büyükbabanız sizde kalırlar mı, onlar evinizde olduğunda tutum ve davranışlarınızda bir değişiklik oluyor mu?

Tablo 15. Büyük Anne ve Büyükbabaların Torunlarında Kalmasına İlişkin Bulgular Tablosu

TEMA	Alt Tema: Büyük Anne ve Büyükbabaların Torunlarında Kalmasına İlişkin Bulgular	
Aile formlarının değer aktarımında etkisi nedir?	**Kod**	**Frekans**
	Kalıyor	15
	Toplam Kod: 1	**15**
	ik ebeveynleri Kendilerinde Kaldığı Sürede Torunların Tutum ve anışlarına İlişkin Bulgular	
	Kod	**Frekans**
	Tutum ve davranışlarımda değişiklik oluyor	13
	Tutum ve davranışlarımda değişiklik olmuyor	2
	Toplam Kod: 2	**15**

Tablo 15 incelendiğinde araştırmaya katılan 15 torunun tamamı büyükanne ve büyükbabalarının kendilerinde kaldığını belirtmişlerdir. Torunlardan 2'sinin büyükanne ve büyükbabaları kendilerinde kaldığı sürede tutum ve davranışımda değişiklik olmadığı, 13 torun katılımcının ise tutum ve davranışlarında değişiklik olduğu bulgusuna ulaşıldığı görülmektedir.

Elde edilen bulgulardan bazı görüşlere aşağıda verilmiştir:

Değişiklik oluyor:

> *Kesinlikle oluyor. Şöyle diyeyim: anne-babama karşı normalde okuldan gelirim, dışarıdan gelirim biraz daha böyle mesafeliyken evde dedem varsa devamlı iletişim içinde olmak istiyorum, sürekli soru sormak istiyorum, hürmet etmek istiyorum. İçimden bu sıcaklık, sevgi doğuyor* T7(20).

> *Mesela ben normalde telefonumla biraz fazla oynarım ama anneannem 'Telefonla fazla oynamayın.' dediği için az oynarım yanında ya da hani uzanamam otururum. 'Hizmet edin!' dediği için anneanneme karşı fazla hizmet ederim, fazla konuşmam bu* şekilde T3(15).

Onlar varken çok büyük değişiklikler olur. Oturmama, kalkmama bile çok dikkat ederim onlar varken. Çünkü aile büyüklerimiz olduğu için. Evdeki olduğum kadar rahat olmam. Konuşmalarıma bile, bir kere söyleyeceksem on kere yirmi kere düşünürüm T9(23).

Değişiklik olmaz:

Olmuyor. Süre içerisinde saygı çerçevesini yaşıyoruz. Davranışımda bir değişiklik olmuyor T11(23).

- Büyükanne ve büyükbabanızın ileride ben de dede-nine olduğumda böyle davranacağım, dediğiniz davranışı ve tutumları var mı?

Tablo 16. Torunların Dede Nine Olduklarında Aktaracakları Büyükanne ve Büyükbaba Tutumlarına İlişkin Bulgular Tablosu

		Alt Tema: Torunların Dede Nine Olduklarında Aktaracakları Büyükanne ve Büyükbabalarının Tutumlarına İlişkin Tablo	
		Kod	**Frekans**
TEMA	**Aile formlarının değer aktarımında etkisi nedir?**	T9(23) Hoşgörüsünü, yanlışı güzellikle anlatmayı	1
		T10(22) Saygıyı ve hürmeti, misafirperverliği, bir arada olunca mutlu olmayı, birbirine yetebilmeyi	1
		T11(23) Şimdiden bir şey diyemiyorum	1
		T12(24) Ziyaret, saygı, hoşgörü	1
		T13(22) Yaşadığım toplumun kültürünü, dilini öğretme	1
		T14(23) İbadetlerde doğru yola yönlendirme	1
		T15(12) Anneannem gibi "Emanetin Allah'a olsun" demek	1
		T1(16) Çalışkan olmasını, hangi dindensen o dinine karşı olan sorumlulukları	1
		T3(15) Anneannem gibi ilgili olmayı	1
		T4(22) Torun sevgisini, misafirperverliğini	1
		T5(24) Çocuklarla iletişimini	1
		T6(15) Çalışkanlıkları, dinine bağlılıkları, sevdiklerine bağlılıkları ve saygılarını	1
		T7(20) Aynı sofrada buluşabilmeyi, hastalık-yoklukta birlik olabilmeyi, onun gibi bir insanı yetiştirebilmeyi	1
		T8(15) Sevgi vermeyi	1
		T2 (24) Birlikte vakit geçirmek	1
Toplam		**Kod: 15**	**15**

Tablo 16'da torun katılımcıların: Büyükanne ve büyükbabanızın ileride ben de dede-nine olduğumda böyle davranacağım, dediğiniz davranışı var mı, sorusuna verdikleri cevaplardan elde edilen bulgular özetlenerek verilmiştir.

Torun katılımcıların cevaplarında elde edilen bulgulardan bazılarına aşağıda yer verilmiştir:

> *Çocuklarla iletişim. Kesinlikle… Anneannemde gördüğüm şey… Çeker yanına (yumuşak ses tonu); 'Kızım, oğlum neden böle yapıyorsun, bak şimdi sinirlisin, şöylesin, böylesin, ama bak sen şunu çok iyi yapıyorsun...' Onu överek, farklı yönlere çekerek, oyunlaştırarak bir şeyleri yaptırır. Bende onun davranışlarını*

yaptığımı fark ediyorum K5(24).

"Yaklaşım diyebilirim. Değer aktarımı olsun. Onların bana değer aktarımını ben de torunlarıma yapmak isterim…" E4(24).

Birlikte vakit geçirmek çünkü ben aile toplantılarından geldiğimde hani çok mutluluk duyarak geliyorum. Dizilerde filmlerde gördüğüm gibi. Gerçekten o mutluluğu hissediyorum. İlerde torunlarım benim evimde toplanıp orda neşe coşku evlerine döndüklerinde ya da ne bileyin anneanneme gidelim, orada kalalım, hep birlikte orada olalım izlenimini bırakmak isterim K2 (24).

- Ben de büyükanne ve büyükbabama öğretebilirim, dediğiniz neler var?

Tablo 17. Ben de Büyükanne ve Büyükbabama Öğretebilirim, Sorusuna İlişkin Bulgular Sorusuna İlişkin Bulgular Tablosu

		Alt Tema: Torunların Büyükanne ve Büyükbabalarına Öğretebileceklerine İlişkin Bulgular	
		Kod	**Frekans**
TEMA	**Aile formlarının değer aktarımında etkisi nedir?**	T1(16) Biraz daha anlayışlı davranmalarını	1
		T2 24) Dünyaya karşı daha açık bakabilmeyi	1
		T4(22) Sevgi göstermeyi	1
		T5(24) Dini değerleri	1
		T7(20) Konsere gitmeyi, bir tiyatroya gitmeyi, belki gece dokuzda dışarı çıkmayı	1
		T8(15) Kızla erkeğin ne kadar eşit olduğunu	1
		T9(23) Teknolojiyi	1
		T10(22) Kur'an okumayı öğretebilirim	1
		T6(14) Tefsir, hadis öğretebilirim	1
		T11(23) Zamanın şartlarına göre ne varsa	1
		T12(24) Anneanneme dedeme Kur'an okumayı	1
		T13(22) Sosyallik, aile dışında iletişim, spor	1
		T15(12) Adalet, adillik.	1
		T3(15) Yok	1
		T6(15) Yok	1
Toplam		**Kod:14**	**15**

Tablo 17'de araştırmaya katılan torunlara sorulan "Ben de büyükanne ve büyükbabama öğretebilirim, dediğiniz neler var?" sorusuna torun katılımcıların verdikleri cevaplardan elde edilen bulgular özetlenerek verilmiştir.

Bulgulardan elde edilen görüşlerden bazılarına aşağıda yer verilmiştir:

> *Biraz daha anlayışlı davranmalarını isterdim çünkü karşılarında, insan bir ergen ve arayış içerisinde kendini bulmak istiyor. Bu süreçte ona sert tepki göstermek yerine daha anlayışlı ve hoşgörülü davranmak lazım çünkü o kişinin geleceğini bile etkiliyor. Bunu kendilerine karşılıklı oturup anlatabilirim. Ben bir ergenim bu bir süreç ve bu süre de bir gün bitecek bana karşı daha kibar konuşabilirsiniz. Kendimi ifade ederek bu şekilde öğretebilirim* T1(16).

> *Sevgimi göstermek… Ben mesela ailemi öpmeyi çok severim, hatta bunun esprisi yapılır bizim ailede ama her zaman anneannem: 'Ben kızlarımın amcalarına olan teyzelerine olan sevgisini çok seviyorum, biz hiç böyle yapamadık, (sevgimizi) hiç gösteremedik.' der* T4(22).

> *Güncel konularda bazı şeylerde çok yardımcı oluyoruz onlara. Mesela teknoloji konusunda. Ben sadece bunları aktarabiliyorum, tarihî olarak onlar daha iyiler ama biz de günümüz hayat şartlarına entegre olmaları için yardımcı oluyoruz* T9(23)

4.3. Bulgular: Üçüncü Bölüm / Büyükanne-Büyükbaba ve Torun Ortak Bulgular

4.3.1. Ortak Temalar

Bu bölümde "Aile değerlerinin kuşaklara aktarımında büyükanne ve büyükbabanın rolü nedir?" sorusuna cevap aradığımız 15 büyükanne-büyükbaba ve 15 torun katılımcıya yönelttiğimiz 4 ortak sorunun analizi yapılmıştır.

Her iki katılımcı gruba yöneltilen ortak sorular aşağıda verilmiştir**:**

4.3.1.1. Aile Değerlerinin Kuşaklara Aktarımında Büyükanne ve Büyükbabanın Rolü

- Büyükanne ve büyükbabaların değer aktarımı gibi bir sorumluluğu var mıdır?

- Torunlarınıza aile değerlerini aktarmada gerekli ilgiyi gösterdiğinizi düşünüyor musunuz?
- Torunlarınıza değerleri aktarmak istediğinizde herhangi bir engelle karşılaşıyor musunuz?
- Değerlerin zamanın şartlarına göre nesilden nesile değişmesi gerekir mi?

Katılımcı torunlardan cevap aranan sorular:

- Büyükanne ve büyükbabanızın değer aktarmak gibi bir sorumluluğu var mıdır?
- Büyükanne ve büyükbabanızın değerleri aktarmada gerekli ilgiyi gösterdiklerini düşünüyor musunuz?
- Büyükanne ve büyükbabanızın değerleri aktarmalarının önünde bir engel olduğunu düşünüyor musunuz?
- Değerlerin zamanın şartlarına göre nesilden nesile değişmesi

Büyükanne- Büyükbabaların Değer Aktarımı Sorumluluğuna İlişkin Ortak Bulgular

Bulgular birinci bölüm ve bulgular ikinci bölümde detayları paylaşılan 4 ortak soruya verilen cevaplardan elde edilen bulguların karşılaştırması aşağıdaki gibidir:

• Büyükanne ve büyükbabaların değer aktarımı gibi bir sorumluluğu var mıdır?

Tablo 18. Büyükanne ve Büyükbabaların Değer Aktarımı Sorumluluğuna İlişkin Ortak Bulgular

TEMA	Büyükanne ve Büyükbabaların Değer Aktarımı Sorumluluğuna İlişkin Ortak Bulgular			
Aile Değerlerinin Kuşaklara Aktarımında Büyükanne ve Büyükbabanın Rolü	Torun Katılımcılar		Büyükanne ve Büyükbaba katılımcılar	
	Kod	**Frekans**	**Kod**	**Frekans**
	Sorumludur		Sorumludur	11
			Sorumlu değildir	1
			Anne babası Sorumludur	3
	Toplam Kod:1	**15**	**Toplam Kod:3**	**15**

Tablo 18'de Torunlara sorulan "Büyükanne ve büyükbabanızın değer aktarmak gibi bir sorumluluğu var mıdır?" Sorularına verilen cevaplardan elde edilen bulgular ve büyük

ebeveynlere sorulan “Büyükanne ve büyükbabaların değer aktarmak gibi bir sorumluluğu var mıdır?” Sorusuna verilen cevaplardan elde edilen bulgular karşılaştırılmıştır.

Torun katılımcılardan elde edilen bulgular:

Torun katılımcıların tamamının, büyükanne ve büyükbabalarını değer aktarımı konusunda birinci dereceden sorumlu gördükleri bulgusuna ulaşılmıştır: “*Her şey nesilden nesile…”, “Onlar aktarmazsa unuturuz.”, “Özellikle bazı konularda kesinlikle sorumludur.”* Şeklinde cevaplar veren torun katılımcıların tamamının, değer aktarımı konusunda büyükanne ve büyükbaba rolünün önemine dikkat çektikleri görülmüştür.

Büyükanne ve büyükbaba katılımcılardan elde edilen bulgulara aşağıda yer verilmiştir:

Katılımcı büyükanne ve büyükbabalar: *“Ama tabii büyükanne ve büyükbabaların devreye girmesi biraz anne-babaların tutumuna bağlı, yani anne-babaların nineleri ve dedeleri devreye sokacak bir hassasiyet sahibi olması gerekir.”, “Anne babaları daha öncelikli ama büyük olarak da onlara düşen neyse olabilir.”,* “*Hem maddi olarak sorumludur hem de manevi olarak sorumludur.”* diye belirtmişlerdir.

Büyükanne ve büyükbabalardan elde edilen bulgulara göre: “Sorumlu değildir, birinci derecede anne-baba sorumludur.” cevabı veren büyük ebeveynlerin görüşmeler sırasında yapılan gözlem esnasında, sorulara verdikleri cevaplar ve torunlardan bağımsız gerçekleşen sohbetlerde torunlarına değer aktarımı yapmaya çalıştıkları görülmüştür. Değer aktarımını kesin sorumluluk olarak gören ebeveynler gibi bir “vazife” tanımı içinde değerlendirmedikleri; ancak, hayatın doğal akışı içinde aktarım yaptıkları düşünülmektedir. *“Tam anlamıyla olmasa da yapamaya çalışıyorum.”, “Elimden geleni yaptığımı düşünüyorum.”* şeklinde cevap veren büyük ebeveynlerinse iddialı yorumlar yapmaktan imtina etmekle birlikte, görüşme boyunca sorulan tüm sorulara vermiş oldukları cevaplara göre yoğun bir gayret içinde oldukları düşünülmektedir.

- Büyükanne ve büyükbabanızın değerleri aktarmada gerekli ilgiyi gösterdiklerini düşünüyor musunuz?

Bulgular birinci bölüm ve bulgular ikinci bölümde ortak soruya verilen cevaplardan elde edilen bulguların karşılaştırması aşağıdaki gibidir:

Tablo 19. Büyük Ebeveyn-Torun Değer Aktarımına İlişkin Ortak Bulgular

Büyükanne-büyükbaba ve torunlardan değer aktarımına dair elde edilen ortak bulgular				
TEMA		Torun katılımcılar		Büyükanne ve büyükbaba katılımcılar
		Kod	**Frekans**	**Kod** **Frekans**
Aile Değerlerinin Kuşaklara Aktarımında Büyükanne ve Büyükbabanın Rolü		Gerekli ilgiyi gösteriyor	12	Gerekli ilgiyi gösterdiğimi düşünüyorum 7
		Hayır uzaktalar	1	Gerekli ilgiyi gösterdiğimi düşünmüyorum 8
		Çoğu zaman eleştirerek yapıyorlar	1	
		İlgi gösterse de işe yaradığını düşünmüyorum		
		Düşünce yapısı farklı	1	
		Toplam Kod 4	**15**	**Toplam Kod: 2** **15**

Tablo 19'da torun katılımcılara "Büyükanne ve büyükbabanızın değerleri aktarmada gerekli ilgiyi gösterdiklerini düşünüyor musunuz?" Sorusuna verilen cevaplardan elde edilen bulgular ve büyük ebeveynlere "Torunlarınıza aile değerlerini aktarmada gerekli ilgiyi gösterdiğinizi düşünüyor musunuz?" Sorusuna verilen cevaplardan elde edilen ortak bulgular karşılaştırılmıştır.

Torunların ve büyük ebeveynlerin değer aktarımı konusundaki bakış açılarının "gerekli ilgiden" ne anladıklarını daha net biçimde ortaya koymak ve anlamlandırabilmek açısından diğer üç sorudan farklı olarak bulgular derinlemesine ele alınmıştır.

Torun katılımcılar:

"*Yeterli yani şu anlık "Onlardan öğrendiğim birçok şey var.", "Emek veriyorlar sonuçta"* şeklinde cevaplayan 12 torun katılımcının büyükanne ve büyükbabalarından ilgi gördüklerini onayladıkları görülmüş, torun katılımcıların büyük ebeveynlerinin; aile geleneklerinin uygulanmasındaki çabalarıyla, nasihat vermeleriyle, birlikte geçirdikleri zamanda görüp duyduklarıyla değer aktarımını gerçekleştiğini düşündükleri bulgusuna ulaşılmıştır.

Büyük ebeveynlerinin ilgi gösterip göstermediği sorusuna: bir torun katılımcı değer aktarımının olup olmadığını "uzak" olmalarıyla ilişkilendirmekte olduğu görülmüştür. Büyükbabaları hayatta olmayan torun katılımcıya "Büyükanneleriniz ne zamanlar sizin yanınıza gelir, siz onların yanına gider misiniz?" Sondaj sorusuna ise: T11(23) *Her yaz iki hafta olmak üzere memlekete gideriz, iki senedir de büyükannem kışları İstanbul'a geliyor biz de yaşıyor*, cevabını vermiştir. T1(16) *İlgi gösterse de işe yaradığını düşünmüyorum, düşünce yapısı farklı*, cevabını veren: T1(16), "Büyükanne ve büyükbabanızın nasihat vermesinden hoşlanır mısınız? Bu nasihatler size ne yönde etkide bulundu, bir örnek verebilir misiniz?" sondaj sorusuna: T1(16) *Çok fazla hoşlanmam. Her genç gibi. Ama bazen gerçekten güzel şeyler söylüyorlar ve hoşuma gidiyor hayatımda gerçekten işe yarayacak şeyler oluyor. Bir şeyleri daha da fark etmememi sağlıyor*, cevabını vermiştir. "Büyükanne ve büyükbabanızın değerleri aktarmada gerekli ilgiyi gösterdiklerini düşünüyor musunuz?" sorusuna T5(24) *Çoğu zaman eleştirerek yapıyorlar*, cevabını veren bir diğer torun katılımcının ise "Nasihat vermelerinden hoşlanır mısınız?*" sondaj sorusuna* T5(24) *Aslında nasihatten rahatsız olmam hiçbir zaman. Çünkü üslupları çok güzel. Benim zararıma bir şey söylemediklerini biliyorum. Beni sevdikleri ve korumak istedikleri için yapıklarını biliyorum. Üsluplarını seviyorum*, cevabını verdiği bulgusuna ulaşılmıştır. Her üç torun katılımcının birkaç dakika arayla farklı soruda farklı cevap vermiş olmaları, bir yandan eleştirirken, öte yandan olumlu görüş belirtmeleri, çelişki olarak görülmemekte, olumsuz yorumlarına rağmen büyükanne ve büyükbabaların değer aktarımına açık oldukları düşünülmektedir.

Büyükanne büyükbaba katılımcılar:

"Torunlarınıza aile değerlerini aktarmada gerekli ilgiyi gösterdiğinizi düşünüyor musunuz?" sorusuna 7 büyük ebeveynin verdiği cevaplar sonucu gerekli ilgiyi gösterdikleri bulgusuna ulaşılmıştır. "Gerekli ilgiyi gösterdiğimi düşünmüyorum." cevabı veren büyükanne büyükbaba katılımcıların ise ifadelerinden elde edilen bulgular incelendiğinde; ilgilenememelerini gerekçelendiren büyük ebeveynler, torunları ile iletişim kopukluğunun ve torunlarının yanı sıra kendi çocuklarından kaynaklı engellerden söz ettikleri görülmüştür.

Torunu konusunda kızına sitem eden BE6(57) '*Onu dersen yanlış olur, bunu dersen şöyle olur, böyle olur' inan ben çocuğa yaklaşamıyorum, ş*eklinde cevaplamıştır. BE6(57), birinci bölümde kendisine yöneltilen "Torunlarınıza değerleri aktarmak istediğinizde

herhangi bir engelle karşılaşıyor musunuz?" sorusuna *Engelle de karşılaşmıyorum ama bazen de saçma bulabiliyor kızım, yani 'bu da çok saçmaymış' diyebiliyor başka da bir şey yok. Engel olarak şu var, anne-baba var, engel onlar yani,* cevabını vermiştir. BE6(57)'nin ikinci bölümde sorulan bir diğer soru "Bizim büyüklerimizin de bize öğretmesini çok isterdim dediğiniz neler var?" sorusunu cevaplarken *Ben dinî konuları çocukluğumdan beri çok severim. Torunuma da masal gibi sevgiyle anlatıyorum… Bize de öyle yapılsın çok isterdim. Hâlbuki sevgiyle anlatarak, sıcaklıkta daha güzel oluyormuş bakıyorum. Ben anlatıyorum, daha etkili oluyor aslında*, dediği ve "Torununuzla ne sıklıkla bir arada olursunuz?" sorusuna ise: *...Anne çalışıyor, ben bakıyorum. Mesela bu gece burada kaldı. Annesinin sabah erken gitmesi lazım ameliyathaneye, üç yaşından beri ben bakıyorum, okuldan bana geliyor,* cevabını verdiği görülmüştür.

"Gerekli ilgiliyi gösterdiğimi düşünüyorum." cevabını veren büyük ebeveynler ise: *"Yeteri kadar ilgi göstermediğimin farkındayım.", "Ne kadar ilgi gösterdiğimi düşünsem de…", "Elimden geldiğince…*" gibi yetersizlik belirten cevaplar vermişlerdir. Büyük ebeveyn katılımcılardan 1 kişi: BE1(55) *Düşünüyorum. Yapabildiğim kadar mümkün olduğu kadar uygun çerçevede olduğunu düşünüyorum,* şeklinde cevap vermiştir. Değer aktarımını "idealize edildiği" biçimle pratiğe yansımasının önünde iş hayatı, eğitim hayatı, düşünce farklıkları, çocuklarının tavrı gibi hayatın günlük pratiklerine dair performans değerlendirmesi yapan ebeveynlerin, derinlemesine gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bulgulara göre arzu ettikleri gibi sistematik bir eğitim içinde olmasa dahi torunları ile değer aktarımı konusunda ilişki içinde oldukları bulgusuna ulaşılmıştır. Değer aktarımı konusunda kendi çocuklarını (torunlarının anne babalarını) engel olarak tanımlayan büyük ebeveynlerin ise değer aktarımı yapamamaktan çok, yaptıklarını anne baba faktöründen bağımsız, itirazına "mahal vermeden" yapmak istedikleri düşünülmüştür.

- Değerleri aktarmanın önünde bir engel olduğunu düşünüyor musunuz?

Tablo 20. Değerleri Aktarmalarının Önünde Bir Engel Olup Olmadığına İlişkin Ortak Bulgular Tablosu

Büyükanne-büyükbaba ve torunlar açısından değerlerin aktarımının önünde bir engel olup olmamasına ilişkin ortak bulgular				
TEMA		Torun katılımcılar		Büyükanne ve büyükbaba katılımcılar
		Kod	**Frekans**	**Kod**	**Frekans**
Aile Değerlerinin Kuşaklara Aktarımında Büyükanne ve Büyükbabanın Rolü		Yok. Engel olduğunu düşünmüyorum	9	Hayır karşılaşmıyorum	9
		Evet, mesafe var	3	Engel yok ama olursa anne babaları oluyor	4
		Dönem ve nesil farkı, zaman farkı var	3	Engel olarak torunlarımın kendi tavırlarını görüyorum	2
		Toplam Kod: 3	**15**	**Toplam Kod: 3**	**15**

Tablo 20'de Torunlara "Büyükanne ve büyükbabanızın değerleri aktarmalarının önünde bir engel olduğunu düşünüyor musunuz?" Sorusuna verdikleri cevaplardan elde edilen bulgura ve Büyük ebeveynlere "Torunlarınıza değerleri aktarmak istediğinizde herhangi bir engelle karşılaşıyor musunuz?" Sorusuna verdikleri cevaplardan elde edilen bulgular karşılaştırılmıştır.

Torun katılımcılar:

"Büyükanne ve büyükbabanızın değerleri aktarmalarının önünde bir engel olduğunu düşünüyor musunuz?" sorusundan elde edilen cevaplarda; 9 torun katılımcının engel olmadığı düşüncesinde oldukları bulgusuna ulaşılmıştır.

Torun katılımcılardan 6'sının: mesafe ve nesil farkı, zaman farkını engel olarak gördükleri bulgusuna ulaşılmıştır.

Büyükanne ve büyükbaba katılımcılar:

"Torunlarınıza değerleri aktarmak istediğinizde herhangi bir engelle karşılaşıyor musunuz?" sorusundan elde edilen cevaplarda; büyük ebeveynlerden 9'unun engelle karşılaşmadığını düşündükleri bulgusuna ulaşılmıştır.

Büyük ebeveynlerden 4'ünün torunlarının anne babasını engel olarak tanımladığı; büyük ebeveynlerden 2'sinin ise torunlarımın tavrını engel olarak algıladıkları bulgusuna ulaşılmıştır.

Verilen cevaplar incelendiğinde büyükanne-büyükbabaların çoğu engel yok derken; torunlarının anne-babalarını veya torunların kendi tutumlarını engel olduğunu ifade eden büyük ebeveynler "engel" nitelemesi olarak gösterdikleri unsurlara kesinlik belirtmemiş "bazen" vb. ifadeler kullanmışlardır.

"Engelle de karşılaşmıyorum ama bazen de saçma bulabiliyor.", "Bazen annesi, kızım yani...", "Yok bir engel yok, bazen 'amaan babaanne geç onu!' diyorlar ama ben hiç onları dinlemiyorum yine bildiğimi ben söyleyeyim de yaparsa yapar, yapmazsa bir gün yapacaklarını umut ediyorum."

- Değerlerin zamanın şartlarına göre nesilden nesile değişip değişmesi Gerekir mi?

Tablo 21. Değerlerin Zamanın Şartlarına Göre Nesilden Nesile Değişmesi Gerekir mi Ortak Temasına İlişkin Bulgular

Değerlerin zamanın şartlarına göre nesilden nesile değişip değişmemesine İlişkin Büyük ebeveyn ve Torunlar Ortak Bulgu			
Torun katılımcılar		Büyükanne ve Büyükbaba katılımcılar	
Kod	**Frekans**	**Kod**	**Frekans**
Değişmeli	3	Değişmeli	7
Bazı şeyler değişmemeli	10	Bazı şeyler değişmemeli	6
Değişmemeli	2	Değişmemeli	2
Toplam Kod: 3	**15**	**Toplam Kod: 3**	**15**

Tablo 21'de Torunlara sorulan "Değerlerin zamanın şartlarına göre nesilden nesile değişmesi gerekir mi?" Sorusundan elde edilen cevapların bulgusuna ve Büyük

ebeveynlere sorulan "Değerlerin zamanın şartlarına göre nesilden nesile değişmesi gerekir mi?" Sorusuna verilen cevaplardan elde edilen ortak bulgulara yer verilmiştir.

"Değerlerin zamanın şartlarına göre nesilden nesile değişmesi gerekir mi?" sorusuna torun katılımcılardan 3'ünün değişmeli, 2'sinin değişmemeli, 10'unun ise bazı şeyler değişmemeli cevaplarını verdikleri bulgusuna ulaşılmıştır: Torun katılımcılarda elde edilen bulguların büyük ebeveynlerle benzerlik gösterdiği görülmüştür. Aşağıdaki örnek ifadelerde de görüldüğü gibi büyüklere karşı saygısızlığın artmasından, saygı değerinin değişmemesi gerekliliğine değinerek bazı değerlerin değişmesi veya değişmemesinin kısmi yönüne dikkat çekerek değişimin gerekliliğini ifade etmektedirler. T2(24)'ün ifadesiyle bazı konularda "Bir tık" değişim istemektedirler.

> *Bir tık değişmesi gerekir bazı konularda. O saygı konusuna tekrar geleceğim. Devir değişti için şimdiki nesil diyeyim ben de bu nesle dâhil olaraktan… Daha asi çıkışlarımız olabiliyor ve tabii ki saygı bizim de karşı tarafa uygulamamız gerekiyor karşı taraf bize uyguladığında hem biz onlara uyguladığımızda dengeli ilerleyebiliyoruz T2 (24).*

Büyükanne ve büyükbabalar:

Değişmesi gerektiği ifade edilen "bazı şeyler" in dışında değişmemesinin altını çizmiş oldukları "*Şartlar ortam mesela eğitme yöntemi farklı olabilir ama bir saygı bir de ahlak nesilden nesile taşınmalı."* Saygı, sevgi, merhamet, paylaşmak gibi "önemli değerler" "temel değerler" "olmazsa olmazlar" olarak ifade edilen kadim değerlere atıfla şerh düşerek değişimin olması gerektiğini ifade etmişlerdir.

> *"Benim zamanımda şimdi çocukların zamanı bir olmaz şimdi torunlarınki hiç olmaz."*
>
> *"Ehemi mühime tercih etmek lazım. Önemliyi en önemliye tercih etmek lazım."*

Bulgular bölüm bir ve bulgular bölüm ikide cevapların genel olarak içerikleri incelendiğinde değerlerin değişimi noktasında büyük benzerlik içinde oldukları görülmektedir.

> Büyük ebeveyn: …*Zamana yedirerek sığdırarak onu yeniden keşfetmek zamanın diliyle belki tekrar yazıp…* BE8(55).

Torun: *...Geçmişi unutup yeniyi getirmek değil de geçmişi yeniyi de getirip bunu harmanlayarak bir şeyler olması gerekiyor* T13(22).

Verilen cevaplara baktığımızda büyükanne-büyükbaba ve torun katılımcıların değerleri değişmesi, bu değişim yaşanırken nelerin korunması konularında ortak kanaatleri olduğu sonucu görülmüştür. Değer aktarımının sorumluluğu, bu sorumluluğu yerine getirmede gerekli ilginin gösterilip, gösterilemediği, değerlerin nesilden nesile değişimi, değer aktarımın önünde engel olup olmadığı konularında büyükanne-büyükbabalar ve torunlar arasında birbirine yakın düşünceler görülmüştür.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulguların sonuçları ve araştırmayla ilgili alan yazındaki diğer araştırma sonuçları karşılaştırma yapılarak tartışma yapılmış ve araştırma sonuçlarına göre önerilere yer verilmiştir.

5.1. Tartışma

Bu araştırma aile değerlerinin aktarımında büyükanne-büyükbaba ve torun ilişkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Büyük ebeveynler ve torunların değer atıflarının kaynakları, torunların değer algılarında büyükanne-büyükbabanın rolü, değerlerin bugünden yarına aktarımı, aile formlarının değer aktarımına etkisi incelenmiştir.

1) Büyükanne ve Büyükbabaların Değer Atıfları ile İlgili Ulaşılan Sonuç

Bu araştırmada, büyükanne ve büyükbabaların değer atıfları sevgi, saygı, dinî değerler, aile fertlerinin birbirine verdiği değer, birbirine bağlılık, birlik, beraberlik, yaklaşımlar, tavırlar, varlık, hürmet, cömertlik, fedakârlık, samimiyet, sabır, ahlak yapısı, değerler bütünü, hayata tutunma kavramlarını aile değerleri olarak tanımlamışlardır. Araştırmaya katılan büyükanne ve büyükbabaların çoğunluğunun "sevgi saygı" kavramlarını aile değerleri olarak öne çıkardıkları, ailenin çatı değeri olarak sevgi ve saygı kavramlarını gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Topal (2009)'ın yaptığı araştırma sonuçlarıyla paralellik göstermektedir.

Büyükanne Büyükbabalar Açısından Değerlerin Bugünden Yarına Aktarımı

"Değerlerin kuşaktan kuşağa aktarımının yolu ne olmalı?" konusunda 10 büyük ebeveyn yaşayarak, üç büyük ebeveyn nasihat ederek, iki büyük ebeveyn ise hem nasihat edip hem yaşayarak aktarılmalı görüşünde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Güler yüz, sevgi hoşgörü, bağışlama, ev içinde anne-babanın birbirine ve büyüklerine karşı tutumları, büyüklerin örneklikleriyle değer aktarımının gerçekleşebileceği, büyük oranda örneklikle değerlerin aktarılabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Büyükanne Büyükbabalar Açısından Aile Formlarının Değer Aktarımına Etkisi

Araştırmaya katılan büyükanne ve büyükbabaların kendi büyüklerinin (anne-baba-büyük ebeveynleri) "Bizim büyüklerimizin de bize öğretmesini çok isterdik" diye yorumladıkları tutum ve tavırlarını değerlendirdiklerinde daha fazla anlayış bekledikleri, "El alem ne der?" baskısının çok olduğu, anne babalarının mesafeli oldukları ve hiç sevgi göstermedikleri, dinî konuların sevdirilerek değil korkutularak öğretildiği, başka çocuklarla kıyaslamalar yapıldığı, eğitim hayatlarına devam ettirilmedikleri, imkân olduğu hâlde daha farklı çevreyle muhatap ettirilemedikleri, ufuklarını açacak bir ortamda olmadıkları, oyuna daha az zaman harcadıklarını düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır. Tüm bunların yanı sıra "İmkânları yoktu.", "Ellerinden gelen oydu.", "Başkaları ne der?" "Toplumsal baskı" gibi yorumlar yapmış, empati kurmaya çalışmışlardır. Araştırmaya katılan büyük ebeveynler kendilerinin tüm bu tecrübelerinden yola çıkarak torunlarına böyle davranmadıklarını belirtmişlerdir. Kendi çocukluklarında incindikleri, bugünden bakınca da yanlış buldukları durumlarla torunlarının karşı karşıya kaldığını düşündükleri anda çocuklarına müdahale ettikleri hem de kendi tutum ve davranışlarına dikkat etikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Büyükanne ve Büyükbabaların Torunlardan Öğrendikleri Tutum ve Tavırlar

Büyükanne ve büyükbabaların torunlarıyla meşgulken kendilerinin de torunlarından öğrenmeye devam ettikleri görülmüştür. Zamanın farkını, kendi düşünemedikleri şeyleri torunlarının düşündüğünü, yöntem farklılığı olabileceğini bu farklılıkların anlaşılmasını istediklerini, daha anlayışlı davranmayı, daha sabırlı olmayı, sorularıyla aydınlandıklarını, kimi durumlarda teslimiyetlerini, uyumu, güzel geçinmeyi, teknolojiyi kullanmayı torunlarından öğrendikleri sonucuna ulaşılmıştır.

2) Torunların Değer Atıflarının Kaynakları

Kişiler, dâhil oldukları grup, toplum ve kültür değerlerini genellikle benimseyerek, bunları kendi muhakeme ve seçimlerinde birer ölçüt olarak kullanırlar (Dilmaç, 2009, akt. Topal, 2019). Torun katılımcıların da benimsemiş oldukları ailelerinin tutum ve davranışlarını değerler çatısı altında ele aldıkları görülmüştür. "Aile değerimizdir, bizi bir arada tutar." şeklinde aile değerlerini tanımlayan torun katılımcıların ifadelerinden ulaşılan değer kavramları, sofralarımız, saygı-sevgi, sohbet-muhabbet, misafirperverlik, bayramlaşma-dayanışma, manevi değer, anneannem, dedem, bağ, hoşgörü, anlayış, sevecenlik, hürmet, empati olduğu görülmüştür. Torun katılımcıların tamamına yakını birinci sırada "sofralarımız" kavramını aile değerleri olarak tanımlamışlardır. İkinci

sırada “saygı” üçüncü olarak “sevgi” “sohbet muhabbet ve misafirperverlik” kavramlarını aile değerleri olarak gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Torun katılımcıların bu kavramlarla aile değerlerini ifade ederken daha çok aile üyelerini bir arada tutan değer yargılarını ifade ettikleri soyut anlamlar yerine, ailece yaşayıp gördükleri tecrübeleri değerlendirdikleri görülmüştür.

Torun katılımcılar kendilerini ifade edebildikleri, karşılıklı iletişim içine girebildikleri oranda değer gördüklerini hissettikleri, aidiyet duygularının arttığı durumlar olarak belirtmişlerdir. Aidiyet, kişilerarası ilişkilerin şekillenmesinde ve sürdürülmesinde sürekli, olumlu ve anlamlı bir temel insan güdüsü olarak tanımlanabilmektedir (Baumeister ve Leary 1995, s. 497’den akt. Korkut ve Gençtürk, 2020). Ayrıca muhabbet ortamına esprileriyle katkı sunduklarında, ebeveynleriyle istişare edebildiklerinde, birlikte vakit geçirdiklerinde ailelerine aidiyet duygularının arttığını belirtmişlerdir. Torun katılımcılardan elde edilen bulgulara göre dikkate alınmak, ortama dâhil olabilmek, fikir beyan edebilmek, birlikte olmak, zor günde, güzel günde, iyi günde, kötü günde ailesini yanında görmenin aidiyet duygusunu arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Torun katılımcılar sair günlerde, gün sonunda ve bayramlarda ailece kahvaltı ve yemek sofrasının başında bir araya gelmeye önem verdiklerini belirtmiş, bunu bir değer olarak gördüklerini vurgulamış, aileleri içinse misafirperverliği, sevgi ve saygıyı öne çıkan değerler olarak ifade etmişlerdir. Görüşmeye katılan torun katılımcıların misafirperverliği, dinî günleri aile değeri olarak ifade ettikleri görülürken, “aynı sofra başında buluşmayı”, “bir arada olmayı”, “birlik beraberliği” vurgulamaktadırlar. Birlik beraberlik vurgusunu ise en çok “sofra başı” ile ifade etmektedirler. Araştırmaya katılan torunların aileleriyle birlikte gezmek, sohbet etmek, yemek yemek için geçirdikleri zamanları bir değer kabul ettikleri çoğunluğunun ifadelerinde öne çıkmaktadır. Çağımızda iki ebeveynin de çalışmasının artması, telefon, tablet gibi teknolojik aletlerle meşguliyet, sosyal medyada geçirilen zamanın fazlalığı ve yaygınlığı gibi aile bütünlüğünü bozan tartışma konusu olan etkenlere rağmen; gün sonu, hafta sonu, bayram sabahları gibi ailece sofra başlarında buluşmanın özetle ailece bir arada olmanın torun katılımcılar tarafından değer kabul edilmesi aynı zamanda gençlerin ailelerinden beklentilerine de işaret etmektedir. Aile ile geçirilen zamanların değer ve aile değer algılarını oluşturduğu gibi aileye aidiyet duygularını da etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal ilişkilerin bireylerin yaşamının her aşamasında önemli olup başkalarıyla ilişki kurma ve etkileşimde bulunmaya her zaman ihtiyaçları olduğunu belirten Korkut ve

Gençtürk (2020) de üniversite öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri ile aile aidiyeti arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla 234 öğrenciyle araştırma yapmışlar ve aile aidiyeti arttıkça yalnızlık düzeyinin azaldığı bulgusuna ulaşmışlardır.

Torunlar Açısından Aile Formlarının Değer Aktarımına Etkisi

Torun katılımcıların geniş aile ve çekirdek aileye karşı düşüncelerini araştırdığımız soruda torunların 11'inin geniş ailede yaşamayı avantajlı bulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dört torunun ise aileye göre değişebileceğini, çekirdek ailenin çocuğa zaman ayırmak açısından daha avantajlı olduğunu, geniş ailede gelin kaynana sorunu olabileceğini düşündükleri sonuçlarına ulaşılmıştır.

Büyük ebeveynleri kendilerinde kalıyor mu, kaldığında torun davranışlarında değişiklik oluyor mu diye sorduğumuz torun katılımcılardan 15'inin büyükanne ve büyükbabalarının dönemsel olarak kendilerinde kaldıkları bu sürede 13 torunun tavırlarında değişiklik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Torunlardan ikisi "Her zaman neysem o, zaten taşkın bir hareketim yok o yüzden tavırlarımda değişiklik olmaz" demiştir. Tavırlarında değişiklik olan torunların; oturup kalkmalarına, müzikli bir şey dinliyorsa sesini kısmaya, telefonla daha az zaman geçirmeye, okuldan gelince odasına çekilmeyip büyük ebeveyninin yanında durmaya, eve giriş saatlerine, konuşmalarına dikkat etmeye çalıştıkları, daha bir olgunluk çöktüğü, daha hizmet odaklı oldukları, çocukluklarındaki gibi naz yaptıkları, anne babalarıyla her zamanki gibi yüzgöz olmadıkları, televizyon izleme hakkını büyük ebeveynine verdikleri gibi tutum ve tavırlarında değişiklik olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Büyük ebeveynleri kendilerinde olduğu sürece değişen tutum ve tavırdan rahatsızlık duymadıkları, onlarla vakit geçirmekten, onları dinlemekten hoşlandıkları, sıkılsalar da yılın belli zaman dilimlerinde gelip kaldıkları için bu zaman dilimini değerlendirmek istediklerini ise "Ölüm var, zaten yaşlılar, zamanımızın az kaldığını düşünüyorum, keşke demek istemiyorum..." diyerek birlikte geçirdikleri kısıtlı süreleri kendilerinden ödün vermek pahasına önemsedikleri görüşmüştür.

Torun katılımcılara kendilerinin büyük ebeveynlerine neler öğretebilecekleri sorulduğunda büyükanne ve büyükbabalarına biraz daha anlayışlı davranmayı, karşılıklı daha kibar konuşmayı, ergenliğin geçici bir süreç olduğunu, adil olmayı, adaleti, sosyalliği, aile dışında iletişimi, spor yapmayı, teknoloji, Kur'an okumayı, tefsir, hadis

derslerini, daha açık bakabilmeyi, sevgi göstermeyi, dinî değerleri, kız ile erkeğin eşit olduğunu, konsere gitmeyi, tiyatroya gitmeyi, gece dokuzda dışarı çıkmayı öğretmek istedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Büyükanne ve büyükbabaları tarafından duyulmayı, anlaşılmayı bekledikleri görülmüştür. Sitemli diyebileceğimiz ama umut verici beklentileri katılımcı torunların hem kendi durdukları yeri hem büyükanne ve büyükbabalarının durdukları yeri çok iyi gözlemleyebildikleri görülmüştür. İş birliğine, ittifaka, karşılıklı uyum için atılması gereken adımları atmaya daha dinamik bir iletişim içine girmeye ve sürdürmeye istekli ve hazırlıklı olduklarını sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca torun katılımcıların "ben de onlara öğretebilirim dediğiniz değer, tutum, davranış var mı?" sorusuna verdikleri cevaplara bakıldığında "yeni neslin" kendi sınırlarını belirleyip, bu sınırlara da "hoşgörü ve saygı" bekledikleri diğer sorulara getirdikleri yorumlar gibi orta yolu bulmaya çalışmadıkları dikkat çekmektedir. Cevaplarında net biçimde anlayış, hayata bakış, olayları algılama, karşılama, yorumlama farklarını ve aynı zamanda belirgin bir şekilde altını çizdikleri, beklentilerini ifade ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Torun katılımcılar ileride kendileri de dede-nine olduklarında torunlarına aktaracaklarını söyledikleri büyük ebeveynlerinin turum ve davranışları; hoşgörü, saygı, hürmet, misafirperverlik, bir arada olup eğlenmek, bir arada olunca mutlu olmak, birbirine yetebilmek, ziyaret, yaşadığı toplumun dili, kültürü, doğru yola yönlendirme çabası, "Emanetin Allah'a olsun" demek, çok çalışkan olmak, birlikte vakit geçirmek, ilgi göstermek, torun sevgisi, çocuklarla iletişim, çalışkanlık, dinine bağlılık, sevdiklerine bağlılık, aynı sofrada buluşabilmek, onun yaptığı gibi bir insanı yetiştirmek, torunlarına onun gibi sevgisini vermek olarak büyük ebeveynlerinin beğendikleri ve kendi torunlarına aktarmayı düşündükleri yönleri öne çıkardıkları sonucuna ulaşılmıştır.

3) Aile Değerlerinin Kuşaklara Aktarımında Büyükanne-Büyükbabanın Rolü

Torun ve Büyükanne-Büyükbaba Ortak Sonuçlar

Araştırmaya katılan 15 torun katılımcının tamamı büyükanne ve büyükbabalarının değer aktarımından sorumlu olduklarını ifade etmişlerdir. Torun katılımcılar büyükanne ve büyükbabalarını aile değerlerini aktarmada sorumlu gördükleri gibi kendileri de ileride büyükanne-büyükbaba olduklarında değerleri aktaracaklarını, bunun gerekli olduğunu, bunu aktaracak olanın da büyük ebeveynler olduğunu söylemişleridir. Torun katılımcılar, büyükanne ve büyükbabalarına sadece aktarmak değil, bir adım öteye geleceğe taşınması için unutulmamasını da sağlama rolü ve sorumluluğu yüklemektedirler.

Torun katılımcıların büyükanne ve büyükbabalarına yükledikleri anlamlar, Uğur'un (2023) aktarında göre Mehta ve Thang'in de (2013) görüşleriyle örtüşmektedir. Büyük ebeveynler, aile içi değerlerin, aile tarihinin aktarımcısı, koruyucusu, hafızasıdır. Gelecek nesiller için örnek, torunların kişiliğini besleyen, torun ve ebeveynleri arasındaki uzlaştırmacı rolüyle aile değerlerinin aktarımında örneklik ve bilgi birikimiyle başat rolü üstlenmektedir. Torunlar büyük ebeveynlerin "hafıza" rolüne, "Unutulmaması açısından bazı şeylerde sorumlulukları vardır." diyerek doğrular nitelikte görüş belirtmişlerdir. "Çünkü biz birçok şeyi onlardan öğreniyoruz, anne-babamızdan değil." Demişlerdir. Büyükanne ve büyükbabalar yaptıkları aktarımlarla ailevi, sosyal, kültürel tüm değerleri zamanın gerisinden bugüne taşıdığı gibi, nesilden nesile ulaşmasını sağlayarak zamanın ilerisine taşınmasına da kaynak olarak görülmektedir. Hazer (2013) ergenlerin ebeveynlerine ilişkin beklentilerini etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla 12-18 yaş aralığındaki ergenlerle yapmış olduğu araştırmada; ergenlerin büyük ebeveynlerinden "gerektiğinde destek olma" ve "aile sorunlarıyla başa çıkabilmek için tavsiyelerde bulunma" beklentilerinin en yüksek ortalamaları oluşturduğu bulgusuna ulaşmıştır. Torunların büyük ebeveynlerinden beklentiye girmeleri hususundaki sonuçların örtüştüğü görülmektedir.

Baranowski (1982), (Lussier, Deater-Deckard, Dunn ve Davies, 2002), gibi araştırmacıların büyükanne ve büyükbabalar hakkında "miras taşıyıcısı ve köprü" oldukları konusundaki tüm dünyada yaygın kabul gören tanımlarına katılımcı torunların görüşlerini de ilave ederek ifade etmemiz gerekirse büyükanneler ve büyükbabalar sadece geçmiş tecrübeleri, bilgi birikimlerini dünden bugüne taşımakla yükümlü bir köprü değil maddi, manevi, sosyal, kültürel değerlerler manzumesini bugünden yarına taşınmasına da yol açıp imkân oluşturacak birer kılavuz olarak görülmektedir. Torun katılımcılar "bazı konular" olarak ifade ettikleri dinî, ahlaki değerlerin aktarılmasının zorunlu olduğunu ifade etmişlerdir. Büyük ebeveynlerini değer aktarımında sorumlu olarak işaret ederken, kendilerinin de aktaracağını söyleyerek geleceklerine de sorumluk yükledikleri görülmüştür. Büyükanne ve büyükbabalarının yaşanmışlık, uzun bir geçmiş, tecrübe, birikim, görmüş geçirmişliklerini kazanım olarak değerlendirdikleri ve büyük ebeveynlerini daha sorumlu gördükleri sonucuna ulaşılmıştır.

Aile değerlerinin aktarımında büyükanne ve büyükbabalardan 15'inden11'inin kendilerini sorumlu gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Büyükanne ve büyükbabalardan elde edilen bulgulara göre "Sorumlu değildir, birinci derecede anne-baba sorumludur."

cevabı veren diğer dört büyük ebeveynin de görüşmeler sırasında yapılan gözlem, sorulara verdikleri cevaplar ve torunlardan bağımsız gerçekleşen sohbetlerde torunlarına değer aktarımı yapmaya çalıştıkları görülmüştür. Değer aktarımını kesin sorumluluk olarak gören diğer 11 büyük ebeveyn gibi bir "vazife" tanımı içinde değerlendirmedikleri; ancak, hayatın doğal akışı içinde aktarım yaptıkları düşünülmektedir. "Tam anlamıyla olmasa da yapmaya çalışıyorum.", "Elimden geleni yaptığımı düşünüyorum." şeklinde cevap veren büyük ebeveynlerinse iddialı yorumlar yapmaktan imtina etmekle birlikte, görüşme boyunca sorulan tüm sorulara vermiş oldukları cevaplara göre yoğun bir gayret içinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Büyük ebeveynlerinin değerleri aktarmada gerekli ilgiyi gösterip, göstermediği konusunda katılımcılardan 15 torundan 12'sinin büyükanne ve büyükbabalarından gerekli ilgiyi gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Torun katılımcıların büyükanne ve büyükbabalarının aile geleneklerinin uygulanmasındaki gayretleriyle, nasihatleriyle, birlikte geçirdikleri zaman zarfında görüp duyduklarıyla değer aktarımını gerçekleştiğini düşündükleri görülmüştür. Torunlardan biri büyük ebeveynlerinin uzak oldukları için gerekli ilgiyi göstermediğini, bir torun katılımcı genelde eleştirerek yaptıklarını, bir torun da gerekli ilgiyi gösterseler de düşünce yapısı farkından dolayı işe yaramayacağını belirtmiştir. Ancak uzak olduklarını ifade eden torun her yaz iki hafta olmak üzere büyük ebeveyninin yanında gittiklerini, iki senedir de kışları İstanbul'a kendilerinin yanına gelerek birlikte kaldıklarını belirtmiştir. "Çoğunluk eleştirerek yapıyorlar" diyen torun ise bir başka soruda "Nasihat vermelerinden hoşlarım, çünkü üslupları çok güzel" demiştir. Gerekli ilgiyi gösterse de düşünce yapısında dolayı işe yaramayacağını söyleyen torun ise bir başka soruda "Ama bazen gerçekten güzel şeyler söylüyorlar ve hoşuma gidiyor. Hayatımda gerçekten işe yarayacak şeyler oluyor. Bir şeyleri daha da fark etmememi sağlıyor." cevabını vermiştir. Her üç torun katılımcının birkaç dakika arayla farklı soruda farklı cevap vermiş olmaları, bir yandan eleştirirken, öte yandan olumlu görüş belirtmeleri, çelişki olarak yorumlanmamış, olumsuz yorumlarına rağmen büyükanne ve büyükbabalarının değer aktarımına açık oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Aile değerlerini torunlarına aktarmada gerekli ilgiyi gösterip göstermedikleri sorusuna araştırmaya katılan 15 büyük ebeveynden alınan cevaplarda 7 büyük ebeveynin gerekli ilgiyi gösterdiklerini düşündükleri, 8 büyük ebeveynin ise gerekli ilgiyi göstermediklerini düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır. Torunlarının tutumlarını gerekçe gösteren üç büyük ebeveynin ikisi araştırma kapsamında sorulan başka sorularda değerleri aktarmaya

çalıştıklarını, değerler konusunda nasihatler verdiklerini ifade etmişlerdir. Araştırma boyunca sorulan soru ve yapılan görüşmede bir ebeveyn net şekilde torunu ile görüşemediğini, tek engelin kendi kızı olduğunu ifade etmiştir. "Gerekli ilgiyi gösterdiğimi düşünmüyorum" diyen bir diğer büyük ebeveyn de torunlarıyla pandemiye kadar düzenli olarak aile buluşmaları gerçekleştirdiklerini, pandemi sürecinden sonra görüşmelerin aksadığını belirtmiştir. Yapılan gözlem ve görüşmelerden elde edilen bulgulara göre vakitlerinin olmayışından ve torunlarının anne-babasından dolayı "Yeterince ilgilendiğimi düşünmüyorum" diyen diğer büyük ebeveynlerin torunları ile değer aktarımı konusunda ilgilenebildikleri ancak bunu yeterli görmedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Gerekli ilgiliyi gösterdiğimi düşünüyorum cevabını veren büyük ebeveynler ise: "Yeteri kadar ilgi göstermediğimin farkındayım.", "Ne kadar ilgi gösterdiğimi düşünsem de...", "Elimden geldiğince..." gibi yetersizlik belirten cevaplar vermişlerdir. Büyük ebeveyn katılımcılardan bir kişi net şekilde "Gerekli ilgiyi gösterdiğimi düşünüyorum." demiştir. Değer aktarımını "idealize etikleri" biçimle pratiğe yansımamasının önünde iş hayatı, eğitim hayatı, düşünce farklıkları, çocuklarının tavrı gibi hayatın günlük pratiklerine dair performans değerlendirmesi yapan ebeveynlerin, derinlemesine gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bulgulara göre arzu ettikleri gibi sistematik bir eğitim içinde olmasa dahi torunları ile değer aktarımı konusunda ilişki içinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Değer aktarımı konusunda kendi çocuklarını (torunlarının anne-babalarını) engel olarak tanımlayan büyük ebeveynlerin ise değer aktarımı yapamamaktan çok, yaptıklarını anne-baba faktöründen bağımsız, anne-babaların kendi eğitim anlayışından ötürü onların itirazına mahal vermeden yapmak istedikleri düşünülmüştür. Torunlarıma değerlerin aktarılmasında "Gerekli ilgiyi gösterdiğimi düşünüyorum" cevabı veren ancak yetersizlik cümleleriyle ifade eden büyük ebeveynlerin de "Yetince ilgi gösterdiğimi düşünmüyorum" cevabı verip çeşitli faktörlere atıf yapan büyük ebeveynlerin de "yeterince" kavramına yaklaşımlarının göreceli olduğu düşünülmektedir.

Torunlar ve Büyükanne-Büyükbabalar Açısından Değerlerin Bugünden Yarına Aktarımı

Değerlerin nesilden nesile değişip, değişmemesi konusunda torun katılımcılardan ve büyük ebeveynlerden 2'şer katılımcının "değişmemesi", 10 torun ve 6 büyük ebeveynin "bazı şeylerin değişmemesi", 3 torun katılımcı ve 7 büyük ebeveynin "değişmesi"

gerektiği düşüncesinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Değişmemesi gereken bazı şeyler ve değişmemeli diye düşünülen değerler, saygı, sevgi, ahlak, merhamet, paylaşmak gibi "önemli değerler", "temel değerler", "olmazsa olmazlar" olarak gördükleri, torun katılımcılarla büyük ebeveynlerin görüşlerinde büyük oranda benzerlik olduğu, kısmi olarak değişmesi gereken, değişmemesi ve değişmesi gereken değerler noktasında ortak kanaatleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan görüşmelerde derinlemesine yapılan mülakat sırasında katılımcı torunların bugünü ve geçmişi eski ve yeniyi kıyaslarken cinsiyete yönelik yaklaşımlara da dikkat çektikleri görülmüştür. Büyük ebeveynlerinin geçmişleriyle kıyaslayarak söyledikleri kız çocuğu ile doğrudan konuşmadan verilen evlilik kararları, kızların biran evvel evlenmeleri için üzerlerinde kurulan baskı, kız çocuğundan olan torunu sevmeme, kadının çalışması gibi konuları değişmesi gereken değerler olarak ele aldıkları görülmektedir. Genel olarak ifadelerine bakıldığında değer olarak değişmesi gerekir diye düşündükleri olguların daha çok eski gelenekler ve geleneksel anlayış üzere olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Torunlar ve Büyükanne- Büyükbaba Açısından Aile Formlarının Değer Aktarımına Etkisi

Torunlarına değerleri aktarmak istediklerinde büyük ebeveynlerden 9'unun engelle karşılaşmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Büyük ebeveynlerden 2'sinin torunlarının anne babasını engel olarak tanımladığı, 4'ününse torunlarının tavrını engel olarak algıladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Verilen cevaplar incelendiğinde büyükanne ve büyükbabaların çoğu engel yok derken, torunlarının anne babalarını veya torunların kendi tutumlarının engel olduğunu ifade eden büyük ebeveynlerin "engel" nitelemesi olarak gösterdikleri unsurlara bir ebeveyn hariç kesinlik belirtmemiş "bazen", "olursa" gibi ifadeler kullandıkları görülmüştür. Torun katılımcıların 9'unun değer aktarımının engel görmediği sonucuna ulaşılmıştır. Üç torun şehirlerarasında mesafe, üç torun da dönem ve nesil farkı, zaman farkını engel olarak tanımlamıştır. Dönem, nesil, zaman farkı olduğunu söyleyen torunlardan biri teknoloji olduğu için mesafenin önemli olmadığını tek önemli engelin yaş olduğunu belirtmiştir.

4) Torunlar ve Yakın Akraba İlişkisinde Büyükanne- Büyükbaba Etkisi

Araştırmayı yaparken sorularımız arasında yer almamasına karşın torunların verdikleri cevaplarda önemle değindikleri bir başka hususa daha rastlanmıştır. Torunların ifadelerine bakıldığında ailelerini bir arada tutan değerlerden büyük ebeveyn evinde

gerçekleşen yazları, bayramlarda, diğer özel günlerde veya rutin büyük ebeveyn evinde buluşmalarını aile birliği olarak ifade ettikleri görülmüştür. Amcaları, dayıları, teyzeleri, halaları, yengeleri ve kuzenleriyle de bir araya geldikleri birliktelikleri mutluluk ve özlemle veya övgüyle zikretmişlerdir. Büyükanne ve büyükbabaların ailenin tüm fertlerinin buluşup kaynaşmasına da vesile oldukları, geniş aileyi bir araya getirerek aile bütünlüğünü sağlamada rol oynadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma boyunca ortaya konulmuş olduğu üzere büyük ebeveynlerin başka şehirde veya aynı şehirde ayrı yaşıyor olmaları değer aktarımlarına engel teşkil etmemektedir. Uzaklığın aile bireylerinin ilişki biçimine göre değişeceğini belirtmeleri, teknoloji sayesinde uzaklığın önemli olmadığını ifade etmeleri ve dönemsel olarak büyük ebeveynlerle çekirdek ailenin kışın birinde yazın birinde buluşmaları Dikeçligil'in (2014, s. 47) Türkiye'de yapılan aile araştırmalarına atıfla ifade ettiği gibi ailenin çevresiyle ilişkilerine bakıldığında aile yapıları görünmeyen çatının kuşattığı çekirdek aile ağı'nın geçerli olduğu yakın akraba veya hısım çekirdek ailelerin oluşturduğu bir etkileşim ağı içerisindedir. Katılımcıların ifadeleri Dikeçligil'in önemle altını çizdiği gibi Türkiye'deki çekirdek ailelerin modern çekirdek aile kavramına uymadığını göstermiştir. Emecan (2019) da üç kuşağın hayatı anlamlandırması arasındaki farkları incelediği çalışmasında "Hayatı anlamlandıran temel kurum sizce hangisidir?" sorusuna toplamda en çok aile ve yakın çevre cevabını almıştır. Torun katılımcıların büyük ebeveynlerinin evinde bir araya geldikleri dayı, amca, teyze hala, yenge ve kuzenlerle geçirdikleri vakitleri birlikteliklerinin gerçekleştiği ve mutlu oldukları anlar olarak ifade etmeleri hem Dikeçligil (2014) hem de Emecan'ın (2019) araştırma sonuçları ile örtüşmekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

5.2. Sonuç

Araştırma bulgularına göre sonuçlar aşağıdaki şekilde özetlenmiştir.

Yaşlıların dijital bilgi çağının gerisinde kaldığı algısının günümüz Türkiye'sinde de yaygınlaştığı bir toplumsal yapıda yaşlıların/büyük ebeveynlerinin bilgi ve birikimlerinin sadece dijital bilgi ile ölçülemeyeceği bir gerçektir. Tıpkı aileye atfedilen kök ve temel odaklı anlamlar yelpazesinin bir başka anlamlar taşıyıcısı da kök ve temel olarak büyükanne ve büyükbabalardır. Soyut aile kavramı etrafında kümelenen hemen tüm manalar, aile tarihi kadar eski, gelecek nesiller kadar yeni ifa edegeldikleri rolleri

büyükanne ve büyükbabalar yüklenmişlerdir. Üstlendikleri rolleri gereği yaşadıkları toplumsal yapının genetiğinin taşıyıcılarıdırlar. Sosyal, kültürel, psikolojik tüm bir yapının gen hafızasını zincirleme olarak nesillerden nesillere aktarmaktadırlar. Bakıldığında değerler, teorik olarak idealize bir aile rehberi gibi hazırlanıp somut olarak elde tutulamasa da içselleştirilip tutum ve tavır hâline getirilmiştir. Değerlerden oluşan bu kılavuzun hazırlanmasının ardında tüm tecrübi birikimleriyle büyükanne ve büyükbabalar durmaktadır. Büyükanne ve büyükbabalar aile değerlerini torunlarına aktarmada kendilerini sorumlu görmektedirler. Sorumluluklarını yerine getirmede hassasiyet göstermektedirler. Değerlerin kuşaktan kuşağa örneklikle aktarılabileceğini belirtmektedirler. Yaygın toplumsal kanaatin aksine ve batılı toplumların aile yapılarından farklı olarak ayrı çatı altında veya ayrı şehirde olmalarına rağmen aileler birbirinden tamamen kopuk yaşamamakta ve maddi manevi etkileşim içindedirler.

Torun katılımcıların çoğunluğu aile değerlerini ifade ederken "Soframız" kavramını öne çıkarıp aileleriyle edindikleri tecrübeleri, birlikte geçirdikleri vakitleri aile değerleri ve aidiyet duygularını arttıran durumlar olarak görmekteler. Torunlar için değer aktarımı konusunda geniş ailede yaşamak avantajlı görülmekle birlikte uzakta olmayı engel olarak nitelememekteler. Tamamının büyük ebeveynleri kendilerinde gelip kalmakta olan torun katılımcıların büyükanne ve büyükbabalarıyla birlikte oldukları sürece tutum ve tavırlarında değişiklik olduğu ve bundan rahatsızlık duymadıkları, onları dinlemekten hoşlandıkları büyük ebeveynleri ile geçirecekleri vakitlerin yaşları nedeniyle sınırlı olduğu düşüncesiyle sıkılmış olsalar bile bu birlikteliği iyi değerlendirmeyi istemekteler. Torunlar ileride kendileri de dede-nine olduklarında büyükanne ve büyükbabalarının tutum ve davranışlılarından "hoşgörü, saygı, hürmet, misafirperverlik, bir arada olunca mutlu olmak" gibi tutum ve tavırları torunlarına aktaracaklarını söylemektedirler.

Katılımcı büyük ebeveynler ile katılımcı torunlar birçok konuda ortak düşünceye sahipler. Aile değerlerinden sevgi saygı, birlik beraberliği önemsemeleri, değerlerin aktarımında büyük ebeveynlerin sorumlu olduğu düşüncesi bu konuda gerekli ilgiyi gösterdikleri ve bir engelle karşılaşmadıkları konusunda hemfikirler. Değerlerin nesilden nesile aktarımında temel değer kavramlarının değişmemesi ama nesillere ve zamana göre değişimin gerekliği ve her iki grubun da büyükanne ve büyükbabaların yetiştirilme tarzlarını değerlendirirken "biraz daha anlayışlı olabilirler(di)" görüşleri örtüşmektedir. Araştırma yapılırken sorular arasında yer almamasına karşın torunların verdikleri cevaplarda önemle değindikleri bir başka husus da birlikte mutlu geçirilen zamanları

anlatırken büyükanne ve büyükbabalarının evinde bir araya geldikleri dayı, teyze, amca, hala, yenge ve kuzenlerle buluştukları anlar olduğu, büyük ebeveynlerin geniş aileyi bir araya getirerek aile bütünlüğünü ağlamada da etkili oldukları görülmüştür.

Ailelerinin öne çıkardığı değerleri özümsedikleri görülen torun katılımcıların büyükanne ve büyükbabalarını küçüklüklerinden itibaren kalabalıkta veya baş başayken günlük rutinlerinde yahut özel günlerde her ne kadar kendi gündemleriyle meşgul gibi görünseler de tıpkı çocukluklarında olduğu tavır alış ve davranış biçimlerini gibi sürekli gözlemledikleri, yorumladıkları ve içselleştirdikleri görülmektedir. Genç nesil her ne kadar aktif bir hayatın içinde, yaşlılar tek düze, durağan bir hayat yaşıyor gibi görünse de azmetme, gayret, süreklilik, planlılık, irade, hoşgörü, sabır, çalışkanlık ve anlayış gibi konularda aradaki yaş, sağlık, enerji farkına rağmen büyük ebeveynler torunların idealize ettikleri ulaşmak istedikleri yerde durmaktadırlar.

"Ben de aslında onlara öğretebilirim dediğiniz değer, tutum, davranış var mı?" Sorusuna verilen cevaplarla "yeni neslin" kendi sınırlarını belirleyip, bu sınırlara da "hoşgörü ve saygı" bekledikleri "anlayış, hayata bakış, olayları algılama, karşılama, yorumlama farklarını ve aynı zamanda belirgin bir şekilde altını çizdikleri "yeni nesil" beklentilerini görebilmekteyiz.

5.3. Öneriler

Bu bölümde araştırmacılara, karar vericilere ve ailelere yönelik araştırılmasının, uygulanmasının önemli olduğu düşünülen önerilere aşağıda verilmiştir:

Araştırmacılara yönelik öneriler

1) Büyük ebeveynler/yaşlılar ve torunlar/gençler daha çok yaşları, bedensel enerjileri, hayata bakış farklılıkları, zıtlıkları üzerinden araştırmalara konu edilmektedirler. Bu araştırmalar şüphesiz çok yönlü bir bakış açısı oluşturmaktadır. Büyük ebeveyn ve torun olarak sadece çatışmalar üzerinden değil, karşılıklı duygusal ve manevi yönden potansiyeli açığa çıkaracak birbirlerini besledikleri ortak yönleri, aralarındaki çatışmaları değil, uzlaşmaları arayan hem toplumda hem bireylerde farkındalık oluşturacak çalışmalara ağırlık verilmesi önemli görülmektedir.

2) Değerlerin kuşaklara aktarımında büyükanne büyükbaba torun ilişkisi; aile değerleri, kültürel değerler, milli değerler gibi çeşitli başlıklarla kuşaklararası aktarımı pek çok

boyutuyla inceleyen nitel ve nicel araştırma yöntemleriyle daha geniş çalışma gruplarına ulaşarak çok yönlü veriler elde edilmelidir.

3) Aile değerlerinin kuşaklara aktarımında büyükanne büyükbaba torun ilişkisi incelenirken bir üçüncü grubu oluşturan anne babalar da araştırmanın değişkeni olarak araştırmada yerini almalıdır.

4) Büyük ebeveynlerin ve torunların aynı aile grubundan meydana geldiği araştırma grupları ile çalışılmalıdır.

5)Türkiye'nin bölgesel, kültürel çeşitliliği göz önünde bulundurularak aynı aileye mensup büyükanne büyükbaba ve torunlardan oluşan bölgesel araştırma gruplarıyla ve TUİK'in bölgeler kriterine göre çalışılmalıdır.

6) Değerlere yönelik araştırma sorularının araştırma grupları üzerinde farkındalık oluşturup oluşturmadığı incelenmelidir.

7) Değerlerin kuşaklara aktarımında büyükanne büyükbaba etkisi, çocukları büyük ebeveyn tecrübesi yaşamış sadece anne babadan oluşan araştırma gruplarıyla incelenmelidir.

8) Dayı, amca, teyze, hala ve kuzenlerden oluşan akraba gruplarla inceleme yapılmalı ve büyük ebeveynlerin geniş aile fertlerini bir araya getirmek, aile bütünlüğünü korumak konusundaki etkileri araştırılmalıdır.

9) Ailece yenen akşam yemekleri, pazar kahvaltıları, bayram sofraları gibi birlikte yemek yeme kültürünün gençler ve diğer aile fertlerinin aidiyet duygusuna aile birliğinin pozitif etkilerine katkısı araştırılmalıdır.

Karar vericilere yönelik öneriler:

1) Torunların ve büyük ebeveynlerin değer olarak algıladıkları ortak kavramları içeren eğitim, kültür, sanat çalışmalarına ağırlık verilmelidir.

2) Yaşlanmanın, genç olmanın hayatın doğasında kaçınılmaz olgular olduğu gibi her zaman aynı yöne bakamamanın da doğal olduğu, farklı düşünceye rağmen bir arada olunabileceği yönündeki telkinler içeren eğitim çalışmaları, kitaplar, filmler, reklam içerikleriyle farkındalık çalışmaları çoğaltılmalıdır.

3) Büyük ebeveyn ve torun varlığından mahrum grupların bir araya getirilerek kitap okuma, oyun oynama, sohbet etme vb. etkinliklerin gerçekleştirildiği tecrübe edinme, empati geliştirme etkinliklerinin duygusal doyum açısından önemi göz önünde bulundurularak yerel belediye faaliyetleri olarak yaygınlaştırılmalı ve sosyal politika haline getirilmelidir.

Ailelere yönelik öneriler:

1) Anne babaların, çocukların ve büyük ebeveynlerin birlikte vakit geçireceği ortamlar oluşturması ve çocuklarının büyük ebeveynlerini gözlemleme, müdahale edilmeksizin sohbet edip, soru sorabilme imkanını yakalayacağı birliktelikler çok önemlidir.

2) Çocukların, büyük ebeveynlerinin evinde bir araya geldikleri buluşmaların diğer akrabaları dayı, teyze, amca, hala, yenge ve kuzenlerle birlikte olabilecekleri vakitlere denk getirilmesi geniş aileyi tanıma, birlikte güzel vakit geçirme açısından önemlidir ve o vakitler kollanmalı, oluşturulmalıdır.

3) Anne babalar, büyük ebeveynleri sadece kendi şehirlerinde, kendi evlerinde ziyaretlerle yetinmemeleri, evlerinde de ağırlamaya büyük ebeveyn torun ilişkisinde çocuğun/gencin psikososyal gelişime katkısı açısından önem vermelidir.

4) Anne babalar ailece geçirilen vakitlerin nitelikli geçmesi, çocukların/gençlerin sohbete dahil olduğu kendilerini ifade etme fırsatı buldukları özellikle yemekli ortamları oluşturmaya çocuğun/gencin aidiyet duygusunu arttırması açısından önem vermelidir.

5) Büyükanne ve büyükbabaların, torunlarına yaklaşımlarında üsluplarına daha çok dikkat etmeleri, daha empatik yaklaşmaları ve anlayış çerçevesinde yaklaşmaya dikkat etmelidir.

6) Büyükanne ve büyükbabalar, torunlarını eleştirirken veya onlar tarafından eleştirilirken bile tutum ve tavırlarının her an gözlemlendiği, örnek alındıklarını göz önünde bulundurarak hareket etmeleri önemlidir.

7) Büyük ebeveynlerin farkında olarak veya olmayarak sergiledikleri her tutum ve tavırları örneklik teşkil etmektedir. Sadece torunlarına değil onlardan sonraki kuşaklara da aktarım yapıyor olduklarını unutmamalı bu hassas sorumluluğu göz önünde bulundurarak hareket etmeliler.

8) Torunların, büyük ebeveynlerinden edinecekleri her bir tecrübenin kendi gelecekleri açısından kazanım ve sonraki nesillere karşı sorumluluk olduğunu göz önünde bulundurarak daha çok birlikte vakit geçirme, daha çok sohbet edip, soru sorma fırsatlarını kollamaları önemlidir.

9) Büyük ebeveynlerin ve torunların birbirlerine karşı duygularını ve beklentilerini güzel bir üslupla ifade etmeleri, konuşmaları, ilişkilerinin sağlıklı yürümesi açısından önemlidir.

10) Büyük ebeveynlerin torunların karşılıklı olarak birbirlerinden öğrenecekleri çok şeyleri olduğu bunun karşılıklı bir kazanım olduğunu göz önünde bulundurarak hareket etmeleri önemlidir.

KAYNAKÇA

Abay, A. ve Demir, S. A. (2014). Belli parametrelere göre kuşaklararası sosyal değişme (Aile Değerleri Üzerine Bir Karşılaştırma). *Akademik İncelemeler Dergisi,* 9(1), 125-151.

Aktan C. C. ve Tunç, M. (1998). Bilgi toplumu ve Türkiye, *Yeni Türkiye 21. Yüzyıl Özel Sayısı 1. Ocak- Şubat Sayısı*, *4(19),* s. 118-134.

Altan, S. ve Tarhan, S. (2018). Büyükanneden toruna: yaşam boyu öğrenme sürecinde değer ve beceri aktarımı. *Bartın Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi,* 2(1), 26-42.

Arpacı, F. ve Şahin, F. T. (2015). Yaşlı bireylerin yaşlı ve çocuk etkileşimine ilişkin görüşleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 19(1), 231-246.

Arpacı, F. ve Bekar, A. (2013). Çocukların büyük ebeveynleri ile etkileşimlerine ilişkin görüşleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (29), 11-29.

Arslanoğlu, İ. (2005). Türk değerleri üzerine bir değerlendirme. *Felsefe Dünyası Dergisi*, *41*, 64-77.

Aydın, M. (2003). Gençliğin değer algısı: Konya Örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi,* 1 (3), 121-144.

Aşıcı, M. (2009). Kişisel ve sosyal bir değer olarak okuryazarlık. *Değerler Eğitimi Dergisi*, *7* (17), 9-26.

Attar-Schwartz, S., Tan, J. P., & Buchanan, A. (2009). Adolescents' perspectives on relationships with grandparents: The contribution of adolescent, grandparent, and parent–grandparent relationship variables. *Children and Youth Services Review*, *31*(9), 1057-1066.

Baran, G. A. (2004). Türkiye'de aile içi iletişim ve ilişkiler üzerine bir model denemesi. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları* (HÜTAD), (1), 31-42

Baranowski, M.D. (1982*). Relations with grandparents as a predictor adolescents' attitudes toward the elderly.* * Presented'at the Annual Meeting of the-National Council on Family Relations, Washington, D.C.

Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 5(2), 368-388

Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2011). Tek Ebeveynli Aileler. Ankara: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.

Baş, G. ve Beyhan, Ö. (2012). Türkiye'de değerler eğitimi konusunda yapılmış lisansüstü tezlerin farklı değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 10 (24), 55-74

Bauman, Z. (2018). *Akışkan modernite*. İstanbul: Can Yayınları, (3.Baskı).

Bayer, A. (2013). Değişen toplumsal yapıda aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *4*(8), 101-129.

Boon, S., & Brussoni, M. (1996). Young adults' relationships with their "Closest" Grandparents: Examining Emotional Closeness. *Journal of Social Behavior and Personality*. 11. 439-458.

Bozkurt, V. (2010). *Değişen dünyada sosyoloji*. Bursa: Ekin Yayınları, (5.Baskı).

Bratt, C., Abrams, D., & Swift, H. J. (2020). Supporting the old but neglecting the young? The two faces of ageism. *Developmental Psychology*, 56(5), 1029–1039. https://doi.org/10.1037/dev0000903

Buz, A. (2015). Yaşlı bireylere yönelik yaş ayrımcılığı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *14*(53), 268-278.

Canatan, A. (2008). Toplumsal değerler ve yaşlılar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, *1*(1), 62-71.

Canatan, K. ve Yıldırım, E. (2013). *Aile kavramının tanımı "aile sosyolojisi"*. İstanbul: Açılım Kitap, (4.Baskı).

Canatan, K. (2015) *Çağdaş toplumlarda ve kültürlerde "yaşlılık" algıları, "beden sosyolojisi"*. İstanbul: Açılım Kitap.

Creswell W. J. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri, beş yaklaşıma göre nitel araştırma deseni.* (6.Baskı). Ankara. (Çeviri editörleri) Demir, B.S., B, M.

Cevizci, A. (2002). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Çayır, K. ve Ceyhan, M, A. (2012). Yaşçılık/yaşa dayalı ayrımcılık. Ayrımcılık: Çok boyutlu yaklaşımlar, Bilgi Üniversitesi Yayınları 393, İstanbul (1.Baskı).

Coşar, Ü. (2009). *Hilmi Ziya Ülken 'de bilgi ve değer.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çalık Topuz, Z. (2016). Küreselleşmenin ulus-devlete etkileri. *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 2 (3), 13-26.

Çapcıoğlu, İ. (2018). Sekülerleşen toplumda bireyselleşen aile. *Journal of Turkish Studies,* 13(2), 19-34.

Çiftçi, A. (2008). Ailede yaşlı bireyler. *V. Aile Şûrası Aile Destek Hizmetleri Bildirileri.* T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. Ankara.

Demiriz, S. ve Arpacı, F. (2016). Okul öncesi dönem çocuklarının büyük ebeveynleri hakkındaki görüşlerinin incelenmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 7(1), 707-726.

Demirbaş, M. ve Yağbasan, R. (2005). Sosyal öğrenim teorisine dayalı öğretim etkinliklerinin, sınıf bilimsel tutumlarının kalıcılığına olan etkisinin incelenmesi. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18 (2), 363-382.

Demirtaş Madran, H. A. (2021). Ageism During the Covid-19 Pandemic: Discussion and Recommendations. *Istanbul University Journal of Communication Sciences, 60, 63-90* DOI: 10.26650/CONNECTIST2021-846399

Dikeçligil, F.B. (2014). *Aileye dair kabullerin ezber bozumu.* Aile Sosyolojisi Yazıları. İstanbul. Açılım Kitap.

Dündar, Ö, Z. (2020) *Değişen ve değiş(e)meyen yönleriyle aile: yapısı, türleri, işlevleri. değişen toplumda değişen aile.* Ankara: Siyasal Kitapevi. (4. Basım).

Ekiz, D. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemleri.* Ankara: Anı Yayıncılık. (6. Basım).

Fidan, N. ve Öner, Ö. (2018). Değerler eğitimine yönelik olan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi*, 4 (1), 1-17.

Fidan, N. K. (2009). Öğretmen adaylarının değer öğretimine ilişkin görüşleri. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi,* 2(20), 1-18.

Freyer, H. (1963). *Sosyolojiye giriş.* (N. Abadan. Çev.). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları. 165-147.

Gökçearslan Çifçi, E. ve Tören, Z. (2019). Torun bakımı veren büyük ebeveynleri yeniden düşünmek: sosyal hizmet alanına bir katkı. *Toplum ve Sosyal Hizmet,* 30 (3), 988-1004.

Gökhan, B. A. Ş. ve Beyhan, Ö. (2012). Türkiye'de değerler eğitimi konusunda yapılmış lisansüstü tezlerin farklı değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, *10*(24), 55-74.

Göksel, A. ve Arıcı, A. F. F. (2021). Çağdaş çocuk kitaplarında yer alan aile büyüklerinin sunuluş biçimleri üzerine bir araştırma. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*. (23), 147-178.

Göksel, A. ve Güneş, G. (2017). Kuşaklar arası farklılaşma: X ve Y kuşaklarının örgütsel sessizlik davranışı bağlamında analizi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *19*(3), 807-828.

Güçlü, S. (2020). Aileye ilişkin kuramsal yaklaşımlar. Değişen toplumda değişen aile. Ankara: Siyasal Kitabevi. (4. Baskı).

Güngör, E. (1993). *Değerler psikolojisi üzerinde araştırmalar ahlâk psikolojisi, ahlâkî değerler ve ahlâkî gelişme*- Profesörlük Tezi- İstanbul: Ötüken Yayınları.

Gürsoy, F. ve Coşkun, T. (2004). Geniş ailede ve çekirdek ailede yaşayan çocukların aile ortamını algılamalarının incelenmesi. Toplum ve Sosyal Hizmet, 15 (2), 17-30.

Güveli, A. (2019). 2.000 Aile araştırması bazı sonuçlar ve gelecek araştırmalar için potansiyeli. *İstanbul Üniversitesi Ekonomi Kültür ve Toplum Dergisi* 2019; 60: 87-104.

Halisdemir, M., Parlar, H. ve Çetin, M. (2022). Kuşakların liderlik stilleri; takipçi gözünden yeni nesil okul lideri. *Turkish Journal of Educational Studies,* 9 (3), 453-476.

Hatemi, H. (2021). *Aile hukuku.* İstanbul: Onikilevha yayınları. (9. Baskı).

Hazer, O. (2012). Büyük ebeveynlerinin ergenler tarafından algılanan özelliklerini etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* 29(1).

İçli, G. (2001). Küreselleşme ve kültür. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, *25*(2), 163-172.

Karaağaç, G., Temel, A. B. ve Yıldırım, J. G. (2019). Gençlerin yaşlılığa ilişkin görüş ve düşüncelerinin incelenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, *12*(1), 32-41.

Kapkın, B., Çalışkan, Z. ve Sağlam, M. (2018). Türkiye'de 1999-2017 yılları arasında değerler eğitimi alanında yapılmış lisansüstü çalışmaların incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 16 (35), 183-207.

Kaymakcan, R. ve Meydan, H. (2016). *Ahlak değerler ve eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları. (2. Basım).

Kaşkaya, A. ve Duran, T. (2017). İlkokul Türkçe ders kitaplarının değer aktarımı açısından incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *7*(2), 417-441.

Kentel, F. (2018) Türkiye'de aile olmak içerisi ve dışarısı arasında aile içi ilişkiler. T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *Türkiye aile yapısı ileri istatistik analizi.* (2019) Ankara: TDV Yayın Matbacılık.

Kır, İ. (2011). Toplumsal bir kurum olarak ailenin işlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler D ergisi*, 10 (36), 381-404.

Korkmaz, A. (2013). Değerler sosyolojisi. *Toplum bilimleri dergisi*, *7*(14), 51-78.

Lotfi, A., Kabiri, S., ve Ghasemlou, H. (2013). Değerler değişimi ve kuşaklararası çatışma: İran Khoy kenti örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 93-113.

Luster, T. & Okagaki, L. (21 Nisan 2006). Parenting: An Ecological Perspective. Routledge. ISBN 978-1-135-61735-6.

Marshall, G. (1999) *Sosyoloji sözlüğü.* (Çev. O. Akınay ve D. Kömürcü.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Min, J., Silverstein, M., & Lendon, J. P. (2012). Intergenerational transmission of values over the family life course. *Advances in Life Course Research*, 17(3), 112–120. doi: 10.1016/j.alcr.2012.05.001

Morsümbül, Ş. (2014). Kültürel değerlerin üç kuşak arasındaki değişimi üzerine bir inceleme: Ankara örneği. *Hacettepe University Journal of Turkish Studies/HÜTAD Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Arastirmalari Dergisi*, *11*(21).

Müftüler, H. G. (2018). Modern toplumda yaş ve yaşlı ayrımcılığı. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 181-214.

Ökten, Ş. (2006). GAP Bölgesi'nin sosyo-kültürel ve yapısal özelliklerinin aile yapısına etkileri. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür Araştırma Dergisi* 2006, 3(9), 31.

Özbay, F. (2014) Akrabalık ve komşuluk ilişkileri, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Türkiye Aile Yapısı Araştırması: Tespitler, Öneriler. Ankara: TDV Yayın Matbacılık

Özbolat, A. (2012). Değerleri küreselleşme sürecinden değerlendirmek. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 10 (24), 147-167

Özdemir, M. Ç. (2007). Toplumsal değişme karşısında aile ve okul. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5 (2), 185-20

Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (3), 217-240

Parlar, H. ve Cansoy, R. (2016). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının bir yordayıcısı olarak bireysel değerler. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 44 (44), 125-142.

Rokeach, M. (1973). The nature of human values https://archive.org/details/natureofhumanval00roke/page/4/mode/2up (Erişim Tarihi: 1.08.2022).

Sağlam, H. İ. (2020*). Bir değer eğitim merkezi olarak aile*. Ankara: PEGEM Yayınları. (2.Basım).

Sağlam, H. İ. ve Özdemir, D. (2017). Öğretmenlerin görüşleri ışığında aile birliğini korumada değerlerin rolüne fenemolojik bir bakış. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Dergisi.* 7(1), 78-90

Subaşı, N. (2014). Toplumsal değişme, aile ve yeni risk alanları. *Aile sosyolojisi yazıları*. İstanbul: Açılım Kitap.

Schwartz, S. H. (2012). An overview of the schwartz theory of basic values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1). http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1116

Silverman, D. (2018). *Nitel verileri yorumlama*. Ankara: Pegem Akademi.

Şahin, K, B. (2018). *Büyük ebeveyn-torun ilişkisinin büyük ebeveyn ve ebeveyn bakış açısına göre incelenmesi.* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.

Şakiroğlu, Y. (2020). 6. sınıf Türkçe ders kitabının değer aktarımı bağlamında incelenmesi. *Türkiye Eğitim Dergisi*, *5*(1), 145-161.

Şenol, M. (2020). *Aileye ilişkin güncel derlemeler. Küreselleşme bağlamında ailenin değişen rolü.* Ankara: İSKAD Yayınları.

Şentürk, D. Ü. (2008). Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* , 14 (14) , 7-32 .

Şenyayla, G. (2021). Bir dede olarak hz. peygamber'in rol modelliği. *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *5*(1), 17-37.

Tarhan, N. (2021). *Değerler psikolojisi ve insan*. İstanbul: Timaş Yay. (15. Basım).

Tatlılıoğlu. K. (2020). *Bireyi tanıma teknikleri.* Ankara: PEGEM Yayınları. (4.Baskı).

Tekindal, M. ve Uğuz Arsu, Ş. (2020). Nitel araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşımın kapsamı ve sürecine yönelik bir derleme. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi* ,20 (1),153-172. https://dergipark.org.tr/en/pub/uobild/issue/58856/813813adresinden alınmıştır.

Tezcan, M. (2018). *Değerler eğitimi sosyolojik yaklaşım*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Topçu, N. (2016) *Sosyoloji.* İstanbul: Dergâh Yayınları. (6. Basım).

Tunca, A. ve Durmuş, E. (2019). Büyükannelerin torun büyütme yaşantılarının incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* (41), 209-226.

Tunçay, G. Y. (2020). Toplumda yaşa bağlı ayrımcılık. *Avrasya Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(1), 1-5.

Türk Dil Kurumu (TDK), Güncel Türkçe Sözlüğü: www.tdk.gov.tr

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Bülten. Mayıs. 2022, (45632). https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2021-45632

T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Genel Müdürlüğü (2010). *Türkiye'de aile araştırması.* Ankara: Manas.

Uğur, S. B. (2018). Büyük ebeveyn ve torun ilişkileri: Çocuk bakım pratikleri üzerine bir araştırma. (Doktora tezi) Antalya. Akdeniz Üniversitesi.

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). World Population Ageing 2019: Highlights (ST/ESA/SER.A/430). https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WorldPopulationAgeing2019-Highlights.pdf

Uysal, E. (2003). Değerler üzerine bazı düşünceler ve bir erdem tasnifi denemesi: insanî erdemler–islâmî erdemler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 12 / 1

Wood, S., & Liossis, P. (2007). Potentially stressful life events and emotional closeness between grandparents and adult grandchildren. *Journal of Family Issues*, *28*(3), 380–398. https://doi.org/10.1177/0192513X06293893

Yadigâr, A. (2015). Kültürel ve toplumsal gerçekliğimiz açısından aile anlayışlarının ve Türk ailesinin değerlendirmesi. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *1*(1), 15-24.

Yapıcı, Ş. (2010). Türk toplumunda aile ve eğitim ilişkisi. *Turkish Studies*, *5*(4), 1544-1570.

Yasemin, B. A. K. İ. (2019). Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin değer aktarımı açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, *17*(37), 109-146.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, S. (2013). Değişen dünyada aile sempozyumu. *Türkiye'de geleneksel aile yapısında yaşanan değişimler.* BİLSAM. Malatya Belediyesi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

Zajda, J. (2009). Values education and multiculturalism in the global culture. Zajda, J., Daun, H. (Ed.) Global Values Education -Teaching Democracy and Peace-Comparative Education and Policy Research 7 içinde 13-23. Dordrecht Heidelberg, London, New York: Springer.

EKLER

Ek-1: Bilgilendirilmiş Onam Formu

Değerli Katılımcı,

Bu çalışma, Doç. Dr. Hanifi PARLAR danışmanlığında İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Yüksek Lisans programı öğrencisi Demet Tezcan tarafından yürütülen "Aile Değerlerinin Aktarımında Büyükanne- Büyükbaba ve Torun İlişkisinin İncelenmesi" isimli bir tez çalışmasıdır.

Çalışmanın amacı aile değerlerinin kuşaklara aktarımında büyükanne- büyükbaba ve torun ilişkisinin incelenmesidir. Bu çalışma 55 yaş ve üzeri büyükanne ve büyükbaba olan katılımcıları ve 12-24 yaş aralığında olan ve torun sıfatı taşıyan katılımcıları kapsamaktadır.

Araştırmaya katılımınız tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Araştırma sırasında sizden alınan bilgiler grup halinde değerlendirileceğinden, sizden kimlik belirleyici bilgiler istenmeyecektir. Cevaplarınız gizli tutulacak ve sadece araştırmacı tarafından bilimsel çalışmalarda kullanılacaktır. Bu anlamda, araştırma sonuçlarından sağlıklı bilgiler edinilebilmesi için soruların samimi bir şekilde doldurulması ve soruların boş bırakılmaması oldukça önemlidir. Bu çalışma genel olarak kişisel rahatsızlık teşkil edecek soruları içermemektedir. Ancak araştırma sırasında herhangi bir nedenden dolayı rahatsızlık hissederseniz, katılımınızı sonlandırabilirsiniz. Çalışma sırasında sizden istenilen, çalışmada yer alan maddeleri ve/veya soruları boş bırakmamaya özen göstererek samimi bir şekilde doldurmanızdır. Çalışmaya katılım yaklaşık 50 dakika sürecektir.

Bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim zaman katılımımı sonlandırabileceğimi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı kullanımını kabul ediyorum.

Evet ( ) Hayır ( )

Araştırmacının Adı Soyadı

Demet Tezcan

Ek-2a: Demografik Bilgi Formu (Büyük Ebeveyn)

1. Yaşınız

55- 59 ( ) 60-75( ) 76 ve üzeri ( )

2. Cinsiyetiniz?

Kadın ( ) Erkek ( )

3. Medeni Durumunuz?
Bekar ( ) Evli ( ) Dul ( ) Diğer ( )

4. Doğduğunuz İl ?

……..

5. Yaşadığınız İl?

……

6. Eğitim Durumunuz

( ) İlköğretim
( ) Lise
( ) Önlisans
( ) Lisans
( ) Yüksek Lisans
( ) Doktora

7. Kaç çocuğunuz var?
Bir ( ) İki ( ) Üç ( ) Dört ( ) Beş ( ) Daha fazla ( )

8. Kaç torununuz var?

Bir ( ) iki ( ) üç ( ) Dört ( ) Beş ( ) Daha Fazla

Ek-2b: Demografik Bilgi Formu

1. **Yaşınız?**

   12 -18 ( ) 19-24 ( )

2. **Cinsiyetiniz?**

Kadın ( ) Erkek ( )

3. **Yaşadığınız İl?**

   .....

4. **Eğitim Durumunuz**

( ) İlköğretim
( ) Lise
( ) Önlisans
( ) Lisans
( ) Yüksek Lisans
( ) Doktora

5. **Büyük Ebeveyninizle yaşadınız mı?**

a) Evet ( )
b) Bir Müddet ( )
c) Ara ara görüşüyoruz ( )

Ek-3a: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları (Büyük Ebeveyn)

Büyükanne- Büyükbaba Görüşme Soruları

1. Sizce aile değeri nedir, değerler sizin için neyi ifade ediyor?
2. Sizce olmazsa olmaz aile değerleri nedir? Değerler sizin neyi ifade eder?
3. Sizce olmazsa olmaz aile değerleri nelerdir, torunlarınız bu değerleri mutlaka öğrenmeli der misiniz?
4. Aile değerleri kuşaktan kuşağa hangi yollarla aktarılır?
5. Torunlarınıza değerlerle ilgili nasıl nasihat verirsiniz, onlardan neler beklersiniz?
6. Aile içindeki değer aktarımın dünden bugüne değişen yüzü, yönü nedir?
7. Torunlarınızla vakit geçirir misiniz, sizce önemi nedir?
8. Onlardan neler öğreniyor, onlara neler aktarıyorsunuz?
9. İleride o da aktarsın diye onlara özellikle öğrettiğiniz değerler var mı?
10. Dün vardı, bugün yok mutlaka olmalı dediğiniz aile değeri var mı?
11. Kültür ve medeniyetin taşınmasında aile değerlerinin aktarımının rolü nedir?
12. Aile değerleri aktarılarak büyüyen çocuklar, gençlerin akranlarından neleri farkı olur?
13. Ülkelerin, milletlerin köklü ve güçlü olmasında ailelerin ve aile geleneklerinin güçlü olmasının bir etkisi var mıdır? Bu etki nasıl kendini gösterir?
14. Biz büyüklerimizden böyle gördük dediğiniz aile değerlerini nasıl elde ettiniz?
15. Bizim büyük ebeveynlerimiz de keşke bize yapsaydı dediğiniz bugün sizin torunlarınıza öğrettiğiniz değerler var mı neler?
16. Torunlarınıza değerleri aktarmak istediğinizde herhangi bir engelle karşılaşıyor musunuz, bu engeller neler?
17. Torunlarımı aktarmış olmayı çok isterdim dediğiniz aile değeri var mı hangileri?
18. Değerlerin zamanın şartlarına göre nesilden nesile değişmesi gerekir mi, artık şu değere daha çok önem verilmeli dediğiniz değerler nelerdir?
19. Torunlarınıza aile değerlerini aktarmada gerekli ilgiyi gösterdiğinizi düşünüyor musunuz?
20. Aile değerleri önemli mi, aktarılmadığında neler eksik kalır?

Ek-3b: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları (Torunlar)

Torunlar İçin Görüşme Soruları

1. Sizce aile değeri nedir, değerler sizin için neyi ifade ediyor?
2. Aile değerimizdir dediğiniz üç kavram ya da eylem sıralayabilir misiniz?
3. Büyükanne ve büyükbabanızın sizin değerlerinizin oluşumuna etkisi olduğunu düşünüyor musunuz, bunlar nelerdir?
4. Değerlerin zamanın şartlarına göre nesilden nesile değişmesi gerekir mi, artık şu değere daha çok önem verilmeli dediğiniz değerler nelerdir?
5. Değer aktarımının en iyi yolu sizce nedir?
6. Büyükanne ve büyükbabanızın aile değerlerini aktarmada sorumlu olduklarını ve bu sorumluluğu yerine getirmede gerekli ilgiliyi gösterdiklerini düşünüyor musunuz? Neye göre böyle düşünüyorsunuz?
7. Büyükanne ve büyükbabanızın hangi değerlerini benimsediğinizi ya da hangi değerlerinden etkilendiğinizi düşünüyorsunuz?
8. Çekirdek aile ve geniş aile yapısı değer aktarımını konusunda güçlü ya da zayıf yönleri var mıdır nelerdir?
9. Büyükanne- büyükbabanızın ben de dede-nine olduğumda böyle davranacağım dediğiniz davranışı var mı, nedir?
10. Özel günlerde büyükanne ve büyükbabanızın yanına gidiyor musunuz, onların yanında vakit geçirmek önemli mi, neden?
11. Büyükanne ve büyükbabanız sizde kalıyorlar mı, onlar evinizde olduğunda tutum ve davranışlarınızda bir değişiklik oluyor mu neler ve neden?
12. Büyükanne ve büyükbabanızın nasihat vermesinden hoşlanır mısınız? Bu nasihatler size ne yönde etkide bulundu, bir örnek verebilir misiniz?
13. Ben büyükanne ve büyükbabamdan böyle gördüm dediğiniz değerler var mı neler?
14. Büyükanne ve büyükbabanızın hoşunuza gitmesine rağmen yapmadığınız bir davranışları var mı, neler?
15. Ben böyle yaparım çünkü büyükannem – büyükbabam da böyle yapardı dediğiniz bir eylem var mı, nedir?
16. Bizim ailede böyledir çünkü diyeceğiniz kaç tane aile değeri sayabilirsiniz?
17. Bizi bir arada tutar dediğiniz aile değeriniz var mıdır, nedir?
18. Bunu yaptığımda aidiyet duygum artıyor dediğiniz aile değerleri var mıdır, nelerdir?
19. Büyük ebeveynlerinizden öğrendiğiniz ve ben de ileride torunlarıma aktaracağım dediğiniz değerler var mı, neler?
20. Büyükanne- büyükbabanızın değer aktarımında rol sahibi olmalarının önünde bir engel olduğunu düşünüyor musunuz? Bu engeller neler?

Ek-4: Veli Onay Formu

Sayın Veliler, Sevgili Anne-Babalar,

İstanbul İstanbul Ticaret Üniversitesi Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Bölümü Tezli Yüksek Lisans kapsamında "Aile Değerlerinin Kuşaklara Aktarımında Büyükanne- Büyükbaba Torun İlişkisinin İncelenmesi" başlıkl araştırma yürütmekteyiz. Araştırmamızın amacı aile değerlerinin kuşaklara aktarımında büyükanne- büyükbaba ve torun ilişkisinin incelenmesidir. Bu amaçla çocuklarınızın bazı soruları cevaplamışına ihtiyaç duymaktayız.

Katılmasına izin verdiğiniz takdirde çocuğunuz soruları sizin uygun gördüğünüz yerde dolduracaktır. Çocuğunuzun cevapları kesinlikle gizli tutulacak ve bu cevaplar sadece bilimsel araştırma amacıyla kullanılacaktır. Bu formu imzaladıktan sonra çocuğunuz katılımcılıktan ayrılma hakkına sahipsiniz. Araştırma sonuçlarının özeti tarafımızdan ulaştırılacaktır.

Çocuğunuz soruları cevaplayarak bize sağlayacağı bilgiler Aile Değerlerinin Kuşaklara Aktarımında Büyükanne- Büyükbaba Torun İlişkisinin saptanmasına önemli bir katkıda bulunacaktır.

Saygılarımızla,

Tez Öğrencisi:
Demet Tezcan
İstanbul Ticaret Üniversitesi Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Tezli Yüksek Lisans

Danışman Öğretim Üyesi :
Ticaret Üniversitesi Eğitim Bilimler Bölüm Başkanı
Doç. Dr. Hanifi PARLAR

Lütfen bu araştırmaya katılmak konusundaki tercihinizi aşağıdaki seçeneklerden size en uygun gelenin altına imzanızı atarak belirtiniz ve bu formu çocuğunuzla okula geri gönderiniz.

A) Bu araştırmaya tamamen gönüllü olarak çocuğum .....'nın da katılımcı olmasına izin veriyorum . ☐ izin vermiyorum ☐

B) Çalışmayı istediğim zaman yarıda kesip bırakabileceğimi biliyorum ve verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı olarak kullanılmasını kabul ediyorum. ☐ Kabul etmiyorum ☐

Baba Adı-Soyadı..... Anne Adı-Soyadı.....

İmza ..... İmza .....

Ek-5: Etik Onayı Üst Yazısı

HİZMETE ÖZEL

Tarih:03/11/2022 18:00
Sayı: E-65836846-044-268824
REKTÖRLÜK
268824

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ

Sayı : E-65836846-044-268824 3.11.2022
Konu : Etik Onayı

Sayın Demet TEZCAN

İlgi : 11.10.2022 tarihli dilekçeniz.

İlgi yazınız ile "Aile Değerlerinin Kuşaklara Aktarımında Büyükanne-Büyükbaba ve Torun İlişkisinin İncelenmesi" isimli çalışmanın yarı yapılandırılmış görüşme sorularına Etik Kurul onayı talep edilmektedir.

Adı geçen ve ekte yer alan yarı yapılandırılmış görüşme soruları, Üniversitemiz Etik Kurulunca incelenerek etik tanım, değer ve ilkelere aykırı bir düzenleme tespit edilmediği, önerilen yarı yapılandırılmış görüşme sorularının etik kurallara uygun olduğu ve etik onayının verildiği ifade edilmiştir.

Konuya ilişkin bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Elçin AYKAÇ ALP
Rektör Yardımcısı

Ek: Etik Onaylı Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: A63C878D-09CA-4D35-99ED-4EC871DF56B3 Belge Doğrulama Adresi: http://e-belge.ticaret.edu.tr

Adres: Örnektepe Mah. İmrahor Cad. No: 88/2 Beyoğlu/İstanbul
Telefon No: 444 04 13 / 4580 Faks No: 0212 320 70 11
E-Posta: boz@ticaret.edu.tr İnternet Adresi: www.ticaret.edu.tr
KEP Adresi: ticaretuniversitesi@hs02.kep.tr

Ayrıntılı Bilgi İçin: Bahadır ÖZ
Büro Personeli
Telefon No: 444 0 413 - 4580

1 / 1

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

İsim-Soyisim: Demet TEZCAN

Meslek: Yazar –Aile Danışmanı

Son İş Tecrübesi

Yıl	Kurum	Görev
2015	ÖNDER İmam Hatipliler Derneği	•Basın ve Tanıtımdan Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı •Genel Başkan Danışmanı- Önder Yurtlar Eğitim Koordinatörü •Genel Başkan Danışmanı- ÖNDER Yayınlar Sorumlusu

Eğitim Bilgileri

Derece	Yıl	Kurum	Bölüm
Lisans	2017-2021	İstanbul Üniversitesi AUZEF	Sosyoloji
Yüksek Lisans	2021-2023	İstanbul Ticaret Üniversitesi Yüksek Lisans	Aile Danışmanlığı ve Eğitimi

Sertifikalar

Yıl	Kurum	Bölüm
2020	Yıldız Teknik Üniversitesi	Aile Danışmanlığı
2020	Psikodestek Merkezi	MMPI Uygulayıcı Sertifikası
2020	Psikodestek Merkezi	Bilişsel Davranışçı Terapi
2020	Psikodestek Merkezi	Cinsel Terapiler Uygulayıcı Sertifikası
2022	Anka Psikoloji	Terapötik Kartlar
2022	Adalet Bakanlığı - HEGEM Vakfı	Sosyal Arabuluculuk

Yayınları

Kitaplar	Tür	Yayınevi
Şule Yüksel Şenler	Biyografi	Timaş (2007) Profil (2017)
Anne Üşürüm Yokluğunda	Anı	İlke Yayınları (2010)
Yola Düşünce	Seyahatname	Pınar Yayınları (2011)

Bin Yıla Azmetmiş Zulüm:28 Şubat/28 Tanık	Söyleşi	Pınar Yayınları (2015)
Hatırla Diye	Deneme	Pınar Yayınları (2014)
Evvel Zaman İçinde	Hikâye	İlke Yayınları (2014)

• Celaleddin Ökten • Ali Emiri • Necmeddin Okyay • Fethi Gemuhluoğlu • Tevfik İleri • Mahir İz • İmam Hatip Neslinin Önderleri (3 cilt) Hocalar- Talebeler-Öncüler • WONDER/ 28 Şubat'ın Söndüremediği Yıldızlar	Yayın Yönetmeni-Yayın Danışmanı	ÖNDER Yayınları

Danışmanlık

Tanık	Belgesel	Proje Danışmanı
Şule	TRT 1 Belgesel	Konsept Danışmanı